

Rakennettua ympäristöä koskevan tiedon tekijänoikeus

Reko Korhonen

Ympäristöministeriön raportteja 22/2018

Rakennettua ympäristöä koskevan tiedon tekijänoikeus

Reko Korhonen

Ympäristöministeriö

ISBN: 978-952-11-4813-2

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2018

Kuvailulehti

Julkaisija	Ympäristöministeriö	24.10.2018
Tekijät	Reko Korhonen	
Julkaisun nimi	Rakennettua ympäristöä koskevan tiedon tekijänoikeus	
Julkaisusarjan nimi ja numero	Ympäristöministeriön raportteja 22/2018	
ISBN PDF	978-952-11-4813-2	ISSN PDF 1796-170X
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4813-2	
Sivumäärä	75	Kieli suomi
Asiasanat	Rakennettu ympäristö, tekijänoikeus, tietokannat	
Tiivistelmä	<p>Tutkielmassa tarkastellaan rakennettua ympäristöä koskevan tiedon tekijänoikeudellista ulottuvuutta ja sen tarkoituksena on systematisoida tekijänoikeuden, julkisuusperiaatteen ja avoimen datan suhteita toisiinsa lainopin keinoin. Tutkielmassa analysoidaan, mitä vaatimuksia tekijänoikeuslaki (404/1961) ja informaatio-oikeudellinen säädöspohja asettavat rakennettua ympäristöä koskevalle tiedolle, ja aihetta lähestytään pitkälti tekijänoikeuden, luettelosuojan, tietokantasuojan sekä lisensoinnin kautta. Tekijänoikeuden ja julkisuusperiaatteen välisessä suhteessa julkisuusperiaate syrjäyttää lähtökohtaisesti tekijänoikeuden. Tekijänoikeus ei kuitenkaan kumoudu tämän seurauksena, ja voi tietyissä tilanteissa rajoittaa asiakirjojen käyttöä. Kaava-asiakirjojen ja rakennuspiirustusten osalta kysymys onkin usein julkisuusperiaatteen toteuttamisesta. Luettelo- ja tietokantasuoja puolestaan konkretisoituvat tietojen luomisen ja keräämisen yhteydessä. Näin ollen maankäyttö- ja rakennustiedon osalta luotu tieto voi olla suojattu luettelosuojan nojalla ja tietokanta, johon nämä tiedot on koottu, tietokantasuojan nojalla. Tekijänoikeudet eivät myöskään kumoudu tai lakkaa olemasta tietojen avautumisen seurauksena. Avoimen datan osalta tekijänoikeuden ja lähioikeuksien asemaa määrittelevät pitkälti lisenssisopimukset, joissa tekijänoikeudet ja lähioikeudet ovat edelleen keskiössä. Ympäristöalan lisenssikäytännöissä suhtautuminen avoimuuteen on kaksijakoista, sillä lisenssejä muokataan erilaisiksi eri käyttäjille. Avoin data paljastuu lähemmässä tarkastelussa rajatuksi käyttöoikeudeksi, mikä kuvastaa tekijänoikeuksien vahvistumista.</p>	
Kustantaja	Ympäristöministeriö	
Julkaisun jakaja/myynti	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi	

Presentationsblad

Utgivare	Miljöministeriet	24.10.2018	
Författare	Reko Korhonen		
Publikationens titel	Upphovsrätt till information som gäller den byggda miljön		
Publikationsseriens namn och nummer	Miljöministeriets rapporter 22/2018		
ISBN PDF	978-952-11-4813-2	ISSN PDF	1796-170X
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4813-2		
Sidantal	75	Språk	finska
Nyckelord	Den byggda miljön, upphovsrätt, databaser		
Referat	<p>Referat</p> <p>I denna studie behandlas upphovsrättsliga aspekter när det gäller information som gäller den byggda miljön. Syftet med undersökningen är att med rättsvetenskapliga metoder systematisera det inbördes förhållandet mellan upphovsrätt, offentlighetsprincipen och öppna data. I studien analyseras vilka krav upphovsrättslagen (404/1961) och den informationsrättsliga författningsgrunden ställer på den information som rör den byggda miljön, och ämnet studeras i hög grad utifrån upphovsrätt, katalogskydd, skydd för databaser och licensiering. Om man ser till förhållandet mellan upphovsrätt och offentlighetsprincipen åsidosätter offentlighetsprincipen generellt upphovsrätten. Upphovsrätten kullkastas däremot inte till följd av detta, och i vissa fall kan den begränsa användningen av handlingarna. När det gäller planhandlingar och byggnadsritningar är det ofta fråga om genomförande av offentlighetsprincipen. Katalog- och databasskyddet konkretiseras å sin sida i samband med skapande och insamling av data. Därmed kan information som skapats inom markanvändning och byggande vara skyddad med stöd av katalogskyddet och den databas där denna information finns vara skyddad med stöd av skyddet för databaser. Upphovsrätten kullkastas eller upphör heller inte till följd av att data görs tillgängligt. När det gäller öppna data fastställs ställningen för upphovsrätten och närstående rättigheter i hög grad av licensavtal, där upphovsrätten och de närstående rättigheterna fortfarande står i centrum. Om man ser till licenspraxisen på miljöområdet är sättet att förhålla sig till öppenhet tudelat, eftersom det tas fram olika slags licenser för olika användare. Vid en närmare granskning framträder öppna data som en begränsad nyttjanderätt, vilket visar att upphovsrätten stärks.</p>		
Förläggare	Miljöministeriet		
Distribution/ beställningar	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of the Environment	24.10.2018	
Authors	Reko Korhonen		
Title of publication	Copyright to information concerning the built environment		
Series and publication number	Reports of the Ministry of the Environment 22/2018		
ISBN PDF	978-952-11-4813-2	ISSN (PDF)	1796-170X
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4813-2		
Pages	75	Language	Finnish
Keywords	built environment, copyright, databases		
<p>Abstract</p> <p>The study is concerned with the copyright dimension of information concerning the built environment. The aim is to use legislative means to adopt a systematic approach to the relationships between copyright, the principle of public access and open data. The requirements for information concerning the built environment set by the Copyright Act (404/1961) and the legal basis in the information law have been analysed, and the topic was mainly considered via copyright, catalogue protection, database protection and licensing. In the relationship between a copyright and the principle of public access, the principle of public access as a rule overrides the copyright. However, this does not mean that the copyright is cancelled, and it may in certain cases restrict the use of documents. In respect of zoning documents and building drawings it is often a question of applying the principle of public access. Catalogue and database protection in turn are concretely materialised when information is created and collected. This means that land use and building information that has been created may be protected under catalogue protection while the database where the data has been collected is protected under database protection. Copyrights are not cancelled or they do not cease to exist when open access to data is provided. With respect to open data the position of copyright and related rights is largely determined by licensing contracts, where the focus is still on copyright and related rights. In the licensing practices of the environment sector the attitude to openness is ambivalent as the licences are adapted to different users. Closer examination shows that open data in fact means restricted right of use, which is indicative of a stronger copyright.</p>			
Publisher	Ministry of the Environment		
Distributed by/ publication sales	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

ESIPUHE	9
1 Johdanto	10
1.1 Taustaa.....	10
1.2 Tutkimuskysymys, tutkimuksen rakenne ja metodi.....	12
2 Tekijänoikeuden sisältö ja rajoitukset	15
2.1 Yleistä.....	15
2.2 Tietomallit ja asiakirjajulkisuus.....	18
2.2.1 Julkisuusperiaatteen toteuttaminen viranomaisissa	18
2.2.2 Asiakirja tekijänoikeudellisena viranomaistuotteena.....	20
2.2.3 Kaavan esitystapa ja kartan tekijänoikeussuoja.....	24
2.2.4 Rakennuspiirustukset.....	28
3 Lähioikeudet	33
3.1 Yleistä.....	33
3.2 Luettelosuoja.....	34
3.2.1 Suojan muodot.....	34
3.2.2 Luettelon valmistajan asema.....	36
3.3 Tietokantasuoja	38
3.3.1 Tieto ja tekijänoikeus.....	38
3.3.2 Tietokanta tekijänoikeudellisena teoksena	39
3.3.3 Sui generis -tietokanta.....	40
3.3.4 Tietokannan olennainen osa.....	45
3.3.5 Tietokannan valmistajan ja käyttäjän suhde.....	47
4 Maankäyttö- ja rakennustieto avoimen datan maailmassa	53
4.1 Tietojen avautuminen.....	53
4.1.1 Avoin data ja PSI-direktiivi.....	53
4.1.2 Julkinen data ja tekijänoikeudet.....	56
4.2. Tietojen käytöstä sopiminen	57
4.2.1 Sopimusperusteinen tekijänoikeuden luovutus	57
4.2.2 Lisensointi.....	59
4.3 Tietojen luovuttaminen.....	64
5 Johtopäätökset	67
LÄHTEET	70
LYHENNELUETTELO	75

ESIPUHE

Rakennetun ympäristön digitalisaatio nostaa esiin uusia oikeudellisia kysymyksiä. Eräs näistä on tekijänoikeuksien asema, kun tietoa jaetaan entistä avoimemmin internetissä. Tieto on yhä useammin konekielistä dataa, joka voidaan pilkkoa osiinsa, yhdistää uuteen tietoon, jatkojalostaa tai muulla tavalla hyödyntää hyvin helposti ja halvalla tiedon sähköisen muodon vuoksi. Tiedon jatkojalostamisen mahdollisuus herättää myös kysymyksen tietoon kohdistuvista oikeuksista, kuten tekijänoikeuksista. Jos tieto on viranomaisten hallussa, sitä koskee myös asiakirjajulkisuuden periaate.

Digitalisaation myötä nousevia avoimia kysymyksiä, muun muassa digitaalisen tiedon käytöstä, on tärkeää nostaa esiin oikeustieteellisessä tutkimuksessa. Tällä edistetään yleisesti ymmärrystä digitaalisen tiedon luonteesta sekä jaetaan oppia tiedon käyttämisen mahdollisuuksista ja rajoituksista.

Ympäristöministeriö osallistui selvityksen tekemiseen rahoittamalla sitä osana Rakennetun ympäristön ja rakentamisen digitalisaatio -hanketta (<http://www.KIRA-digi.fi/>), joka on yksi hallituksen julkisten palveluiden digitalisoimisen kärkihanke. KIRA-digin tavoitteena on avata rakentamisen ja kaavoituksen koko elinkaaren kattava julkinen tieto kaikkien käyttöön.

Selvitys on samalla tekijän Itä-Suomen yliopiston oikeustieteiden laitokselle tekemä pro gradu -tutkielma. Tekijä vastaa itsenäisesti tekstin sisällöstä ja johtopäätöksistä.

1 Johdanto

1.1 Taustaa

Tekijänoikeuden suhde aineiston käyttäjiin ja oikeudenhaltijoihin on kokenut nopean muutoksen 2000-luvulla.¹ Muutos on ollut erityisen nopeaa etenkin 2010-luvulla digitalisaation ja tietoverkkojen kasvun myötä.² Digitaaliteknologian kiihtyvä eteneminen ei sinällään eroa prosessina aikaisemmista teknologisista muutoksista, mutta digitalisaation sisällöllinen vaikutus on osoittautunut voimakkaammaksi kuin minkään aiemman teknologian vaiheen aiheuttama muutos.³ Digitalisaatio vaikuttaa myös tekijänoikeuteen, sillä kansainvälisten sopimusten pohjalta lähtökohtansa saava tekijänoikeus kohtaa digitalisaation myötä uusia soveltamistilanteita. Suojattavien aineettomien oikeuksien joukossa on myös vaihtelua sen suhteen, miten ne mukautuvat tekniikan ja lisääntyvän informaation tuomiin haasteisiin. Informaatio-oikeudellisen lähestymistavan näkökulmasta lähtökohtana on puolestaan informaation vapaus ja informaation vapaa hyödynnettävyys ilman varallisuusoikeudellisia rajoituksia, ellei oikeusjärjestys tästä toisin säädä.⁴

Internetin ansiosta avoimet tietovarannot ovat kehittyneet sekä ovat entistä helpommin saatavilla. Suhtautuminen datan saatavuuteen on kuitenkin muodostunut erilaiseksi eri puolilla maailmaa. Yhdysvalloissa julkista dataa koskeva lainsäädäntö perustuu ajatukseen verovaroin tuotetun datan maksuttomuudesta ja vapaasta saatavuudesta. Euroopassa puolestaan suhtautuminen on ollut protektionistisempaa, mutta edellytyksiä toimintamallien ja ajattelutapojen muutokselle on olemassa.⁵ Suomi on sijoittunut erilaisissa tietoi-
neistojen avoimuutta ja avoimen datan tilaa mittaavissa kansainvälisissä vertailuissa suh-

1 Tämän tutkielman tekeminen ei ollut aivan yhtä nopeaa, mutta maalilinja ylittyi lopulta. Haluankin kiittää oikeustieteiden laitoksen henkilökuntaa tutkielman ohjauksesta ja saaduista kommentteista. Lisäksi erityiset kiitokset haluan osoittaa ympäristöministeriölle ja rakennetun ympäristön osastolle sekä etenkin lainsäädäntöneuvos Jaana Junnilalle graduprosessiin liittyvästä tuesta.

2 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 5–6.

3 Kivistö 2016, s. 382.

4 Pöysti 1999, s. 404.

5 Poikola – Kola – Hintikka 2010, s. 11.

teellisen hyvin, lukuun ottamatta avoimen datan tilaa ja julkisen tiedon uudelleenkäyttöä mittaavaa PSI-scoreboard -mittaria, jossa Suomi edustaa keskitasoa.⁶

Julkishallinto hallinnoi laajoja informaatiovarantoja, joista suurin osa on julkishallinnon omassa käytössä. Teknologinen kehitys avaa mahdollisuuksia avoimempaan datapolitiikkaan, ja maksuton julkinen data voisi avata instituutioille ja yhteiskunnalle mahdollisuuden uudistua ja kehittyä.⁷ On arvioitu, että Suomessa esimerkiksi kiinteistö- ja rakennus-alalle voisi syntyä avoimen datan mahdollistamia hyödykkeitä sekä palveluita.⁸

Tutkimusaihe on yhteydessä maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999, MRL) kokonaisuudistukseen. Tulevaisuudessa maankäyttö- ja rakennuslain suunnitteluprosessit voivat näyttää hyvin erilaisilta verrattuna nykypäivään avoimien aineistojen sekä digitalisaation tuomien mahdollisuuksien johdosta. Ympäristöministeriö on aloittanut MRL:n kokonaisuudistuksen valmistelun. Uudistuksen alkuvaiheessa on tarkoitus vahvistaa tietopohjaa, ja uudistettu lainsäädäntö on tarkoitus olla valmis ensi vuosikymmenen alkupuolella.⁹ Analyysi rakennettua ympäristöä koskevan tiedon tekijänoikeudellisesta ulottuvuudesta sekä nykytilasta on siten tältä osin relevantti, sillä digitalisaation mahdollistaessa yhä suurempien avointen aineistojen avaamisen, on tekijänoikeuksien systematisointi ja mahdollisten tulkintaongelmien esiin nostaminen tarpeellista.

Tulevaisuuden maankäytön kannalta merkittäviä lähtökohtia ovat läpinäkyvyys ja avoimuus. Lainsäädännöllä voidaan edistää läpinäkyvyyden ja avoimuuden lisäksi myös viranomaistoiminnan ennustettavuutta, jolloin julkishallinnon toiminnan ja MRL:n mukaisten menettelyiden tulee olla ennustettavia niin hanke- kuin pitkäjänteiselläkin tasolla. Tulevaisuudessa keskeisiä tekijöitä suunnittelussa ovat myös tehokkuus ja taloudellisuus, jolloin järjestelmä ei tuottaisi suunnitelmia, jotka eivät toteudu.¹⁰

Tällä hetkellä lainsäädäntömme ei tunnista digitaalisessa ympäristössä tapahtuvaa suunnittelua. Kaavat esitetään karttoina ja karttoihin sisältyy ajatus paperista tai PDF-muotoisesta tiedostosta, johon kaikki oleelliset merkinnät ja tiedot ovat koottuina. Tällä hetkellä yleinen näkemys tulevaisuuden suunnitteluprosessista on täysin sähköinen suunnittelu- menettely, jossa tietomallipohjainen suunnittelu koskisi myös alueidenkäytön suunnittelua. Kyseessä olisi kolmiulotteinen aluetietomalli, joka sisältäisi historiaa, nykytilaa ja tulevaisuutta koskevaa tietoa ja josta voisi muodostaa erilaisia näkymiä tarpeen mukaan.¹¹

6 Valtiovarainministeriön julkaisuja 31/2015, s. 12–13.

7 Poikola – Kola – Hintikka 2010, s. 11.

8 Jaatinen Edilex 2016, s. 27.

9 Ympäristöministeriö 2017, kohta Maankäyttö- ja rakennuslain uudistus.

10 Ympäristöministeriön raportteja 7/2018, s. 24–25.

11 Ympäristöministeriön raportteja 7/2018, s. 27–30.

Rakennettua ympäristöä koskeva tieto saa sisältönsä MRL:n lisäksi eurooppaoikeudellisesta sääntelystä. Ympäristötiedon määritelmä käy ilmi Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivistä ympäristötiedon julkisesta saatavuudesta ja neuvoston direktiivin 90/313/EY kumoamisesta 2003/4/EY, jäljempänä ympäristötietodirektiivi. Ympäristötieto käsittää kirjallisessa, visuaalisessa, kuultavassa, sähköisessä tai muussa aineellisessa muodossa olevan tiedon rakennetun ympäristön tilasta (2 artiklan 1 kohdan f alakohta). Digitalisaation, avoimen datan ja suunnittelun kehityksen myötä tällainen tieto voisi avautua tehokkaammin käytettäväksi.

1.2 Tutkimuskysymys, tutkimuksen rakenne ja metodi

Tutkielman tarkoituksena on systematisoida tekijänoikeuden, julkisuusperiaatteen sekä avoimen datan suhteita toisiinsa *de lege lata*. Tutkielma on lainopillinen ja liikkuu immateriaalioikeuden, informaatio-oikeuden ja ympäristöoikeuden rajapinnoilla. Tutkielman painotus on kuitenkin immateriaalioikeudellinen, ja tekijänoikeus yhdistää tutkielman muut keskeiset teemat yhdeksi koherentiksi kokonaisuudeksi. Rakennettua ympäristöä koskevan tiedon osalta pyrin hyödyntämään MRL:n säännösten asettamia määritelmiä ja tutkiemaan, minkälaisia tietokokonaisuuksia näiden määritelmien taustalle muodostuu. Pyrin myös analysoimaan, mitä tällainen tieto on tekijänoikeuden näkökulmasta ja mitä vaatimuksia tekijänoikeuslaki (404/1961, TekijäL) informaatio-oikeudellinen säädöspohja näille tiedoille asettaa. Tarkoitukseni on lähestyä tietoa teossuojan, luettelosuojan ja tietokantasuojan näkökulmasta.

Tutkimuskysymykset voidaan edellä esitetyn pohjalta muotoilla seuraavasti:

1. Kenelle kuuluu tekijänoikeus rakennettua ympäristöä koskevaan tietoon;
2. Mikä on tekijänoikeuden suhde avoimeen dataan rakennettua ympäristöä koskevan tiedon osalta?

Tutkimusaihe on ajankohtainen, sillä se yhdistyy MRL:n kokonaisuudistukseen sekä tulevaisuuden suunnitteluprosessiin ja digitalisaatioon. Rakennettua ympäristöä koskevalla tiedolla tarkoitan tässä tutkielmassa MRL:n mukaisiin kaavoitus- ja rakennuslupapäätöksiin sisältyviä tietoja ja tietomalleja. Tällaisia tietomalleja ovat esimerkiksi kaava-asiakirjat, kartat, rakennuspiirustukset, päätösten pohjana olevat selvitykset ja tutkimukset sekä ympäristötiedoista koostuvat tietokannat.

Tutkielman kohdeyleisönä ovat julkishallinnon viranomaiset, jotka käsittelevät ympäristötietoa. Käytännössä julkisen sektorin hallussa olevan tiedon uudelleenkäyttöön voi

liittyä tekijänoikeudellisia kysymyksiä ja tietojen luovutusta voi rajoittaa tekijänoikeus, luettelosuoja tai tietokantasuoja. Näin ollen esimerkiksi kunnissa tapahtuvan rakennettua ympäristöä koskevan tiedon uudelleenkäytön yhteydessä, tulisi lainsoveltajan huomioida tekijänoikeussäätely, julkisuusperiaate sekä näiden suhde avoimeen dataan. Toinen oleellinen seikka käytännön kannalta on kaavoituksen digitalisoituminen, jonka seurauksena kaavakartasta siirrytään tulevaisuudessa kohti aluetietomallia, jolloin tällaiseen tietomalliin voi jo itsessään kohdistua tekijänoikeussuoja, luettelosuoja sekä tietokantasuoja. Lisäksi käytännössä oikeudenhaltijan ja laillisen käyttäjän välillä on usein sopimussuhde. Tutkielman tarkoituksena on myös tarkastella tämän suhteen oikeudellisia reunaehtoja.

Tutkielma sijoittuu oikeustieteiden kentällä tekijänoikeuden tutkimusalaan, mutta sen poikkioikeustieteellisyys on silti tarpeen tunnistaa. Aikaisempaa tutkimusta tarkasteltavasta aiheesta löytyy melko niukasti, mutta esimerkiksi tekijänoikeuden näkökulmasta digitalisaatiota ja sen vaikutuksia tekijänoikeuksiin on tutkinut Martti Kivistö.¹² Lisäksi immateriaalioikeuksia, tekijänoikeutta sekä etenkin tietokantasuojaa ja sen ulottuvuuksia on tutkinut Perttu Virtanen.¹³ Tomi Voutilainen on puolestaan tarkastellut tutkimuksessaan ICT-oikeuden vaikutuksia julkisen hallinnon toimintaan.¹⁴

Tutkielman jaksot sisältävät oikeuslähdeopillisesti erilaisia painotuksia, sillä jaksossa tarkasteltavat seikat eroavat toisistaan. Tämä käy ilmi esimerkiksi vertailtaessa tutkielman toista ja neljättä jaksoa. Toisessa jaksossa argumentaation tukena käytän esimerkiksi tekijänoikeusneuvoston lausuntoja, kun puolestaan neljännessä jaksossa hyödynnetään sopimusoikeudellisia normeja.

Tutkielman toisessa jaksossa analysoin rakennettua ympäristöä koskevan tiedon tekijänoikeuksia. Jaksossa pyrin systematisoimaan rakennettua ympäristöä koskevaa tietoa teossuojan näkökulmasta. Hyödynnän tarkastelussa muun muassa esitöitä, korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä, oikeuskirjallisuutta sekä tekijänoikeusneuvoston lausuntoja¹⁵. Lähden liikkeelle käsittelemällä tekijänoikeutta yleisesti osana aineettomien oikeuksien säätely-ympäristöä. Tämän jälkeen tarkastelen teossuojan kynnystä sekä omaperäisyyttä.

12 Kivistö 2016.

13 Virtanen 2005.

14 Voutilainen 2009.

15 Tekijänoikeusneuvoston lausuntojen oikeuslähdeopillinen painoarvo tulee kuitenkin tunnistaa etenkin tutkielman toisessa jaksossa. Tekijänoikeusneuvoston tehtävänä on avustaa opetusministeriötä tekijänoikeutta koskevien asioiden käsittelyssä sekä antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta (Tekijäl 55.1 §). Tekijänoikeusasetuksessa (574/1995) säädetään tarkemmin tekijänoikeusneuvostoa koskevista määräyksistä. Hallituksen esityksen mukaan (HE 32/1984, s. 7.) lainsäätäjän alkuperäisenä tarkoituksena on ollut, että neuvosto antaisi lausuntoja myös korvauskysymyksistä. Harengon, Niirasen ja Tarkelan (2016, s. 573–574.) mukaan neuvosto on kuitenkin pitäytynyt lainsoveltamista koskevilla asioilla. Tyypillisiä kysymyksiä ovat teoskynnykseen ja suojan kohteeseen liittyvät kysymykset. Tekijänoikeusneuvoston lausunnoilla on ollut tekijänoikeuslainsäädännön tulkintaa ohjaavaa merkitystä, mutta ne eivät ole oikeudellisesti sitovia. (mts. 573–574.).

Toisessa alajaksossa käsittelen tekijänoikeussuojaa sekä teoskynnyksen rajoja viranomaisen asiakirjojen, karttojen ja rakennuspiirustusten osalta.

Kolmannessa jaksossa tarkastelen rakennettua ympäristöä koskevan tiedon lähioikeuksia. Kysymys on luettelosuojan ja tietokantasuojan kynnyksestä, suojan rajoista sekä suojan oikeudenhaltijasta sekä oikeudenhaltijan asemasta suhteessa lailliseen käyttäjään. Jakso on jäsennelty yleiseen lähioikeuksia koskevaan alajaksoon sekä luettelo- ja tietokantasuojaa koskeviin alajaksoihin. Jakson pääpaino on kuitenkin tietokantasuojan systematisoinnilla, jossa hyödynnän Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisukäytäntöä. Näin pyrin tutkielman toisella ja kolmannella jaksolla vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, eli kysymykseen oikeudenhaltijasta.

Neljännessä jaksossa vien tarkastelun syvemmälle ja pyrin vertaamaan rakennettua ympäristöä koskevan tiedon nykytilaa avoimeen dataan. Tarkastelen jaksossa avointa dataa ja julkista tietoa koskevaa sääntelykenttää, ja tarkoitukseni on vastata toiseen tutkimuskysymykseen avoimen datan, tekijänoikeuden ja lähioikeuksien suhteesta. Kysymys on pitkälti tekijänoikeuden sekä lähioikeuksien merkityksestä avoimen ja julkisen datan ympäristöissä. Jaksossa käsitellään myös kysymyksiä tekijänoikeuden ja lähioikeuksien siirtymisestä sekä luovutuksesta, joten jakso sisältää myös sopimusoikeudellisen näkökulman. Viides jakso sisältää pohdintaa sekä johtopäätökset.

2 Tekijänoikeuden sisältö ja rajoitukset

2.1 Yleistä

Sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on oikeus tekijänoikeuteen (Tekijäl. 1.1 §). Tekijällä on siten oikeus määrätä teoksestaan ja tätä oikeutta kutsutaan tekijänoikeudeksi. Tekijänoikeus syntyy aina luonnolliselle henkilölle, mutta oikeus voidaan esimerkiksi sopimuksin siirtää oikeushenkilölle. Tekijänoikeussuojan ulkopuolelle jäävät mm. keksinnöt ja ideat.¹⁶ Tekijänoikeuden muodostaa varsinainen tekijänoikeus sekä tekijänoikeuden lähioikeudet. Lähioikeuksien piiriin luetaan esimerkiksi luettelo- ja tietokantasuoja.

Tekijänoikeus sijoitetaan immateriaalioikeuden piiriin, johon kuuluvat myös patenttioikeus, tavaramerkkioikeus, toiminimioikeus, luettelo- ja tietokantasuoja sekä muita oikeuksia. Nämä oikeudet voidaan puolestaan jakaa tekijänoikeuksiin ja teollisoikeuksiin. Nykyisin immateriaalioikeuksien sijaan voidaan puhua myös aineettomista oikeuksista. Immateriaalioikeus voidaan käsittää laajassa mielessä, jolloin siihen sisällytetään sopimatonta menettelyä elinkeinotoiminnassa koskeva normisto. Suppeassa mielessä immateriaalioikeus sisältää vain yksinoikeuksia koskevan normiston.¹⁷ Immateriaalioikeus luetaan varallisuusosoikeuden piiriin, vaikka esimerkiksi tekijänoikeudella ja patenttioikeudella on myös persoonallisuusosoikeudellinen puolensa.¹⁸ Yhdistävänä tekijänä immateriaalioikeuksille on lainsäädännön luoma yksinoikeus, joka luo oikeudenhaltijalle oikeuden hyödyntää suojan kohdetta ja kieltää muita hyödyntämästä sitä.¹⁹

16 Haarmann 2014, s. 50–51.

17 Haarmann 2014, s. 1–3.

18 Haarmann 2005, s. 109–110. Tekijänoikeutta on vaikea luokitella joko varallisuusosoikeudeksi tai persoonallisuusosoikeudeksi tekemättä haittaa toiselle. Varallisuus- ja persoonallisuusosoikeuden yhdistäminen yhtenäiseksi tekijänoikeudeksi on dualistisen teorian mukainen. Aikaisemmin tekijänoikeus nähtiin monistisena, joko persoonallisuusosoikeuteen tai varallisuusosoikeuteen tukeutuvana teoriana.

19 Pihlajarinne LM 2012, s. 384.

Tekijänoikeus muodostuu taloudellisista sekä moraalista oikeuksista ja suoja koskee sekä kirjallisia että taiteellisia teoksia. Kirjallisina teoksina pidetään niin kaunokirjallisuutta kuin asiategstejä.²⁰ Tekijäl 1.2 § ulottaa kirjallisen teoksen suojan koskemaan myös karttoja, piirustuksia, graafisesti muotoiluja teoksia sekä tietokoneohjelmia. Kirjallisten teosten teoskynnys ei ole kovin korkea ja suojan ulkopuolelle jäävätkin vain esimerkiksi lyhyet uutiset, tavanomaiset ilmoitukset, aikataulut ja tavaraluettelot.²¹ Taiteellisena teoksena voidaan puolestaan pitää muun muassa kaunokirjallisuutta, sävellys- tai näyttämöteosta, elokuvateosta, valokuvateosta, kuvataideteosta tai rakennustaidetta ja arkkitehtuuria.²² Lisäksi tekijänoikeussuoja ulottuu myös suullisiin esityksiin (Tekijäl 1.1 §). Tekijänoikeuslain jaottelu kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin ei ole täysin johdonmukainen, mutta jaottelulla on merkitystä suojaelementtien ja rajoitussäännösten kannalta.²³ Tekijänoikeuden erilaisista oikeusvaikutuksista puhuttaessa käytetään kolmijaottelua kirjallisiin teoksiin, sävellysteoksiin ja taideteoksiin.²⁴

Soveltavat suojaäännökset määräytyvät kuitenkin loppujen lopuksi tapauskohtaisesti konkreettisen tuotteen perusteella.²⁵ Keskeistä suojan kannalta näin ollen on se, että teoksen ilmaisumuoto on itsenäinen ja omaperäinen.²⁶ Teoksen omaperäisyys eri ole käsitteenä kovin helposti avattavissa ja ilmenee eri maissa eri tavalla.²⁷ Kysymys on lopulta siitä, ettei kukaan, joka olisi ryhtynyt samaan työhön, olisi päätenyt samaan lopputulokseen. Suojan saamiseksi teoksen tulee ylittää teoskynnys eli yltää teostasoon, jolloin suojattu teos on tekijänsä luovan työn tulos.²⁸ Teoskynnys ei edellytä minkäänlaisten pituus- tai laatuvaatimusten täyttämistä, vaan persoonallisuus muodostaa suojan edellytyksen.²⁹

Euroopan unionin tuomioistuin on käsitellyt omaperäisyyttä *Infopaq International* -tapauksessa.³⁰ Tapauksessa oli kysymys siitä, tarvittiinko tekijänoikeuden haltijan suostumus, kun lehtiartikkeleita muunnettiin sähköiseen muotoon. Lisäksi artikkeleiden käsittelyyn liittyi artikkelitiedostojen muokkaaminen. Unionin tuomioistuin totesi, että yksittäiset osatekijät erikseen tarkasteltuna, kuten tässä tapauksessa yksittäiset sanat, eivät muodosta henkistä luomusta. Näitä sanoja valitsemalla, järjestä-

20 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 1.

21 Haarmann 2005, s. 69.

22 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 1.

23 Haarmann 2005, s. 52; Haarmann 2014, s. 51.

24 Haarmann 2005, s. 52; Haarmann 2014, s. 51.

25 Oesch DL 2013, s. 388.

26 Haarmann 2014, s. 54; Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 1–2. Ks. myös KM 1953:5 s. 44.

27 Haarmann 2014, s. 64.

28 HE 28/2004 vp, s. 9.

29 Haarmann 2005, s. 69–70; Haarmann 2015, s. 56. Arvioinnissa ei ole sija taiteellisuuden eikä eettisyyden kriteereille. Esimerkiksi korkeatasoinen teos ei näin ollen ole omaperäisempi kuin heikkotasoinen teos.

30 C-5/08 *Infopaq International A/S v. Danske Dagblades Forening* EU:C:2009:465, kohdat 45–48.

mällä ja yhdistämällä tekijä voi kuitenkin ilmaista omaperäisyyttä, josta muodostuu henkinen luomus. Sen tutkiminen, ilmentääkö tuote sellaisenaan tekijänsä henkistä luomustyötä, kuuluu kansallisen tuomioistuimen toimivaltaan.

Euroopan unionin oikeuskäytäntö ei tarjoa tarkkaa sisältöä omaperäisyydelle tai henkiselle luomistyölle, mutta pyrkimyksenä näyttäisi olevan saman merkityssisällön luominen koko unionin alueelle käyttöyhteyksistä riippumatta.³¹ Pohjoismaille on kuitenkin muodostunut yhtenäinen teoskynnystaso, jonka muutokset lienevät epätodennäköisiä.³² Tietty epävarmuus vallitsee sen suhteen, kuinka unionin oikeuskäytännön tulisi vaikuttaa pohjoismaisen teostason määrittelyyn.³³

Teoksen tekijänä ja alkuperäisenä oikeudenhaltijana pidetään lähtökohtaisesti sitä, jonka nimi tai nimimerkki pannaan teokseen tai ilmaistaan julkaistaessa (Tekijäl 7.1 §). Jos tekijän nimi ei ole saatavilla, edustaa kustantaja tai tuottaja tekijää (Tekijäl 7.2 §). Kullakin heistä on kuitenkin valta vaatimusten esittämiseen oikeuden loukkauksen johdosta. Suojan kohteena on aina luonnollinen henkilö, mutta oikeudet voidaan luovuttaa myös oikeushenkilölle.³⁴

Taloudellisista oikeuksista säädetään Tekijäl 2 §:ssä ja ne tuottavat yksinomaisen oikeuden, tietyin rajoituksin, määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen (Tekijäl 2.1 §). Taloudelliset oikeudet on toteutettu lakiteknisesti yksinoikeuksina ja näistä oikeuksista tekijän yksityisoikeuden ytimenä voidaan pitää yleisön saataville asettamista.³⁵ Tekijällä on oikeus määrätä teoksen julkaisemisesta ja ennen tätä julkaisuhetkeä tekijän oikeus teokseensa on rajoittamaton.³⁶ Teknologisen kehityksen näkökulmasta ongelmia on aiheuttanut teoksen kappaleen valmistamisoikeuden sananmukainen tulkinta, jolloin valmistamisoikeus kattaisi kaikki kopiointitapahtumat.³⁷ Euroopan unionin tuomioistuin on kuitenkin todennut, että kappaleen valmistamista koskevan oikeuden kattamat toimet on määriteltävä laajasti.³⁸

31 Haarmann 2014, s. 55. Ks. myös C-604/10 Football Dataco ym. v. Yahoo! UK Ltd ym. EU:C:2012:115.

32 Haarmann 2014, s. 56.

33 Haarmann 2014 s. 55.

34 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 15–16.

35 Haarmann 2014, s. 70–71. Lisäksi taloudellisiin oikeuksiin kuuluvat jälleenmyyntikorvaukset.

36 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 1–2. Sääntelyn tarkoitus on turvata tekijän mahdollisuuksia hyödyntää taloudellisia oikeuksiaan silloin, kun tekijällä ei ole enää teosta hallussaan. Lisäksi turvan kohteena on tekijän taiteellisen työn edellytykset. (mts. 2).

37 Salokannel 2012b, kohta 8.5.2.

38 C-5/08 Infopaq International A/S v. Danske Dagblades Forening EU:C:2009:465, kohdat 41–43.

Moraalisilla oikeuksilla puolestaan tarkoitetaan tekijän suhdetta teokseen, ja tarkoitus on suojata tekijän persoonallisuutta.³⁹ Kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin, on tekijä ilmoitettava sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii (TekijäL 3.1 §). Lisäksi teoksen tekijää loukkaava muuntelu sekä loukkaavassa muodossa esittäminen on kiellettyä (TekijäL 3.2 §). Moraalisten oikeuksien sisältämät tekijäkunnian ja hyvän tavan käsitteet ovat joustavina normeina periaatesidonnaisia. Tämä tarkoittaa, että kyseiset käsitteet sopeutuvat paremmin muuttuvaan ympäristöön.⁴⁰ Vaikka niiden käyttö määräytyykin pitkälti erilaisten teoslaji-, tyyllilaji- ja käyttötilannekohtaisten standardien mukaan, ovat ne sopeutuvaisempia digitaaliseen käyttöympäristöön verrattuna varsin kasuistisiin taloudellisiin oikeuksiin.⁴¹ Taustalla ongelmissa, joihin tekijänoikeus törmää digitaali- ja verkkoympäristössä, voi juuri olla tämänkaltainen taloudellisten oikeuksien joustamattomuus.

2.2 Tietomallit ja asiakirjajulkisuus

2.2.1 Julkisuusperiaatteen toteuttaminen viranomaisissa

Suomen perustuslain (731/1999) 12.2 §:n mukaan viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta. Oikeus tiedonsaantiin on siten lähtökohta, josta voidaan poiketa lailla. Laissa viranomaisen toiminnan julkisuudesta eli julkisuuslaissa (621/1999, JulKL) säädetään julkisuusperiaatteesta, jonka mukaan viranomaisten asiakirjat ovat julkisia, jollei julkisuuslaissa tai muussa laissa erikseen toisin säädetä (1.1 §). Julkisuusperiaatteen tarkoituksena on toteuttaa avoimuutta ja hyvää tiedonhallintatapaa viranomaisten toiminnassa sekä antaa yksilöille ja yhteisöille mahdollisuus valvoa julkisen vallan ja julkisten varojen käyttöä, muodostaa vapaasti mielipiteensä sekä vaikuttaa julkisen vallan käyttöön ja valvoa oikeuksiaan ja etujaan (JulKL 3 §). Julkisuusperiaate voidaan jakaa kahtia asiakirjajulkisuuteen ja viranomaistoiminnan avoimuuteen, mutta modernin julkisuusperiaatteen voidaan nähdä sisältävän myös muita elementtejä, kuten oikeuden päästä viranomaisen julkisiin tietovarantoihin.⁴² Julkisuusperiaatetta toteutetaan viranomaisissa muun muassa antamalla tietoa viranomaisen asiakirjasta (JulKL 16 §), toteuttamalla hyvää tiedonhallintatapaa (JulKL 18 §) ja velvollisuudella jakaa tietoa (JulKL 20 §) sekä tuottamalla tietoa aineistoja (JulKL 21 §).

39 Haarmann 2014, s. 70.

40 Pihlajarinne LM 2012, s. 394.

41 Pihlajarinne LM 2012, s. 394–395.

42 Voutilainen 2009, s. 163; Mäenpää 2016, s. 3–4. Mäenpää onkin jakanut modernin julkisuusperiaatteen kolmeen elementtiin, jotka ovat oikeus saada tieto viranomaisen tallenteesta, viranomaisen velvollisuus luovuttaa pyydetty tieto, mikäli tieto on julkinen ja viranomaisen velvollisuus oma-aloitteisesti ja aktiivisesti tiedottaa toiminnastaan.

Julkisuuslain 16.1 §:n mukaan viranomaisen asiakirjan sisällöstä annetaan tieto suullisesti tai antamalla asiakirja viranomaisen luona nähtäväksi ja jäljennettäväksi tai kuunneltavaksi tai antamalla siitä kopio tai tuloste. Tieto on annettava pyydetyllä tavalla, ellei tästä aiheudu kohtuutonta haittaa viranomaiselle. JulKL 16 §:ssä ei säännellä oikeudesta tiedon saantiin vaan määritellään, kuinka julkisuus käytännössä toteutetaan.⁴³ Lähtökohtana tiedon antamisessa on, että tieto annetaan tiedon pyytäjän haluamalla tavalla. Mikäli tämä ei ole mahdollista, tieto on annettava jollakin 16.1 §:ssä mainitulla tavalla.⁴⁴

Viranomaisen hyvästä tiedonhallintatavasta säädetään julkisuuslain 18 §:ssä.⁴⁵ Viranomaisella on velvollisuus huolehtia, että sen palveluksessa olevat toteuttavat hyvää tiedonhallintatapaa ja ovat selvillä sen sisällöstä.⁴⁶ Jos viranomainen on laiminlyönyt hyvän tiedonhallintatavan, ei viranomainen tällöin voi vedota tiedon etsimisestä aiheutuvaan vaivaan tietoja annettaessa. Vaikeasti kopioitavan aineiston osalta, aineistoon tutustuminen voidaan tehdä myös viranomaisen luona.⁴⁷ Esitöissä viitataan tällaisen aineiston osalta karttoihin, mutta nykytila lienee se, että suurin osa kartta-aineistosta on saatavilla digitoituna asianomaisen viranomaisen tietoverkossa.⁴⁸

Viranomaisella on lisäksi tiedontuottamisvelvollisuus. Viranomaisen on tarvittaessa laadittava julkaisuja ja tietoaaineistoja palveluistaan, ratkaisukäytännöstään sekä yhteiskuntaoloista ja niiden kehityksestä toimialallaan. Laatimisvelvollisuuden tarvetta arvioitaessa on otettava huomioon, missä määrin viranomaisen toiminnasta on saatavissa tietoja asiakirjojen julkisuuden avulla tai yleisen tilastotuotannon perusteella (JulKL 20.1 §). Toisin sanoen: mitä avoimempaa toiminta on, sitä vähemmän aineistoa on tuotettava. Säännöksellä pyritään tehostamaan viranomaisen aktiivisuutta tiedon tuottajana.⁴⁹ Viranomaiselta ei kuitenkaan edellytetä julkisuuslaissa täysin uuden tiedon tuottamista tai keräämistä.⁵⁰

Julkisuuslain 21.1 §:n mukaan viranomainen voi pyynnöstä myös tuottaa ja luovuttaa eri käyttötarkoituksia varten yhdestä tai useammasta tietojärjestelmästä muodostetun tietoaaineiston, jos se ei ole vastoin sitä, mitä asiakirjan salassapidosta tai henkilötietojen suoja-

43 HE 30/1998 vp, s. 72.

44 Viranomaisten tiedonsaanti- ja tiedonluovuttamisoikeudesta ks. myös Voutilainen – Huttunen Oikeus 2015, s. 77–78.

45 Hyvän tiedonhallinnan tehtävänä on edistää tietojen saatavuutta ja käytettävyyttä sekä huolehtia tietojen suojaamisesta, eheydestä ja muusta tietojen laatuun vaikuttavista tekijöistä (JulKL 18.1 §).

46 Voutilainen 2009, s. 165. Vaatimus koskee myös henkilöitä, jotka suorittavat tehtäviä viranomaisen lukuun.

47 HE 30/1998 vp, s. 72–73.

48 HE 30/1998 vp, s. 73.

49 HE 30/1998 vp, s. 81–82. Viranomaisen on myös huolehdittava, että yleisön tiedonsaannon kannalta keskeiset asiakirjat ovat helposti saatavissa esimerkiksi yleisissä tietoverkoissa (JulKL 20.3 §). Momentilla korostetaan viranomaisen velvollisuutta jakaa tietoa asioiden luonteen mukaisesti.

50 Mäenpää 2016, s. 12.

ta säädetään. Näin ollen viranomaisella voi tuottaa rekistereistään tietoja pyytävän toimivien aineistojen.⁵¹

2.2.2 Asiakirja tekijänoikeudellisena viranomaistuotteena

Tekijäl 9 § rajaa teokset, jotka jäävät tekijänoikeuslain ulkopuolelle. Nämä teokset ovat tekijänoikeuksista täysin ”vapaita”. Tällaisia ovat esimerkiksi viranomaisen tai muun julkisen toimielimen tekemät päätökset ja lausumat (Tekijäl 9.1,4 §). Rajaus ei kuitenkaan koske tällaisiin päätöksiin ja lausumiin sisältyviä itsenäisiä teoksia, sillä ne nauttivat tekijänoikeussuojaa Tekijäl 9.2 §:n nojalla.

Kokonaan tekijänoikeuden ulkopuolelle jäävistä teoksista on tarpeen erottaa tekijänoikeutta koskevat rajoitukset, joista on säädetty Tekijäl 2 a luvussa. Näitä rajoituksia ja rajoituksia on tehty yhteiskunnallisten ja sivistyksellisten tavoitteiden toteuttamiseksi sekä esimerkiksi tiedonvälityksen ja sananvapauden hyväksi.⁵² Tekijänoikeus ei nimittäin rajoita oikeutta saada tietoa yleisestä asiakirjasta (Tekijäl 25.1 d §). Lisäksi viranomaisten tai julkisten toimielinten tekemiin itsenäisiin päätöksiin tai lausumiin sisältyviä teoksia voidaan toisintaa ja käyttää asiakirjasta erillään sellaiseen tarkoitukseen, johon asiakirja liittyy (Tekijäl 25.4 d §).

Tekijäl 9 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan tekijänoikeutta ei ole viranomaisen tai muun julkisen elimen päätöksiin ja lausumiin. Päätöksillä ja lausumilla tarkoitetaan tahdonilmaisuuksia ja lausumia, jotka viranomaisella on antanut kirjallisessa muodossa.⁵³ Tekijäl 9 § on ydinalueellaan selkeä. Sen sijaan säännöksen reuna-alueille liittyy tulkinta-ongelmia.⁵⁴ Viranomaisen käsitettä ei ole määritelty tekijänoikeuslaissa, joten julkisuuslain 4 §:n viranomaiskäsite on omaksuttu myös tekijänoikeuslaissa.⁵⁵ Tämä siitä huolimatta, että julkisuuslain esitöiden (HE 30/1998) mukaan viranomaisen käsitteellä ei ole tarkoitus olla vaikutusta muuhun kuin asiakirjojen julkisuutta määrittelevään lainsäädäntöön.⁵⁶

Asiakirjalla tarkoitetaan puolestaan kirjallisen ja kuvallisen esityksen lisäksi sellaista käytönsä vuoksi yhteen kuuluviksi tarkoitetuista merkeistä muodostuvaa tiettyä kohdetta tai asiaa koskevaa viestiä, joka on saatavissa selville vain automaattisen tietojenkäsittelyn tai

51 HE 30/1998 vp, s. 82.

52 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 2–3. Rajoituksia ovat esimerkiksi teosten käyttäminen tieteellisessä tutkimuksessa (Tekijäl 14 §) ja sitaattioikeus (Tekijäl 22 §).

53 KM 1992:4, s. 113–114. Ks. myös KM 1953:5, s. 52.

54 Haarmann 2005, s. 93.

55 KM 1992:4, s. 111–115. Tekijänoikeuslain esitöissä ei ole tarkennettu sitä, mitä Tekijäl 9 §:ssä tarkoitetaan viranomaisella ja julkisella elimellä. Rajatapauksissa viranomaiskäsitteelle on etsittävä sisältö hallinto-oikeudesta ja tulokinnassa huomioon otettava elimen toimintaan kohdistuva julkisuusintressi. Ks. myös Haarmann 2005, s. 92–96.

56 HE 30/1998 vp, s. 49.

äänen- ja kuvantoistolaitteiden taikka muiden apuvälineiden avulla (JulKL 5.1 §). Kuvallinen esitys voi tulla kysymykseen esimerkiksi kartan, taulukon, kuvan tai piirroksen osalta.⁵⁷ Asiakirjan käsite on kattava, ja sääntely on pyritty tekemään mahdollisimman välineneutraaliksi.⁵⁸ Sääntely kohdistuu informaatioon, jolloin talletusalustallakaan ei ole merkitystä. Asiakirjan määritelmä merkitsee myös sitä, ettei oikeus asiakirjan saamiseen ulotu kaikkien mahdollisten merkkien yhdistelmiin, joita voidaan tuottaa.⁵⁹

Viranomaisen asiakirjalla tarkoitetaan julkisuuslain 5.2 §:n mukaan viranomaisen hallussa olevaa asiakirjaa, jonka viranomainen tai sen palveluksessa oleva on laatinut taikka joka on toimitettu viranomaiselle asian käsittelyä varten tai muuten sen toimialaan tai tehtäviin kuuluvassa asiassa.⁶⁰ Mikä tahansa viranomaiselle lähetetty asiakirja ei kuitenkaan ole viranomaisen asiakirja.⁶¹ Lisäksi toimeksiannota tai muuten viranomaisen lukuun suoritetun tehtävän johdosta syntynyt asiakirja katsotaan viranomaisen asiakirjaksi (JulKL 5.2 §). Viranomainen ei ole velvollinen muuttamaan tietokoneohjelmiaan tai yhdistelemään eri käyttötarkoituksiin laadittujen tiedostojen tietoja. Viranomaisten asiakirjojen julkisuuden tavoitteena ei ole mahdollistaa yleistä tiedonhankintaa vaan julkisuusperiaatteen toteutus.⁶²

Tekijänoikeus ei rajoita oikeutta saada tietoa yleisestä asiakirjasta (Tekijäl 25.1 d §). Säännöstä on tarkoituksenmukaista soveltaa julkisuusperiaatteen mukaisesti ja julkisuuslain 3 §:n tarkoituseristä käsin.⁶³ Viranomainen ei voi kieltäytyä antamasta tietoa viranomaisen asiakirjasta, vaikka tekijänoikeus kuuluisi julkisyhteisölle tai yksittäiselle virkamiehelle.⁶⁴ Jos tekijänoikeuden haltija on lähettänyt asiakirjan viranomaiselle, ei viranomaisen tiedonantoon tarvita oikeudenhaltijan lupaa.⁶⁵ Kieltäytymiselle tulee olla jokin muu laissa

57 HE 30/1998 vp, s. 53.

58 HE 30/1998 vp, s. 53. Määritelmä ei esimerkiksi edellytä, että asiakirjan sisältämä viesti olisi heti ymmärrettävissä. Ks. myös Voutilainen 2009, s. 70–71. Vaikka julkisuuslain 5.1 § kattaa kaikki kirjalliset ja kuvalliset esitykset, on asiakirjan määritelmä käytännössä hämartyntä johtuen sähköisestä tietojen käsittelystä, jossa tiedot haetaan eri tietovarannoista yksittäisinä tietoyksikköinä (mts. 70).

59 HE 30/1998 vp, s. 53–54.

60 HE 30/1998 vp, s. 55. Tyypillisiä asiakirjoja ovat asianomaisen viranomaisen toimialaan kuuluvat ratkaisut, mutta viranomaisen asiakirjan käsite pitää myös sisällään erilaiset selvitykset, tilastot ja raportit sekä suunnitelmat, kuten esimerkiksi MRL:n mukaiset kaavat. Viranomaisen laatimana asiakirjana pidetään lisäksi asiakirjaa, joka on laadittu viranomaisen toimeksiannon johdosta. Viranomaiselle toimitettuna asiakirjana pidetään asiakirjaa, joka on annettu viranomaisen toimeksiannosta tai muuten sen lukuun toimivalle toimeksiannotehtävän suorittamista varten; Voutilainen 2009, s. 60–61. Lisäksi viranomaisen asiakirjoihin kuuluvat esimerkiksi sähköiset PDF-lomakkeet ja www-sivut, jotka on laadittu joko viranomaisen toimesta tai toimeksiannosta.

61 Julkisuuslain 5.3 § sisältää luettelon asiakirjoista, joita ei pidetä viranomaisen asiakirjoina.

62 HE 30/1998 vp, s. 54–55. Ks. myös Voutilainen 2009, s. 58–63.

63 Mäenpää 2016, s. 55.

64 Tekijänoikeuden siirtymisestä virkasuhteen nojalla ks. jakso 4.2.1.

65 Mäenpää 2016, s. 55.

säädetty peruste kuin tekijänoikeudellinen.⁶⁶ Näin ollen lähtökohtaisesti julkisuusperiaate syrjäyttää tekijänoikeuden. Tekijänoikeus voi kuitenkin rajoittaa asiakirjan käyttöä, jos viranomaisen asiakirjassa olevaa itsenäistä teosta käytetään esimerkiksi puhtaasti kaupalliseen tarkoitukseen.⁶⁷ Tällainen julkisen tiedon ja julkisten tietovarantojen kaupallinen uudelleenkäyttö voidaan nähdä palvelevan lähinnä taloudellisia intressejä, kun sitä vastoin julkisuusperiaatteen tiedonsaantioikeus viranomaisen asiakirjasta ilmentää demokratian ja viranomaiskontrollin tausta-ajatuksia.⁶⁸

Viranomaisten tuottamaan ja käsittelevän tiedon määrän kasvu kuitenkin asettaa julkisuusperiaatteen merkityksen uuteen valoon.⁶⁹ Julkisuusperiaatteen ulottamisesta kaupalliseen tarkoitukseen löytyy näin ollen myös toisenlaisia näkemyksiä. Erkkilän mukaan julkisuuslakia voitaisiin ohjata palvelemaan uusia käyttötarkoituksia, kuten taloudellisia tarkoituksia.⁷⁰ Tähän näkökulmaan yhtyy myös Jaatinen, jonka mukaan: "...julkisuusperiaatetta ei liene syytä enää tulkita ainakaan niin tiukasti, että kaikki kaupalliset tarkoitukset olisivat yhteensopimattomia sen muiden funktioiden kanssa."⁷¹ Painoarvoa julkisuuslain taloudelliselle tulkinnalle on tuonut myös avoin data sekä PSI-direktiivi.⁷² Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä todeta, ettei julkista tietoa tule sekoittaa avoimeen dataan.⁷³

Julkishallinnon hallussa oleva data muodostaa tietokantoja ja tietovarantoja, joita voidaan arvioida myös kaupallisesta näkökulmasta.⁷⁴ Tällöin viranomaisia voidaan pitää raakadatan tuottajina, jolloin tällaisen uudelleen jalostettavan tiedon osalta keskeistä on asianomaisen viranomaisen ja laillisen käyttäjän suhde.⁷⁵ Tällöin julkishallinnon hallussa oleva tieto on potentiaalista, arvokasta tietovarantoa, jolloin tietoon kohdistuu julkisuuden ohella myös muita ristiriitaisia oikeuksia, kuten tekijänoikeus.⁷⁶ Toisin sanoen viranomaistiedon käyttötarkoitusten laajentuessa, tekijänoikeuksien merkitys vahvistuu.

Tekijänoikeuden asemaa on siis syytä kirkastaa tässä yhteydessä. Jos julkisuusperiaatetta tulkitaan kaupallisista tarkoituseristä käsin, on viranomaisen johdosta tapahtuva teoksen

66 Voutilainen 2012, s. 345–346; Mäenpää 2016, s. 54–55.

67 PeVL 7/2005 vp, s. 3; Mäenpää 2016, s. 55.

68 Jaatinen Edilex 2016, s. 38. Näin myös Pöysti (Pöysti 1999 s. 408–410.), jonka mukaan julkisuusperiaatteen ulottaminen asiakirjojen kaupalliseen hyödyntämiseen ei täysin ongelmattomasti istu pohjoismaalaiseen julkisuusajatteluun, sillä säädännällisellä tasolla julkisuusperiaatetta ei ole yhdistetty taloudelliseen toimintaan.

69 Mäenpää 2016, s. 15–16.

70 Erkkilä 2012, s. 37.

71 Jaatinen Edilex 2016, s. 39.

72 Jaatinen Edilex 2016, s. 40.

73 PSI-direktiivistä sekä julkisen ja avoimen datan määritelmistä, keskinäisistä suhteista ja suhteista tekijänoikeuteen ks jakso 4.1. Ks. myös Jaatinen Edilex 2016, s. 40.

74 Mäenpää 2016, s. 16.

75 Ibid.

76 Ibid.

kaupallinen uudelleenkäyttö julkisuusperiaatteen toteuttamista. Tällöin julkisuusperiaate syrjäyttää tekijänoikeuden. Jos tulkinta on päinvastainen, voi tekijänoikeus rajoittaa asiakirjan kaupallista uudelleenkäyttöä. Lisäksi tapauskohtaisuus sekä mahdolliset sopimussuhteet vaikuttavat arviointiin käytännössä.⁷⁷

Viranomaisen päätöksiin sisältyvät itsenäiset teokset nauttivat tekijänoikeussuojaa (Tekijäl 9.2 §). Säännöksen soveltamisalasta ei ole suljettu mitään teoslajia pois.⁷⁸ Tekijäl 9.2 §:n rajoitusta sovelletaan suppeasti, joten viranomaisen asiakirjat kuuluvat yleensä tekijänoikeuden piiriin, jos teoskynnys ylittyy.⁷⁹ Tekijänoikeudet koskevat siis esimerkiksi viranomaisen muistioita, selvityksiä, tutkimuksia ja muita vastaavia asiakirjoja. Erityisesti tällaisia suojattuja asiakirjoja ovat viranomaiselle saapuneet asiakirjat.⁸⁰ Perustuslakivaliokunnan lausunnon (PeVL 7/2005) mukaan on mahdollista, että Tekijäl 9.2 § muodostuu ongelmalliseksi vapaan tiedonvälityksen ja julkisuusperiaatteen kannalta.⁸¹ Vaikka tekijänoikeuslaki on muodostunut pirstaleiseksi, näkisin kuitenkin, ettei säännös vaaranna julkisuusperiaatteen toteutumista, kun sitä sovelletaan yhdessä Tekijäl 25 §:n kanssa.

Viranomaisen ei tulisi rajoittaa tekijänoikeutta, ellei se ole julkisuusperiaatteen toteuttamisen kannalta tarpeellista.⁸² Tekijänoikeussuoja ei kumoudu, vaikka teos sisällytettäisiin viranomaisen päätökseen, sillä se ei olisi tarpeellista julkisuusintressin suojaamisen kannalta.⁸³

KKO 2000:56. Tapauksessa korkein oikeus otti kantaa tekijänoikeuslain 9 §:n soveltamiseen. Kysymys oli Helsingin yliopiston julkaisemasta nimipäiväluettelosta ja sen luettelosuojasta. Korkeimman oikeuden mukaan Tekijäl 9 §:n tarkoituksen on suojata asiakirjoihin liittyvää julkisuusintressiä. Helsingin yliopisto ei ollut toiminut viranomaisena eikä nimipäiväluettelon vahvistamisessa ollut kyse julkisen vallan käyttämisestä. Luettelo jäi näin ollen Tekijäl 9 §:n ulkopuolelle, sillä kysymys ei ollut julkisen elimen päätös tai lausuma.

Suojattuja teoksia voidaan toisintaa viranomaisen asiakirjan yhteydessä sekä käyttää asiakirjasta erillään siihen hallinnolliseen tai muuhun tarkoitukseen, johon asiakirja liittyy (Tekijäl 25.4 d §). Asiakirjoihin kuuluvat itsenäiset teokset ovat tyypillisesti sellaisia teoksia tai teosten osia, joita ei ole nimenomaan valmistettu viranomaisen päätösten tai lausumien

77 Tekijänoikeuden ja lähioikeuksien luovutuksesta sekä sopimussuhteista ks. jakso 4.2.

78 HE 28/2004 vp, s. 80.

79 Mäenpää 2016, s. 54.

80 Voutilainen 2012, s. 346.

81 PeVL 7/2005, s. 3.

82 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 98.

83 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 98. Asiakirjan toisintaminen on julkisuusintressin kannalta riittävää.

osaksi taikka niiden liitteiksi. Asiakirjaan liittyvä tarkoitus puolestaan voi tarkoittaa esimerkiksi kaavoitusta koskevien kunnallisten päätösten liitteenä olevien karttojen käyttämistä kaavoituksen tarkoituksen toteuttamiseksi.⁸⁴

Tekijänoikeuksiin ja lähioikeuksiin liittyvien oikeudenloukkausten välttämiseksi viranomaisen tulisi toiminnassaan myös kiinnittää huomiota hyvään tiedonhallintapaan. Hyvän tiedonhallinnan näkökulmasta on syytä muistaa, että asiakirjoissa ilmenevät tekijänoikeusrajoitukset tulisi käydä ilmi asiakirjoista.⁸⁵

AOA 656/4/02, antopäivä 14.11.2003. Kysymys oli siitä, oliko sisäasiainministeriö menetellyt oikein pyytäessään linkin poistoa internetistä. Apulaisoikeusasiamies vetosi julkisuuslain 18 §:n hyvään tiedonhallintapaan ja kiinnitti ratkaisussaan huomiota siihen, että viranomaisen olisi asianmukaista mainita kotisivuillaan, jos jokin osa aineistosta on tekijänoikeudella suojattua.

Hyvällä tiedonhallintavalla näin ollen on myös yhtymäkohtia tekijänoikeuteen. Viranomaisen olisi pystyttävä erottelamaan tekijänoikeudella suojatut tuotteet, tiedot ja muu materiaali suojaamattomasta merkinnöin tai muutoin asianmukaisesti ilmaisemalla.

2.2.3 Kaavan esitystapa ja kartan tekijänoikeussuoja

Kaava esitetään kartalla ja kaavaan kuuluvat myös kaavamerkinnot ja -määräykset.⁸⁶ Lisäksi maakunta-, yleis- ja asemakaavaan liittyy selostus, jossa esitetään kaavan tavoitteiden, eri vaihtoehtojen ja niiden vaikutusten sekä ratkaisujen perusteiden arvioimiseksi tarpeelliset tiedot (MRL 29.2 §, 40.2 § ja 55.2 §). Kaavan esitystavasta säädetään tarkemmin maankäyttö- ja rakennusasetuksessa (895/1999, MRA).⁸⁷ Lisäksi ympäristöministeriö antoi 31.3.2000 asetuksen MRL:n mukaisissa kaavoissa käytettävistä merkinnöistä (kaavamerkintäasetus).⁸⁸

84 HE 28/2004 vp, s. 80.

85 Voutilainen 2012, s. 345–346.

86 Maakuntakaavan esitystavasta säädetään MRL 29 §:ssä, yleiskaavan esitystavasta MRL 40 §:ssä ja asemakaavan esitystavasta MRL 55 §:ssä.

87 Maakuntakaavan esitystavasta säädetään MRA 9 §:ssä, jonka mukaan maakuntakaava esitetään kartalla tai kartoilla sellaisessa mittakaavassa, että niistä ilmenevät alueiden käytön periaatteet ja tarpeelliset alueet sekä muut seikat (MRA 9.1 §). Lisäksi maakuntakaavamääräykset esitetään maakuntakaavakartalla tai erillisenä asiakirjana (MRA 9.2 §). Yleiskaavan esitystavasta säädetään MRA 16 §:ssä ja asemakaavan esitystavasta MRA 24 §:ssä.

88 Asetus on julkaistu ympäristöministeriön julkaisussa Kaavamerkinnot, Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000 -sarja, opas 1. Asetuksen 1 §:n mukaan kaavoissa käytetään asetuksen liitteen mukaisia merkintöjä, mutta kaavoissa voidaan kuitenkin tarvittaessa käyttää muitakin merkintöjä. Muita merkintöjä tulee kuitenkin käyttää asetuksessa ilmaistussa tarkoituksessa.

Kaavamerkinnot määrittelevät kaavoitettavan alueen käyttötarkoitusta sekä ominaispiirteitä ja yksittäisen merkinnän ohjausvaikutus riippuu usein siihen liitetyistä määräyksistä.⁸⁹ Kaavamääräyksillä puolestaan voidaan täsmentää kaavamerkinnot käyttötarkoitusta ja siten kartallista esitystä.⁹⁰ Kaavamerkintöjen ja -määräysten käyttö on tilannesidonnaista, mikä pätee myös selostuksen sisältöön. Merkitystä on ennen kaikkea alueidenkäytön ohjaustarpeilla ja kaavan tavoitteilla.⁹¹

Tekijäl 1.2 §:n mukaan kirjallisena teoksena pidetään myös karttaa sekä muuta selittävää piirustusta tai graafista taikka plastillisesti muotoiltua teosta sekä tietokoneohjelmaa. Kartta on yksi suojan kohteista, joka on jaoteltu kirjalliseksi teokseksi. Bernin yleissopimuksen⁹² (SopS 79/1986) 2 artiklan 1 kohdan mukaan kirjalliset ja taiteelliset teokset käsittävät maantieteelliset kartat sekä maantieteelliset, topografiset, rakennustaiteelliset tai tieteelliset pohjapiirroukset. Tekijänoikeuslain lähtökohtana on määritelmä kartasta teknisiin ja fyysisiin tosiasioihin pohjautuvana karttana, joka on ensisijaisesti kirjallinen teos.⁹³ Teoskynnyksen ylittyminen puolestaan riippuu itsenäisyydestä, omaperäisyydestä ja tapauskohtaisesta harkinnasta, kuten edellä on käynyt ilmi. Itsenäisyyden ja omaperäisyyden arvioinnin mittareita ei lainsäätäjät ole asettanut.⁹⁴ Esitöiden mukaan teoksella ei tarvitse olla tieteellistä arvoa, mutta edellytyksenä on, että teos on valmistettu tieteellistä menetelmää käyttäen, jolloin se kohoaisi tavallisten karttojen ja piirustusten yläpuolelle.⁹⁵

KKO 1978 II 48. Tapauksessa oli kyse siitä, katsottiinko B:n paikannuskartan julkaisun loukanneen A:n tekijänoikeutta. Sekä A että B olivat julkaisseet Suomen paikannuskartan. Kartat sisälsivät ympyrän kehälle luetteloituja paikannimiä, jotka oli mahdollista löytää karttaan kiinnitettävällä osoittimella. A:n kartta oli julkaistu aikaisemmin ja se katsottiin Tekijäl 5 §:n suojaamaksi kirjalliseksi teokseksi. Tästä huolimatta B:n karttaa oli pidettävä siihen nähden itsenäisenä teoksena. B oli huolehtinut, ettei sekaannusvaaraa synny karttojen välillä, joten tekijänoikeuden loukkauksen nojal-

89 Malin – Pölönen Edilex 2012, s. 134.

90 Huttunen YJ 2012, s. 35; Malin – Pölönen Edilex 2012, s. 134.

91 Malin – Pölönen Edilex 2012, s. 134. Maakuntakaavan esitystavasta ks. esim. ympäristöministeriö 2002, s. 95–113 ja Huttunen YJ 2012, s. 34–35. Yleiskaavan esitystavasta ks. esim. ympäristöministeriö 2006, s. 46–65 ja Malin – Pölönen Edilex 2012, s. 134–135. Asemakaavan esitystavasta ks. esim. HE 101/1998 vp, s. 80; ympäristöministeriö 2003, s. 20–27 ja Hallberg ym. 2016 > 7 luku. Asemakaava > 55 §. Asemakaavan esitystapa.

92 Vuonna 1886 allekirjoitettu Bernin yleissopimus on tekijänoikeuden alan pääkonventio. Sopimuksen tarkoitus on tekijänoikeuksien suojeleminen ja se rakentuu vähimmäissuojan, kansallisen kohtelun periaatteen ja muotovaatimuksen kieltämisen periaatteen varaan. Tekijänoikeuden kansainvälisestä ulottuvuudesta ks. esim. van Echoud ym. 2009, s. 1–29.

93 KM 1953:5, s. 44–47; Oesch DL 2013, s. 388. Kartta voi olla myös taiteellinen, jolloin tekijällä on ollut taiteellinen tarkoitus ja taiteellisuus tässä tapauksessa voidaan käsitteellä ymmärtää hyvin vapaasti.

94 KM 1953:5, s. 44: ”Tarkempaa määritelmää siitä, mitä laissa tarkoitetaan teoksella, ei ole katsottu tarpeelliseksi.”

95 KM 1953:5, s. 47.

la ajetut kanteet hylättiin. Näin ollen tapauksessa sekä vanhempaa A:n karttaa että myöhempää B:n karttaa oli pidettävä itsenäisinä teoksina.

Oeschin mukaan fyysistä todellisuutta kuvattaessa, omaperäisen toteutuksen tulisi liittyä käytössä olevan pohjadataan sovittamiseen ja muunteluun uudeksi kartaksi. Raja suojatun ja suojaamattoman kartan välillä on häilyvä ja riippuu pitkälti siitä, miten mielikuvitusta, värejä, kuvioita sekä muita elementtejä on käytetty.⁹⁶ Aron (nyk. Haarmann) mukaan: "[k]artan tekeminen on valintaa ja yhdistämistä, yksinkertaistamista ja yleistämistä."⁹⁷ Lisäksi Haarmann on todennut karttojen ja muiden selittävien piirustusten osalta teoskynnyksen olevan tavallista matalammalla, sillä omaperäisyysedellytyksille on vähemmän sijaa karttaa tehtäessä kuin kirjoitettaessa esimerkiksi runoa.⁹⁸ Oesch katsoo myös, että oikeuskirjallisuutemme on asettanut selittävien piirustusten teoskynnyksen varsin matalalle.⁹⁹ Kivimäen mukaan teknistä tai tieteellistä arvokkuutta ei kuvaukselta voida vaatia, vaan keskeistä on omaperäisellä tavalla ilmituodut ajatukset tekniikan ja tieteen alalta. Tällaisina kuvauksina Kivimäki mainitsee esimerkiksi juuri asemakaavapiirustukset ja kartat.¹⁰⁰ Toisaalta mikä tahansa kartta ei saa tekijänoikeussuojaa vain sillä perusteella, ettei omaperäisyysedellytyksille ole juurikaan sijaa. Vastakkaisia näkemyksiä, joissa on katsottu teostasoon asettuvan korkealle, esiintyy oikeuskirjallisuuden lisäksi myös tekijänoikeusneuvoston lausunnoissa.¹⁰¹

TN 2013:14. Tapauksessa oli kysymys koulukeskuksen pihalle rakennettavan lähiliikuntapaikan yleissuunnitelman karttapiirustuksesta. Hakijan näkemyksen mukaan sen tekemä lähiliikuntapaikan yleissuunnitelman karttapiirustus oli taideteos. Hakija katsoi näin ollen kunnan loukanneen tekijänoikeutta teettäessään karttapiirustuksen perusteella lähiliikuntapaikan rakennussuunnitelman. Tekijänoikeusneuvoston mukaan teknistä piirustusohjelmaa hyödyntäen syntyneet karttapiirustus ja rakennussuunnitelma selittävät vain sen, mikä olisi ollut sanallisesti vaikeasti selitettävissä ja rinnastuvat näin toteuttamistavaltaan karttaan tai sijoittelukaavioon. Teostasoa on siten arvioitava verraten sitä selittävien piirustusten teostasoon, joka on oikeuskäytännössä asettunut hyvin korkealle. Tekijänoikeusneuvoston katsoi, että karttapiirustusta voitiin pitää rakennus- ja ympäristösuunnittelualalla tavanomaisena suunnitteluun käytettävänä sijoittelukaaviona, jolloin sen yksittäiset elementit eivät ilmentäneet tekijänsä luovia ratkaisuja siten, ettei kukaan muu olisi päätyneet vastaavaan

96 Oesch DL 2013, s. 393.

97 Aro (nyk. Haarmann) 1987, s. 39.

98 Haarmann 2005, s. 73.

99 Oesch DL 2013, s. 396.

100 Kivimäki 1948, s. 92.

101 Tekijänoikeusneuvoston tehtävänä on avustaa opetusministeriötä tekijänoikeutta koskevien asioiden käsittelyssä sekä antaa lausuntoja tämän lain soveltamisesta (Tekijäl 55.1 §); Sorvari 2010, s. 24. Sorvarin mukaan selittävien piirustusten teoskynnys on oikeuskäytännössä asettunut hyvin korkealle.

lopputulokseen. Näin ollen kyseessä ei ollut siinä määrin itsenäinen ja omaperäinen teos, että se ylttäisi teostasoon.

Yhteistä näkemyksille on se, että itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimus on täyttyvä. Kaavakarttojen teossuoja osalta kysymys näyttäisi olevan pitkälti siitä, onko suunnittelun kohdalla kyse rakennus- ja ympäristösuunnittelualalle tyypillisestä, tavanomaisesta suunnittelusta. Lisäksi toisen kysymyksen muodostaa teoksen suhde viranomaistuotteena TekijäL 9 §:ään.

Kaavakartta on viranomaisen asiakirja riippumatta siitä, onko se laadittu viranomaisessa tai esimerkiksi konsulttitoiminnassa. Asiakirja tulee julkisuuslain 6.1 §:n 8 kohdan mukaan julkiseksi, kun päätös on allekirjoitettu tai muuten varmennettu. Näkisin, että kaavapäätöksen osalta liikutaan niin lähellä TekijäL 9 §:n ydinaluetta, että käytännössä tekijänoikeudellisia ongelmia kaavakarttojen osalta tuskin syntyy. Kaavoituksessa karttaa käytetään pääasiassa kaavoituksen tarkoituksen toteuttamiseen, jolloin julkisuusperiaatteen toteuttaminen syrjäyttää tekijänoikeuden.

Tekijänoikeuden estämättä kaava-asiakirjoja on mahdollista käyttää julkisessa keskustelussa, valvonnassa, vaikuttamisessa, kannanotoissa, arvostelussa sekä muissa julkisuusperiaatetta toteuttavissa tarkoituksissa.¹⁰² Kun viranomaisen toiminnassa ei ole enää kysymys julkisuusperiaatteen toteuttamisesta, on tekijänoikeudet huomioitava ja lähtökohteisesti oikeudenhaltijan suostumus tarvitaan.¹⁰³ Suostumus tarvitaan kuitenkin vain, jos kaava-asiakirjojen teoskynnys ylittyy ja suojattava etu syntyy. Sekä loukkaustilanteen että suojattavan edun olemassaolon toteutuminen yhtä aikaa kaavakartan osalta on käytännössä harvinaista. Näkemykseni mukaan kaavoituksessa on useimmiten kysymys julkisuusperiaatteen toteuttamisesta, jolloin tekijänoikeudet eivät rajoita asiakirjojen käyttöä.¹⁰⁴ Jos itsenäisyyden ja omaperäisyyden edellytykset täyttyvät, tekijänoikeudet väistyvät, mutta eivät lakkaa olemasta.¹⁰⁵ Näin ollen kunnallisten päätöksien liitteenä olevien kaavakarttojen käyttäminen kaavoituksen tarkoituksen sekä julkisuusperiaatteen toteuttamiseen on mahdollista tekijänoikeuden estämättä.¹⁰⁶

102 Mäenpää 2016, s. 56.

103 Julkisuusperiaatteen tulkinnasta ks. jakso 2.2.1.

104 Ks. esim. Voutilainen 2012, s. 345–346; Mäenpää 2016, s. 56.

105 Ks. esim. HE 28/2004 vp, s. 80; Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 98.

106 HE 28/2004 vp, s. 80.

2.2.4 Rakennuspiirustukset

Rakennustaiteen tuote on yksi Tekijäl 1.1 §:n tavallisimpia teostyyppejä koskevan luettelon teoksista. Myös Bernin yleissopimus (SopS 79/1986) tunnistaa rakennustaiteen tuotteen tekijänoikeudellisesti suojattavana kohteena (2 artiklan 1 kohta). Tekijänoikeussuoja syntyy suunnittelijalle, jolla on Tekijäl 2.1 §:n mukaan yksinomainen oikeus määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin. Kysymys voi olla esimerkiksi MRL 120 b §:n mukaisesta rakennussuunnittelijasta tai pääsuunnittelijasta, jonka asemasta säädetään MRL 120 a §:ssä. Lähtökohtaisesti tekijänoikeuden alkuperäinen haltija on arkkitehti, mutta oikeudet on mahdollista luovuttaa esimerkiksi arkkitehtitoimistolle.¹⁰⁷ Kysymys on pitkälti sopimuksenvaraisesta asiasta.¹⁰⁸

Konsulttitoiminnan yleisten sopimusehtojen (KSE 2013, RT 13-11143) 6.2.1 kohdassa todetaan tekijänoikeuksista seuraavalla tavalla: "[e]lleivät osapuolet ole toisin sopineet, tilaajalla ei ilman konsultin suostumusta ole oikeutta käyttää konsultin luovuttamaa aineistoa muuhun kohteeseen tai tarkoitukseen kuin sopimuksessa on edellytetty eikä luovuttaa niitä kolmannen henkilön käyttöön." Oikeudeton käyttö pitää sisällään joukon tekijänoikeuslain mukaisia oikeuksia. Tekijänoikeuden haltijan taloudelliset oikeudet konkretisoituvat piirustusten kopiointioikeuksina sekä oikeutena rakentaa suunnitelmien mukainen rakennus.¹⁰⁹ Moraaliset oikeudet puolestaan konkretisoituvat oikeutena tulla nimetyksi teoksen tekijänä hyvän tavan mukaisesti (Tekijäl 3.1 §, isysoikeus) sekä oikeutena kieltää teoksen muuttaminen (Tekijäl 3.2 §, respektioikeus), kuitenkin rajoitussäännökset huomioon ottaen.

Rakennustaiteen tuotteet ovat suojattuja, jos ne edustavat jotakin taiteellista lisää suunnittelun, yksityiskohtien tai sijoituspaikan osalta.¹¹⁰ On kuitenkin huomattava, että omaperäisyys ei välttämättä tarkoita taiteellisuutta. Kun rakennuspiirustusten kohteena on rakennustaiteen tuote, kuuluvat sekä piirustus että rakennus Tekijäl 1.1 §:n taiteellisten teosten luokkaan. Teostason ylittäessään rakennuspiirustukset yhdessä valmiiden rakennusten kanssa ovat kumpikin saman rakennusteoksen kappaleita.¹¹¹ Tekijän yksinoikeus käsittää tällaisten piirustusten laatimisen sekä piirustusten mukaisen rakennuksen rakentamisen.¹¹² Oikeusvaikutusten kannalta on syytä erotella Tekijäl 1.1 §:n rakennustaiteen tuotteen suoja ja Tekijäl 1.2 §:n kirjallisen teoksen suoja.

107 Tekijänoikeuden siirtymisestä työsuhteessa ks. jakso 4.2.1.

108 Oesch 2005, s. 338. Yleisenä käytäntönä työsuhteiden osalta suunnittelussa lienee oikeuksien siirtyminen arkkitehtitoimistoille.

109 Oesch 2005, s. 340.

110 Kivimäki 1966, s. 28.

111 Haarmann 2005, s. 56 ja 85. Ks. myös Haarmann 2014, s. 52.

112 Haarmann 2005, s. 56; Haarmann 2014, s. 52.

KKO 1989:149. Tapauksessa oli kyse rakennusteoksen suojakynnyksestä. Arkkitehdin suunnitteleman tyyppitalon ei katsottu nauttivan tekijänoikeussuojaa rakennustaiteen tuotteena, sillä tyyppitalon arkkitehtoniset elementit sekä näiden elementtien muodostama kokonaisuus ei ollut riittävän itsenäinen ja omaperäinen.

Oikeusvaikutusten kannalta on syytä erotella Tekijäl 1.1 §:n rakennustaiteen tuotteen suoja ja Tekijäl 1.2 §:n kirjallisen teoksen suoja. Muunlaisia kuin Tekijäl 1.1 §:n rakennuspiirustuksia käsitellään Tekijäl 1.2 §:n mukaan kirjallisina teoksina, jolloin rakentaminen näiden piirustusten mukaan ei ole kiellettyä. Piirustusten rakennukset ovat sellaisia, joissa suunniteltua rakennusta ei pidetä tekijänoikeudellisesti suojattavana teoksena.¹¹³ Suoja koskee näissä tapauksissa vain piirustusten kopiointia, jolloin piirustusten mukainen rakentaminen ei ole kiellettyä¹¹⁴ Jotta rakennuspiirustukset saisivat suojaa, on niiden oltava luovia, sillä teostasovaatimus koskee myös rakennuspiirustuksia Tekijäl 1 §:n nojalla. Luova työ ilmenee tekijän valinnoissa suunnitelmien valmistusprosessissa. Toisaalta ideat ja periaatteet jäävät suojan ulkopuolelle, joten rajanveto voi tietyissä tilanteissa olla vaikeaa.

KKO 1988:4. Tapauksessa B oli hakenut rakennuslupaa majoitusrakennukselle A:n laatimia rakennuspiirustuksia käyttämällä ilman A:n lupaa. Lisäksi B oli laadittanut A:n piirustuksia hyväksi käyttämällä uudet rakennuspiirustukset. Korkeimman oikeuden mukaan A:n toimeksiantajalta saamat ohjeet ja määräykset ovat olennaisesti rajoittaneet A:n mahdollisuuksia luoda itsenäinen ja omaperäinen rakennusteos. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö rakennuspiirustukset voisi saada tekijänoikeudellista suojaa. Jotta rakennuspiirustukset tulisivat suojatuksi, on myös tällaisten piirustusteosten osoitettava omaperäisyyttä. A:n laatimat kysymyksessä olevat rakennuspiirustukset ovat tavanomaisia rakennuspiirustuksia vailla omaperäisyyttä. Syyte piirustusten kappaleiden luvattomasta valmistamisesta ja yleisön saataviin saattamisesta hylättiin.

Lähtökohtana omaperäisyydelle, tekijänoikeussuojan saamiselle ja teostason ylittämiselle voidaan pitää ratkaisua KKO 1988:4, sillä tapauksessa on vahvistettu, että rakennuspiirustukset voivat saada suojaa myös Tekijäl 1.2 §:n nojalla selittävinä piirustuksina. Myös tekijänoikeusneuvosto on lausunnoissaan ottanut kantaa rakennuspiirustusten suojaan sekä arvioinut teoskynnystä ja omaperäisyyden edellytyksiä.

TN 1988:7. Kysymys oli siitä, oliko A:n laatimat rakennuspiirustukset tekijänoikeudellisesti suojatut sekä siitä oliko Q Ky:n rakennuspiirustukset A:n laatimien piirustusten kanssa samankaltaiset. A oli laatinut paritalosuunnitelmaa varten useita eri

¹¹³ Haarmann 2005, s. 56. Tällaisia rakennuksia voivat olla esimerkiksi rivi- ja omakotitalot, joissa omaperäisiä elementtejä on nykypäivänä harvemmin. Ks. myös Haarmann 2014, s. 52.

¹¹⁴ Haarmann 2005, s. 56; Haarmann 2014, s. 52.

vaihtoehtoja, joista lopulta oli päädytty liitteenä olevien piirustusten mukaiseen ratkaisuun. Tekijänoikeusneuvosto katsoi A:n laatimien piirustusten olevan siinä määrin omaperäisiä, että kysymyksessä on suojattu teos. Vaikka toimeksiantaja oli ehdottanut suunnitelmaan muutoksia, kuului tekijänoikeus silti A:lle. Q Ky:n rakennuspiirustukset olivat A:n piirustusten kanssa siinä määrin samankaltaiset, ettei piirustuksia voitu pitää uutena, itsenäisenä teoksena, vaan lähinnä A:n laatimien piirustusten kopia. Q Ky:n toiminta olisi siten edellyttänyt A:n lupaa, sillä kysymys oli kappaleen valmistamisesta.

TN 2002:5. Yhtiön toimitalon rakennuspiirustuksissa oli toteutettu tekijänsä persoonallisia ja omaperäisiä ratkaisuja, joita ilmensivät toimistorakennusten erikoinen muoto, muotojen yhdistäminen sekä materiaalien, kuten lasin ja puun yhdistely. Toimitaloa pidettiin itsenäisenä ja omaperäisenä, jolloin arkkitehtipiirroksot olivat tämän rakennusteoksen kappale ja siten suojattu TekijäL 1.1 §:n rakennusteoksena.

TN 2012:8. Tapauksessa hakija suunnitteli asuintalon, jonka valmistuttua rakennuksen naapuritontille haettiin rakennuslupaa hakijan piirustusten mukaiselle talolle. Naapuri oli ilmoittanut elementtitoimittajalle, että hänellä on hakijan suostumus samanlaisen talon rakennuttamiselle viereiselle tontille, vaikka suostumusta ei todellisuudessa ollut annettu. Naapurin suunnitelmaa oli muokattu, mutta talon malli, muoto ja yleisilme olivat hyvin samankaltaisia. Lisäksi ulkoapäin katsottuna rakennukset olivat identtiset. Elementtitoimittaja myönsi samankaltaisuuden, mutta totesi lisäksi, että huomattavaa samankaltaisuutta esiintyy myös muiden vastaavien suomalaisten talojen kanssa, sillä rakenteista ei voi tehdä kaikilta osin uniikkeja.

Tekijänoikeusneuvoston mukaan keskeistä tässä arvioinnissa oli työn vertailu olemassa oleviin samanlaisiin aikaansaannoksiin. Omaperäisen työn tekeminen on haastavampaa, jos luomishetkellä on olemassa useita työlle tyypillisiä muotoja ja elementtejä. Tuotteiden eroja arvioitaessa on arvioitava sitä, missä määrin tekijän on ollut mahdollista tehdä luovia valintoja ja siten luoda aikaisempiin aikaansaannoksiin verrattuna erilainen lopputulos. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kyseessä ei ole itsenäinen ja omaperäinen teos, sillä rakennuspiirustuksia pidettiin alalle tavanomaisina piirustuksina ulkoasunsa ja teknisen toteutuksensa puolesta. Piirustusten kuvaama rakennus oli ulkoiselta hahmoltaan tavanomainen suomalainen talo. Näin ollen tekijänoikeuslaki ei estänyt piirustusten käyttämistä ja rakentamista piirustusten perusteella.

TN 2009:14. Arkkitehti A oli laatinut arkkitehtisuunnitelmat ja sisustussuunnitelmat kesähuvilaan B:n toimeksiannosta. Suunnitelmiin sisältyi päärakennuksen lisäksi ranta-sauna ja autokatos varastoineen. Tekijänoikeusneuvoston mukaan tekijänoikeus ei suojannut lausuntopyynnön liitteistä ilmeneviä rakennusten yksittäisiä elementtejä,

pohja- ja rakenneratkaisuja eikä ideoita rakennuksissa käytettävistä materiaaleista. Piirustukset ja rakennukset kokonaisuutena kuitenkin muodostivat arkkitehtonisen kokonaisuuden, jota oli pidettävä omaperäisinä ja rakennusteoksen kappaleina. Rakennuspiirustukset ilmensivät Tekijäl 1.1 §:ssä tarkoitettua rakennustaiteen tuotetta ja olivat siten tekijänoikeudella suojattuja.

Tekijänoikeusneuvoston lausuntojen perusteella näyttäisi selvältä, että omaperäisyys ei ylity alalle tavanomaisen suunnittelun tuloksena. Painoarvoa on annettu myös valintojen luovuudelle sillä hetkellä olemassa oleviin aikaansaannoksiin verrattuna. Tekijällä tai oikeudenhaltijalla on yksinomainen oikeus päättää teoksen saattamisesta yleisön saataviin. Se, ketä on pidettävä oikeudenhaltijana, ratkeaa sopimusten tulkinnan perusteella.¹¹⁵ Jos teoskynnys ei ylity, ei suojattavaa oikeuttakaan ole olemassa. Tällöin ei tekijän lupaakaan tarvita.

Rakennuslupapäätös rajautuu tekijänoikeuden ulkopuolelle Tekijäl 9 §:n perusteella ja rakennuspiirustuksia saa käyttää Tekijäl 25.4 d §:n nojalla tekijänoikeuksien estämättä lupaprosessissa, rakentamisessa ja muissa hallinnollisissa tarkoituksissa, joita varten piirustukset ovat laadittu. Rakennuslupaprosessissa rakennuspiirustukset luovutetaan rakennuslupaviranomaiselle, mutta tämä ei automaattisesti poista tekijänoikeutta.¹¹⁶ Rakennuspiirustukset ovatkin Tekijäl 9.2 §:n mukaisia itsenäisiä teoksia, mikäli teoskynnys ylittyy.¹¹⁷

Kuten edellä asiakirjojen ja kaava-aineiston osalta on käynyt ilmi, oikeudenhaltijan suostumus tarvitaan, jos rakennuspiirustuksia käytetään puhtaasti kaupalliseen tarkoitukseen.¹¹⁸ Tarkkaa rajanvetoa sille, mikä katsotaan puhtaaksi kaupalliseksi tarkoitukseksi, lienee haastava määrittellä. Esimerkiksi rakennuspiirustusten myynnissä voi olla kyse muistakin tarkoituseristä kuin puhtaasti kaupallisista. Lisäksi kysymys voi olla myös julkisuusperiaatteen toteuttamisesta. Jos rakennuspiirustusten myynnissä kysymys on puhtaasti kaupallisesta tarkoituksesta, edellyttää käyttö laatijan lupaa sekä mahdollisten korvauksien suorittamista.¹¹⁹

115 Ks. esim. konsulttitoiminnan yleisten sopimusehtojen (KSE 2013, RT 13-11143) kohta 6.2.1. Tekijänoikeuksiin liittyvistä sopimuksista ja tekijänoikeuden siirtymisestä virkasuhteen nojalla ks. jakso 4.2.1.

116 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 98.

117 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 98.

118 Kaupallisesta tarkoituksesta voi olla esimerkiksi kysymys, jos rakennuspiirustuksia myydään. Tällainen palvelu on käytössä esimerkiksi Helsingin kaupungilla. Ks. Helsingin kaupunki 2018. Kohta Asuminen ja ympäristö > Rakentaminen > Luvan hakeminen ja ohjeet > Arkistopalvelut > ARSKA-palvelu. 11.01.2018. ARSKA-palvelu sisältää Helsingin kaupungin rakennusvalvontapalveluiden arkistoon tallennetut rakennuspiirustukset, joita ovat mm. ovat pääpiirustukset eli arkkitehtipiirustukset ja erityissuunnitelmat eli työ-, rakenne-, ilmanvaihto-, vesi- ja viemärintipiirustukset selvityksineen.

119 Mäenpää 2016, s. 56.

Tekijänoikeuksien siirtyminen esimerkiksi arkkitehtitoimistolta kunnalle on puolestaan sopimuksenvarainen asia. Jos oikeuksien siirtymisestä ei ole sovittu, tekijänoikeudetkaan eivät lähtökohtaisesti siirry tilaajalle.¹²⁰ Konsulttitoiminnan yleisten sopimusehtojen mukaan tilaajalla ei ilman konsultin suostumusta ole oikeutta käyttää konsultin aineistoa muuhun kuin sopimuksen tarkoitukseen eikä luovuttaa niitä kolmannen henkilön käyttöön.¹²¹ Rakennuslupaprosessissa piirustusten tarkoitus on sidottu kohteeseen eli rakennuslupaan¹²². Näin ollen tekijänoikeudet säilyvät vastaavissa tilanteissa arkkitehtitoimistolla. Jos rakennuspiirustus on laadittu virkatyönä, on tekijänoikeuden haltija piirustuksen valmistanut henkilö tai asianomainen viranomainen, eli tässä tapauksessa kunta.¹²³

120 Esimerkiksi työsuhteen osalta tekijänoikeudet voivat siirtyä pelkän työsuhteen nojalla. Ks. jakso 4.2.1.

121 Konsulttitoiminnan yleisten sopimusehtojen (KSE 2013, RT 13-11143) kohta 6.2.1.

122 Rakennuksen rakentamiseksi on oltava rakennuslupa, josta säädetään MRL 125 §:ssä. Rakennusluvasta MRL:n järjestelmässä ks. esim. Heinilä 2017, s. 245–250 ja Hallberg ym. 2016 > 18 luku. Rakentamisen ja muiden toimenpiteiden luvanvaraisuus > 125 §. Rakennuslupa.

123 Tekijänoikeuksiin liittyvistä sopimuksista ja tekijänoikeuden siirtymisestä virkasuhteen nojalla ks. jakso 4.2.1.

3 Lähioikeudet

3.1 Yleistä

Tekijänoikeuksien lisäksi teos voi saada suojaa lähioikeuksien nojalla. Lähioikeuksista säädetään Tekijäl 5 luvussa. Nämä oikeudet ovat tekijänoikeudelle läheistä sukua, ja niitä kutsuttiinkin aikaisemmin naapurioikeuksiksi.¹²⁴ Lähioikeuksien osalta liikutaan osittain lähellä tekijänoikeutta, mutta kysymys voi olla myös oikeudesta, joka on lähempänä teollisoikeuksia tai kilpailusuojaa.¹²⁵ Lähioikeudet eivät edellytä teossuojan ylittämistä ja ovat jossakin määrin heikompia oikeuksia verrattuna tekijänoikeuteen. Yhteiskunnallisesti voi tietyissä tapauksissa olla perusteltua antaa suojaa sellaisille töille, joita ei voida pitää luovina.¹²⁶

Lähioikeuksia voidaan kuvailla epäyhtenäiseksi kentäksi, joka muodostuu pistemäisistä suojista ja joilla ei ole yhtenäistä suojan kohdetta, kuten tekijänoikeudella ja teollisoikeudella on.¹²⁷ Lain esitöiden (KM 1953:5) mukaan lähioikeudet ovat joukko suojaäännöksiä, joiden suojan kohteita ei voida pitää kirjallisina tai taiteellisina teoksina, mutta joille on silti tarpeen antaa suojaa.¹²⁸ Toisaalta yhteisenä kaikille lähioikeuksille voidaan nähdä investoinnin suoja.¹²⁹ Pitkäsen mukaan lähioikeusjärjestelmän kehittäminen kohti yhtenäisempiä suojaedellytyksiä olisi perusteltua, mutta toisaalta epärealistista johtuen kansainvälisistä sopimuksista, EU-säädöksistä sekä kansallisesta lainsäädännöstä.¹³⁰

124 Haarmann, 2005, s. 256. Muita lähioikeuksia ovat mm. esittävän taiteilijan suoja, äänitallenteen suoja, kuvattallenteen suoja, radio- ja televisiolähetyksen suoja, valokuvaajan suoja ja uutissuoja; Haarmann 2014, s. 121.

125 Haarmann, 2005, s. 256; Haarmann 2014, s. 121.

126 Pitkänen LM 2017, s. 588.

127 Pitkänen LM 2017, s. 580 ja 598.

128 KM 1953:5, s. 76–77.

129 Pitkänen LM 2017, s. 600. Esimerkiksi tietokantasuojan ja signaalisuojan edellytyksenä on huomattava panostus.

130 Pitkänen LM 2017, s. 600. Jokaisesta lähioikeudesta erikseen säätämisen sijaan, investoinnin käsite voisi toimia lähioikeuksia yhdistävänä tekijänä joustavan normin muodossa. Tällöin suoja voisi rakentua mille tahansa alalle sillä perusteella, että se on edellyttänyt huomattavaa panostusta.

Tekijänoikeutta lähellä olevia oikeuksia ovat esimerkiksi luettelo- ja tietokantasuoja, joita koskeva sääntely käy ilmi TekijäL 49 §:stä. Luettelosuojan mukaan sillä, joka on valmistanut luettelon, taulukon, ohjelman tai muun sellaisen työn, jossa on yhdisteltynä suuri määrä tietoja, on oikeus määrätä työn sisällöstä (TekijäL 49.1,1 §). Luettelosuoja otettiin lakiin vuonna 1961, josta asti se on säilynyt muuttumattomana. Tietokantasuoja pohjautuu puolestaan tietokantojen oikeudellisesta suojasta annettuun direktiiviin (96/9/EY, tietokantadirektiivi), ja se otettiin tekijänoikeuslakiin vuonna 1998. Teknologisen kehittymisen seurauksena sähköisten tietokantojen arvo nousikin 1900-luvun loppupuolella, jolloin tietokantojen kopiointi ja hyödyntäminen helpottuivat.¹³¹ Näin ollen nähtiin tarpeellisen luoda tietokantoja suojaava oikeus.¹³² Tietokantasuoja koskee luettelosuojaa vastaavalla tavalla tietokantaa, jonka sisällön kerääminen, varmistaminen tai esittäminen on edellyttänyt huomattavaa panostusta (TekijäL 49.1,2 §). Tällaista TekijäL 49 §:n mukaista työn, ajan ja vaivan uhraamista koskevaa skill and labour -perustetta ei tekijänoikeuslakimme muilta osin tunne.¹³³

Luettelo ja tietokanta voivat saada monilta osin samankaltaista suojaa kuin teos tekijänoikeussuojan nojalla.¹³⁴ Jos luettelo, tietokanta tai niiden osa on tekijänoikeuden kohteena, voidaan vedota tekijänoikeuteen (TekijäL 49.4 §). Käytännössä tämä edellyttää teoskynnyksen ylittämistä. Näin ollen on käytännössä mahdollista, että suoja voi muodostua useamman tekijänoikeuslain säännöksen perusteella. Lisäksi luetteloihin ja tietokantoihin sovelletaan myös yksinoikeuden rajoituksia (TekijäL 49.4 §). Toisin sanoen TekijäL 9 §:n ja 25 d §:n rajoitukset koskevat myös luettelo- ja tietokantasuojaa.

3.2 Luettelosuoja

3.2.1 Suojan muodot

Luettelo voi saada suojaa lähtökohtaisesti kahdella tapaa.¹³⁵ Luettelosuojan (TekijäL 49.1,1 §) lisäksi luetteloon tai sen osaan voi teoskynnyksen ylittyessä kohdistua TekijäL 1 §:n mukainen teossuoja. Teoskynnys ylittyy, mikäli luettelo ilmentää tekijän omaperäisiä ja luovia valintoja tai järjestelyä.¹³⁶ Nähdäkseni omaperäisyyshedellytykset eivät kuitenkaan usein

131 Derclaye 2008, s. 46; Ohisalo 2017, s. 73–74.

132 Ibid.

133 Haarmann 2005, s. 285; Haarmann 2014, s. 133.

134 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 510.

135 Kolmas suojamuoto on *sui generis* -tietokantasuoja, mutta palaan tähän suojamuotoon jäljempänä jaksossa 3.3.

136 Teoskynnyksen ylittämistä tietokannan osalta ks. jakso 3.3.2.

täyty, sillä tietojen kerääminen on usein mekaanista ja edellyttää harvoin luovuutta. Sitä vastoin TekijäL 49.1 §:n luettelosuojan suojakynnys on matalampi.

Luettelolla tarkoitetaan esimerkiksi kaavakkeita, myyntiluetteloita, osoitekalentereita, hakukoneiden tuottamia luetteloita, kaavakkeita ja taulukoita.¹³⁷ Luettelosuojan kriteerinä on, että työhön on yhdistelty suuri määrä tietoja. Suoja on näin ollen riippumaton sisällön valinnasta ja omaperäisyedellytyksistä. Näin ollen suurin osa tietokannoista nauttii luettelosuojaa, ja suojan ulkopuolelle jäävät vain tietokannat, joihin yhdistelty tietomäärä on edellytettyä pienempi. Suoja kohdistuu vain itse luetteloon ja on tekijänoikeussuojaa suppeampaa jäljentämissuojaa.¹³⁸

Vaikka suojasäännöksellä on alun perin tarkoitettu vain edellä mainittuja luetteloita, on ilmeistä, että suoja voi kohdistua myös tutkimustietokantoihin, jotka koostuvat raakadatasista.¹³⁹ Maankäyttö- ja rakennustiedon osalta on kysymys usein juuri tällaisista tutkimustietokannoista. Käytännössä luettelosuoja tulee relevantiksi silloin, kun on ilmeistä, etteivät *sui generis* -tietokantasuojan edellytykset täyty.¹⁴⁰ Jos katsotaan, että valmistaja on luonut dataa keräämisen sijasta, tulee kyseeseen ennemmin luettelosuoja kuin *sui generis* -tietokantasuoja.¹⁴¹

Suojan kohde ei ole kuitenkaan tarkkaan määritelty, sillä luettelosuojan osalta säännöksessä mainitaan, että suoja nauttii myös ”muu sellainen työ”, johon on yhdistelty suuri määrä tietoja. Suojan edellytyksenä on täten vain se, että valmistaja on yhdistellyt tuotteeseen suuren määrän tietoja. Komiteamietinnön (KM 1957:5) mukaan valmistaminen on vaatinut tiettyä vaivaa, ammattitaitoa ja pääomaa, joiden lopputuloksena on syntynyt tekijänoikeudellisessa mielessä teosta lähellä oleva tuote.¹⁴² Valmistamisella viitataan siis huomattavaa panostusta vaatineeseen, muunlaiseen toimintaan kuin henkiseen luomistyöhön.¹⁴³

TN 1996:15. Yksittäiset asiakirjamallit, jotka sisältyivät asiakirjakokoelmaan eivät yltäneet teostasoon. Tekijänoikeusneuvosto kuitenkin katsoi, että 200 asiakirjamallin muodostama asiakirjakokoelma oli TekijäL 49 §:n mukainen luettelosuojaa saava

137 HE 170/1997 vp, s. 6. Ks. myös Haarmann 2005, s. 286; Haarmann 2014, s. 133 ja Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 498.

138 HE 170/1997 vp, s. 6.

139 Salokannel 2012b, kohta 8.3.2.3.

140 Salokannel 2012b, kohta 8.3.2.3. Tällöin on usein kysymys siitä, että valmistaja on luonut tiedon keräämisen sijasta. Tämän johdosta luettelosuoja on yhteydessä tiedon luomiseen.

141 Salokannel 2012b, kohta 8.3.2.3. On kuitenkin syytä muistaa, että suojamuodot eivät sulje pois muita suojamuotoja, kuten tekijänoikeuksia, ks. esim. HE 170/1997 vp, s. 6.

142 KM 1957:5, s. 33.

143 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 498.

”muu sellainen työ”. Yksittäisiä asiakirjamalleja voitiin hyödyntää, kunhan ne olivat irrotettuina kokonaisuudesta.

TN 1989:3. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että noin 10 000 yksittäisen tuotetiedon poimiminen B:n julkaisemasta hintarekisteristä ei ole luettelon tai sen osan jäljentämistä, eikä näin ollen edellyttänyt rekisterin valmistajan suostumusta. Luettelossa oli yhteensä 62 393 tuotetietoa. Yksittäisten tietojen, kuten esimerkiksi tuotteiden yksilöintitietojen poimiminen rekisteristä on sallittua valmistajan yksinoikeutta loukkamatta edellyttäen, että luetteloa ei sellaisenaan jäljennetä. Tekijänoikeusneuvosto lausui asiassa muun muassa seuraavaa: “[...]luetteloiden suoja on varsinaista tekijänoikeussuojaa suppeampi. Suojan sisältönä on, ettei luetteloa tai sen olennaista osaa saa valmistajan suostumuksetta sellaisenaan jäljentää esimerkiksi kopioimalla luettelon sivuja. Suoja kohdistuu tietojen kokoonpanoon ja ryhmittelyyn, muttei yksittäisiin asiatietoihin, joita voidaan käyttää ja koota esimerkiksi uudeksi luetteloksi.”

3.2.2 Luettelon valmistajan asema

Tekijäl 49.1 §:n mukaan valmistajalla on yksinomainen oikeus määrätä työn koko sisällöstä tai sen laadullisesti tai määrällisesti arvioiden olennaisesta osasta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin. Tämä luettelon tai tietokannan valmistajan yksinoikeus vastaa pitkälti Tekijäl 2 §:ssä säädettyä tekijänoikeuden haltijan yksinoikeutta.¹⁴⁴ Poikkeukset koskevat muuntelu-oikeutta. Luettelon tai tietokannan muuntelu voi tapahtua kolmannen osapuolen toimesta ilman valmistajan lupaa.¹⁴⁵ On kuitenkin huomattava, ettei muuntelua useinkaan voi käytännössä tapahtua ilman tietokannan tai luettelon kopiointia, mikä puolestaan edellyttää valmistajan suostumusta.¹⁴⁶

Alkuperäinen oikeudenhaltija on valmistaja, joka nauttii 49 §:n mukaista suojaa. Laki tai sen esityöt eivät suoranaisesti tarjoa vastausta siihen, mitä valmistajalla tarkoitetaan. Harengon, Niirasen ja Tarkelan mukaan luettelon valmistajan käsite vastaa pitkälti tietokantadirektiivin tietokannan valmistajan käsitettä.¹⁴⁷ Tietokantadirektiivin mukaan tietokannan tekijä on luonnollinen henkilö tai luonnollisten henkilöiden ryhmä, joka on luonut tietokannan, tai asianomaisen valtion lainsäädännön salliessa oikeushenkilö, jota kyseinen lainsäädännön mukaan pidetään oikeudenhaltijana (4 artikla 1 kohta). Lisäksi luettelosu-

144 Tekijäl 2.1 §:n sanamuodon mukaan tekijänoikeus tuottaa oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista teko tapaa käyttäen. Sitä vastoin luettelon ja tietokannan osalta, oikeus koskee kappaleiden valmistamista ja yleisön saataviin asettamista (Tekijäl 49.1 §).

145 Harenko – Niiränen – Tarkela 2016, s. 499.

146 Ibid.

147 Harenko – Niiränen – Tarkela 2016, s. 498. Tietokantadirektiivin tietokannan valmistajan käsitteestä ks myös Davison 2003, s. 82–83.

ja voi alun perin kuulua luonnollisen henkilön lisäksi myös oikeushenkilölle.¹⁴⁸ Toisaalta Haarmann puolestaan toteaa, että on epäselvää, voiko luettelosuojasäännöksen antama suoja alkuperäisestikin kuulua juridiselle henkilölle, sillä TekijäL 49.3 §:n lopussa tarkoitettun tekijänoikeussuojaa saavan luettelon tekijänä ei tule kysymykseen muu kuin fyysinen henkilö.¹⁴⁹

Tekijänoikeuskomitean mietinnön (KM 1987:8) mukaan luettelosuoja kuitenkin poikkeaa tekijänoikeussuojasta.¹⁵⁰ Lisäksi valmistajalla on mietinnössä viitattu yritykseen tai yhteisöön, joka on pannut toimeen luettelon laatimisen.¹⁵¹ Näin ollen oikeustilan epäselvyydestä huolimatta näyttäisi siltä, että luettelosuojan alkuperäinen valmistaja voi olla myös oikeushenkilö. Lakiteknisesti luettelosuoja on kirjoitettu samaan momenttiin tietokantasuojan kanssa TekijäL 49 §:ään. Tietokantasuojan osalta luonnollisen henkilön oikeudet siirtyvät työ- ja virkasuhteessa TekijäL 40.3 b §:n nojalla.¹⁵²

Rakennettua ympäristöä koskevan tiedon osalta alkuperäisen suojan haltija voi olla joko virkamies tai asianomainen viranomainen. Jos luettelo ylittää omaperäisyydellään teoskynnyksen, tekijänoikeuden haltija on alun perin luonnollinen henkilö. Tilanteessa, jossa luettelo saa vain luettelosuojaa, alkuperäinen oikeudenhaltija on viranomainen. Alkuperäisen oikeudenhaltijaan liittyvään tulkintaan vaikuttaa myös työ- tai virkasuhde sekä mahdolliset sopimukset oikeuksien siirtymisestä.¹⁵³

Tietokantasuoja *sui generis* -suojana perustuu tietojen keräämisen suojaamiseen.¹⁵⁴ Luettelosuoja puolestaan tietojen luomiseen. Jos valmistaja on luonut suuren määrän raakadataa, tulee kysymykseen luettelosuoja tietokantasuojan sijaan.¹⁵⁵ Esimerkiksi luonnontieteellinen mittaus- ja havainnointidata on usein suojattu luettelosuojan nojalla.¹⁵⁶ Näin ollen kaavoituksen taustaselvityksinä olevien tietomallien osalta luonnontieteellinen raa-

148 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 498.

149 Haarmann 2014, s. 136. Jos työ tai sen osa on tekijänoikeuden kohteena, voidaan vedota tekijänoikeuteen (TekijäL 49.3 §).

150 KM 1987:8, s. 137.

151 KM 1987:8, s. 136-137. Komiteamietinnössä lausutaan: "[v]almistaja on yleensä se juridinen tai fyysinen henkilö, joka on taloudellisesti vastuussa luettelon kokoamisesta."

152 TekijäL 40.3 b §:n mukaan tekijänoikeus tietokantaan siirtyy työnantajalle, jos se on luotu työ- tai virkasuhteessa. Luominen viittaa kuitenkin TekijäL 1 §:ään, joten säännöstä sovelletaan niiden tietokantojen osalta, jotka ylittävät teoskynnyksen ja ovat tällöin ns. teostietokantoja. Teostietokantojen määritelmästä ks. jakso 3.3.4.

153 Oikeuksien siirtymisestä työ- ja virkasuhteen nojalla ks. jakso 4.2.1.

154 Tietojen luomisen ja keräämisen eroista ks. jakso 3.3.4.

155 Salokannel 2012a, s. 21.

156 Salokannel 2012a, s. 21.

kadata voi olla suojattu luettelosuojan nojalla, luontoselvitys tekijänoikeuden nojalla sekä tietokanta, johon on kerätty nämä tiedot, tietokantasuojan nojalla.¹⁵⁷

3.3 Tietokantasuoja

3.3.1 Tieto ja tekijänoikeus

Omistusoikeuden käsite on muodostunut ongelmalliseksi aineettomien oikeuksien ja tiedon kohdalla.¹⁵⁸ Tiedon ja esineen erilaiset luonteet tulisikin erottaa toisistaan. Tiedon hyödyntäminen on mahdollista useammalle ihmiselle, kun puolestaan esineen kohdalla puhutaan usein omistusoikeudesta, jonka haltijalla on pääsääntöisesti yksioikeus päättää esineestä ja käyttää sitä.¹⁵⁹ Pääsääntö tiedon osalta on siis se, ettemme voi estää ketään tietämästä jotakin.¹⁶⁰

Tiedon osalta lainsäädännössämme on usein kysymys erilaisista kielto-oikeuksista. Kielto-oikeudet mahdollistavat oikeudenhaltijalle oikeuden kieltää tietojen hyödyntämisen.¹⁶¹ Tiedon omistajuus käsitteenä voi aiheuttaa epäselvyyksiä, joten tiedon omistajuuden sijaan, olisikin tarkoituksenmukaisempaa puhua tiedon hallinto-oikeudesta tai tiedollisista oikeuksista.¹⁶² Tekijänoikeuslainsäädännön keskeisenä periaatteena on, etteivät lain suoja-muodot ulotu tietoon.¹⁶³

Tekijänoikeussuoja tai lähioikeussuoja ei näin ollen ulotu yksittäisiin tietoihin, ja yksittäisiä tietoja voidaan lähtökohtaisesti hyödyntää luettelo- tai tietokantasuojasta riippumatta.¹⁶⁴ Tähän on kuitenkin heti todettava, että yksittäisen tiedon käyttöön voi kohdistua rajoituksia useista eri suunnista. Tietokantasuojan osalta, jos tietokannan sisältämän tiedon kerääminen on edellyttänyt huomattavaa panostusta, suojataan investointikynnyksen ylittänyttä tietoa.¹⁶⁵ Tekijäl 49 §:n mukaisen luettelon tai tietokannan kerännyt ei kuitenkaan

157 Raakadatan osalta on kuitenkin muistettava, ettei yksittäistä tietoa voi lähtökohtaisesti suojata. Ks. jakso 3.3.1.

158 Pitkänen LM 2017, s. 582. Ks. myös Pitkänen Oikeus 2014, s. 205–206 ja Voutilainen – Galkin 2016, s. 12–13.

159 Pitkänen LM 2017, s. 582–583.

160 Pitkänen Oikeus 2014, s. 206; Pitkänen LM 2017, s. 583.

161 Ibid.

162 Voutilainen – Galkin 2016, s. 12–13.

163 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 499.

164 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 499: ”Tietojen käyttäminen, hyödyntäminen ja kokoaminen ovat sallittuja riippumatta säännöksen antamasta suojasta.”

165 Huomattavasta panostuksesta ja tietokantasuojan kynnyksestä ks. jaksot 3.3.3 ja 3.3.4. Luettelosuojan osalta ks. TN: 1989:3.

voi saada yksinoikeutta keräämänsä tietoon tai aineistossa olevaan yksittäiseen tietoon.¹⁶⁶ Rajoituksia voivat myös asettaa esimerkiksi sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa annettu laki (1061/1978), tavaramerkkilaki (7/1964) tai henkilötietolaki (523/1999) ja 25.5.2018 alkaen yleinen tietosuoja-asetus¹⁶⁷.

3.3.2 Tietokanta tekijänoikeudellisena teoksena

Tietokanta voi saada suojaa tekijänoikeuslain nojalla usealla eri tavalla. Mikäli tietokannan omaperäisyysedellytys ylittyy, nauttii se tekijänoikeussuojaa teoksena Tekijäl 1 §:n nojalla. Tietokanta voi myös saada suojaa Tekijäl 5 §:n mukaisena kokoomateoksena.¹⁶⁸ Tekijänoikeus kokoomateokseen on sillä, joka yhdistämällä teoksia tai teosten osia on aikaansaanut kirjallisen tai taiteellisen kokoomateoksen (Tekijäl 5 §). Lisäksi tietokanta voi saada suojaa Tekijäl 49 §:n mukaisena tietokantana tai luettelona, jos suojan edellytykset täyttyvät.

Jotta tietokanta voisi saada suojaa teoksena, tulee sen ilmentää omaperäistä valintaa ja järjestelyä. Jos teoskynnys ylittyy, saa tietokanta suojaa kirjallisena teoksena.¹⁶⁹ Tekijänoikeus tietokantaan on tietokannan valmistajalla. Suoja ei kohdistu yksittäiseen tietoon tai teokseen, vaan tietokantaan kokonaisuutena.¹⁷⁰

Tekijänoikeuden ja tietokannan suhdetta on käsitelty *Football Dataco ym. -tapauksessa*¹⁷¹. Tapauksessa oli kysymys jalkapallon ottelujärjestyksien oikeudellisesta suojasta immateriaalioikeuksien ja tietokantasuojan osalta. Euroopan Unionin tuomioistuimen totesi, että tekijänoikeus suojaa tietokantaa, jos tekijän ilmaisemien tietojen valitseminen on osoittanut luovuutta tai omaperäisyyttä. Omaperäisyyden kriteeri ei kuitenkaan täyty, jos tekniset seikat, säännöt tai rajoitteet eivät jätä tilaa luovuudelle. Unionin tuomioistuimen mukaan tässä tarkastelussa ei ole merkitystä sillä, onko tietojen kerääminen edellyttänyt ponnistelua, taitoa tai vaivaa. Kysymys omaperäisyysedellytyksen täyttymisestä ja tekijänoikeussuojasta, on kansallisen tuomioistuimen selvittävä näiden arviointiperusteiden nojalla.

Vaikka *sui generis* -tietokantasuoja (Tekijäl 49 §) voidaan nähdä toissijaisena teostietokantasuojaan (Tekijäl 1 §) verrattuna, eivät ne poissulje toisiaan. Tällöin tietokanta voi nauttia samanaikaisesti sekä huomattavaa panostusta edellyttävää tietokantasuojaa että luovuut-

166 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 499.

167 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EU) 2016/679 luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuoja-asetus), EUVL L 119/1, 4.5.2016.

168 Kokoomateoksesta ks. esim. Haarmann 2014, s. 64–65.

169 Salokannel 2012a, s. 18.

170 Salokannel 2012a, s. 18.

171 C-604/10 *Football Dataco ym. v. Yahoo! UK Ltd ym.* EU:C:2012:115, kohdat 38, 39, 42 ja 43.

ta edellyttävää tekijänoikeussuojaa.¹⁷² Teossuojan edellytyksenä on tietokannan järjestelystä tai valinnasta ilmenevä omaperäisyys.¹⁷³

KKO 2005:43. Tapauksessa yhtiö kopioi oppikirjan sanaston ilman tekijänoikeuden haltijan lupaa. Korkein oikeus katsoi, että sanastot ilmensivät sellaista itsenäisyyttä ja omaperäisyyttä, että ne ylittivät teoskynnyksen. Näin ollen, kun ensisijainen vaatimus tekijänoikeuden loukkauksesta hyväksyttiin, toissijaiset vaatimukset luettelo-suojan loukkaamisesta raukesivat.

Loukkaustilanteessa usean suojamuodon loukkaaminen ei kuitenkaan ole mahdollista. Vaikka tietokantaan kohdistuisi usea suojamuoto, kuten tekijänoikeus-, luettelo- ja tietokantasuoja, loukkausvaatimus ei menesty usean suojamuodon osalta samanaikaisesti.

3.3.3 Sui generis -tietokanta

Tietokannan käsitettä ei ole määritelty tekijänoikeuslaissa. Hallituksen esityksessä (HE 170/1997) viitataan tietokannan ominaisuuksiin, mutta ei suoranaisesti määritellä käsitettä.¹⁷⁴ Tietokantadirektiivin 1 artiklan 2 kohdan mukaan tietokannalla tarkoitetaan teosten, tietojen tai muiden itsenäisten aineistojen kokoelmaa, jotka on järjestetty järjestelmällisellä tai menetelmällisellä tavalla ja johon elektronisesti tai muulla tavoin on mahdollistettu yksilöllinen pääsy. Lisäksi direktiivin johtolauseen 17 kohdan mukaan tietokannalla tarkoitetaan kaikkia kirjallisia, taiteellisia, musiikillisia tai vastaavia teoskokoelmia tai tekstiä, ääntä, kuvia, lukuja, tosiasioita ja tietoja sisältäviä kokoelmia.¹⁷⁵ Direktiivissä käytettyjä sanamuotoja ja etenkin tietokannan käsitettä on kritisoitu, sillä sen on katsottu olevan tarpeettoman laaja direktiivin tavoitteisiin nähden.¹⁷⁶ Lisäksi direktiivin tietokantakäsite eroaa jossakin määrin ohjelmistoalalla käytettävästä tietokannan käsitteestä.¹⁷⁷ Suojattavien

172 Tietokantadirektiivin 7 artiklan 4 kohdan mukaan tietokantasuojaa sovelletaan riippumatta, siitä suojaako tekijänoikeus tai muut oikeudet mahdollisesti tietokannan sisältöä; Virtanen 2005, s. 178.

173 Ks. esim. Derclaye (2008, s. 45 ja 65), jonka mukaan tietokanta itsessään on harvoin niin omaperäinen, että se nauttisi tekijänoikeussuojaa. Näin ollen on harvinaista, että systemaattisesti järjestetty tietokanta ylittäisi omaperäisyyskynnyksen.

174 HE 170/1997 vp, s. 6: "Tietokannan keskeisiin ominaisuuksiin kuuluu se, että tietokantaan kootut tiedot ovat järjestelmän avulla helposti ja nopeasti haettavissa." Ks. myös KM 1987:8, s. 123. Tekijänoikeuskomitean mietinnössä tietokanta määritellään jäsennetyksi kokoelmaksi, joka sisältää tiettyä kohdetta kuvaavia tietoja. Tämä määritelmä on kuitenkin ajalta ennen tietokantadirektiivin kansallista voimaansaattamista.

175 Lisäksi tietokantadirektiivin johtolauseen 14 kohta ulottaa tietokantasuojan koskemaan myös ei-elektronista aineistoa, jolloin tietokannan määritelmä käsittää ei-elektronisessa muodossa olevat tietokannat.

176 Davison 2003, s. 100.

177 Virtanen 2005, s. 113. Lisäksi informaatio-oikeudessa omaksuttu tietokannan määritelmä eroaa jossakin määrin tekijänoikeuslain mukaisesta, ks. tästä esim. Voutilainen (2009, s. 85–86), jonka mukaan "[t]ietokannat ovat sidottuja osittain tietojen tallennusmuotoon siten, että tietokannat sisältävät pääosin vain sähköisessä muodossa olevaa tietoa". Tietokannan määritelmästä ks. myös Hugenholtz 2005, s. 204; Derclaye 2008, s. 54–72 sekä Kirchner (2005, s. 57–58.), jonka mukaan "[a] database is a collection of information structured in a way that allows a computer programme to quickly search for and select certain data."

kohteiden tarkka määrittely on näin ollen direktiivin määritelmän perusteella hankalaa.¹⁷⁸ Käsitteen joustavuudesta johtuen on myös mahdollista, että suojaa saa sellainenkin tietokanta, joka ei täytä kaikkia direktiivissä asetettuja edellytyksiä.¹⁷⁹ Tietokanta voi olla missä muodossa tahansa oleva kokoelma. Toisin sanoen merkitystä ei ole sillä, onko kyseessä digitaalinen tai painettu tietokanta.¹⁸⁰ Merkitystä ei ole tietokantasuojan osalta myöskään sillä, sisältääkö tietokanta teossuojan nojalla suojattua aineistoa.¹⁸¹ Selvää on myös, että tietokantasuoja ei synnytä valmistajalle oikeuksia tietokannassa oleviin teoksiin.¹⁸²

TN 2015:4. Tapauksessa hakija on pyytänyt tekijänoikeusneuvostolta lausuntoa laatimastaan tietokannasta, joka sisälsi 400 teknistä rakennetiedostoihin liittyvää piirustusta. Kysymys oli tietokannan tekijänoikeudellisesta suojasta sekä rakennetietoihin liittyvien yksittäisten piirustusten tekijänoikeussuojasta. Tekijänoikeusneuvosto ei ottanut kantaa aineiston mahdolliseen tietokantasuojaan, mutta totesi, että tietokantasuojan kannalta ei ole oleellista, onko rakennepiirustustietokanta sähköisessä muodossa, sillä jos paperilla olevaan rakennuspiirustustietokantaan on yksilöllinen pääsy ja huomattavan panostuksen edellytys täyttyy, on tietokanta suojattavissa. Suoja realisoituu, mikäli teknisistä piirustuksista koostuvan tietokannan tietojen kerääminen, varmistaminen tai esittäminen on vaatinut tietokannan valmistajalta huomattavaa panostusta. Tekijänoikeuden osalta neuvosto lausui kyseisten piirustusten ja asiakirjojen olevan tekniikan alalla yleisesti vallitsevien vaatimusten ja menetelmien mukaisia, eivätkä ne siten ylittäneet Tekijäl 1 §:n teoskynnystä ja jäivät täten ilman suojaa. Arvio perustui lausuntoliitteenä olleisiin tekniisiin rakennepiirustuksiin ja yritysasiakirjoihin.

Tietokantadirektiivin 3 luvussa säädetään *sui generis* -oikeudesta. Tietokantadirektiivin 7 artiklan 1 kohdan mukaan "[j]äsenvaltioiden on säädettävä tietokannan valmistajalle oikeus kieltää sellaisen tietokannan, jonka sisällön kerääminen, varmistaminen tai esittäminen merkitsee määrällisesti ja/tai laadullisesti huomattavaa investointia, koko sisällön tai laadullisesti ja/tai määrällisesti arvioituna olennaisen osan kopiointi ja/tai uudelleenkäyttö."

178 Virtanen 2005, s. 112–116; Pitkänen LM 2017, s. 589.

179 Ks. esim. Derclaye (2008, s. 59–61), jonka mukaan liian laajan tietokannan määritelmän suhteen voidaan ajautua ongelmiin silloin, kun esitetään kysymys siitä, mikä ei ole tietokanta (mts. 60).

180 HE 170/1997 vp, s. 6; Derclaye 2008, s. 65–67; Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 504.

181 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 504. Suojaa voi saada niin teoksia sisältävä tietokanta kuin myös pelkistä yksittäisistä tiedoista koostuva tietokanta.

182 Tietokantadirektiivin johtolauseen 46 kohdan mukaan oikeus estää tietokannassa olevien teosten, tietojen tai aineistojen kopiointi ja/tai uudelleenkäyttö kokonaan tai olennaisilta osin ei johda itse näihin teoksiin, tietoihin tai aineistoihin kohdistuvan uuden oikeuden syntymiseen.

Tietokantadirektiivin tarkoituksena on suojata olemassa olevan tiedon etsintää.¹⁸³ Kansallisessa lainsäädännössämme *sui generis* -oikeus on saatettu voimaan TekijäL 49.1 §:n 2 momentilla, jonka mukaan suojan edellytyksenä on se, että sisällön kerääminen, esittäminen tai varmistaminen on edellyttänyt huomattavaa panostusta. Huomioitavaa on, että nämä edellytykset eroavat luettelosuojasta. Lainsäätäjällä arvioi, ettei luettelosuojalla vastaa direktiivin *sui generis* -tietokantasuojan edellytyksiä, joten tietokantasuojan 49.1 §:n 2 momentti nähtiin tarpeelliseksi säätää.¹⁸⁴ Tietokantadirektiivissä tietokannan sisällön keräämiseen, etsintään ja kokoamiseen viitataan käyttämällä investoinnin käsitettä.

Investoinnin käsitettä on käsitelty *Fixtures Marketing* -tapauksessa¹⁸⁵. Kyse oli jalkapallosarjan otteluiden käyttämisestä vedonlyöntipelien järjestämisessä. Euroopan Unionin tuomioistuin lausui ratkaisussaan mm. seuraavaa: "...tietokannan sisällön keräämiseen liittyvän investoinnin käsite on ymmärrettävä niin, että sillä tarkoitetaan voimavaroja, jotka käytetään olemassa olevien aineistojen etsintään ja niiden kokoamiseen tietokantaan. Tämä käsite ei kata niitä voimavaroja, jotka käytetään tietokannan sisällön muodostavien aineistojen luomiseen."

Unionin tuomioistuin on lisäksi erotellut tapauksessa investoinnin käsitteen sisältöä tietokannan varmistamiseen, esittämiseen sekä muodostamiseen liittyviin käsitteisiin. Tietokannan varmistamiseen liittyvä investointi voi tarkoittaa informaation paikansäilytyksen ja luotettavuuden tarkistamiseksi käytettäviä voimavaroja. Tietokannan sisällön esittämiseen liittyvän investoinnin käsite puolestaan pitää sisällään voimavarat, joilla tietokanta ja siihen liittyvät aineistot pyritään järjestämään tietojenkäsittelyyn soveltuviksi. Tietokannan muodostamiseen liittyvällä investoinnilla voidaan tarkoittaa esimerkiksi inhimillisten, taloudellisten tai teknisten voimavarojen tai keinojen käyttöä. Tällainen investointi on oltava määrällisesti tai laadullisesti huomattava. Määrällisellä arvioinnilla viitataan laskettavissa olevien voimavarojen käyttöön ja laadullisella arvioinnilla ponnistuksiin, jotka eivät ole mitattavissa, kuten henkisiin ponnistuksiin tai energian käyttöön.¹⁸⁶

Mainitsemisen arvoista lienee myös se, että unionin tuomioistuin lausui ratkaisussaan, ettei investoinnin käsitteeseen kuulu tietokannan aineistojen luomistyö, mutta toisaalta totesi, että "[t]ässä yhteydessä se, että tietokannan muodostaminen liittyy

183 Haarmann 2005, s. 289. Suojan saamisen edellytyksistä ks. myös Ohisalo 2017, s. 74–77.

184 HE 170/1997 vp, s. 7 ja 12–14.; Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 502. *Sui generis* -tietokannalla viitataan tietokantadirektiivin 1 artiklan 2 kohdan tietokannan määritelmään. *Sui generis* -oikeudella viitataan tietokantadirektiivin 3 lukuun. Vastaavasti *Sui generis* -suojalla viitataan tietokantadirektiivin 7 artiklan 1 kohtaan.

185 C-46/02 *Fixtures Marketing Ltd v. Oy Veikkaus Ab*. EU:C:2004:694, kohdat 7, 34, 37, 38, 39 ja 40. Investoinnin käsitteestä ks. myös C-203/02 *The British Horseracing Board Ltd ym. v. William Hill Organization Ltd* EU:C:2004:695, kohdat 31–36. Laadullisesta ja määrällisestä arvioinnista ks. jakso 3.3.4.

186 Laadullisesta ja määrällisestä investoinnista ks. esim. Derclaye 2008, s. 91–92.

päätoiminnan harjoittamiseen, jonka osana tietokannan muodostava henkilö samalla myös luo tähän tietokantaan sisällytettävät aineistot, ei sinänsä estä sitä, että tämä henkilö voi vaatia *sui generis* -oikeuden nojalla saatavaa suojaa.¹⁸⁷

Tekijänoikeuslain 49.1 §:n mukainen huomattava panostus voi tarkoittaa mitä tahansa henkistä, teknistä, taloudellista tai investointia.¹⁸⁸ Kysymyksessä on joustava normi, eivätkä lain tai direktiivin esityöt määrittele huomattavaa panostusta sen tarkemmin. Tietomalliin uhrattu huomattava työpanos voi siis tarkoittaa muutakin kuin käytettyjä henkilötyövuosia. Kysymys voi olla esimerkiksi rahoituksesta tai ajan, vaivannäön ja energian käytöstä taikka näiden yhdistelmästä.¹⁸⁹ Harengon, Niirasen ja Tarkelan mukaan on ongelmallista, ettei kysymystä huomattavan panostuksen merkityksestä ole käsitelty kotimaisessa oikeuskäytännössä, sillä säännöksen kannalta on keskeistä, tarkoitetaanko huomattavalla panostuksella absoluuttista vai relatiivista huomattavuutta.¹⁹⁰ Suuntaviivoja huomattavan panostuksen arviointiin voi hakea eurooppaoikeudellisesta oikeuskäytännöstä, kuten edellä on käynyt ilmi. Kysymyksessä on kuitenkin hyvin tapauskohtainen arviointi, jossa tuskin on mahdollista löytää selvää rajapintaa huomattavan panostuksen ylittymiselle.¹⁹¹

Suojakynnyksen ongelmallisuudesta huolimatta suuntaviivat huomattavan panostuksen punninnalle ovat löydettävissä. Kynnys on esimerkiksi tekijänoikeusneuvoston lausuntokäytännössä katsottu ylittyvän suhteellisen helposti.¹⁹²

TN 1999:13. Yli 8000 sävellyksestä ja yli 10 000 CD-julkaisusta koostunut tietokanta sai tietokantasuojaa Tekijäl. 49.1 §:n 2 momentin nojalla. Tietokannan kokoaminen oli vaatinut 3–4 henkilötyövuotta.

TN 1999:15. Valokuvista, ilmakuviista, kartoista, lomakkeista ja tieteellisistä havainnoista sekä kuvauksista koostunut harjututkimusaineisto muodosti Tekijäl. 49.1 §:n 2 momentin mukaisen suojattavan tietokannan.

187 C-46/02 Fixtures Marketing Ltd v. Oy Veikkaus Ab. EU:C:2004:694, Kohta 45. Ks. myös Virtanen 2005, s. 233.

188 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 502.

189 Tietokantadirektiivin johdanto-osan 39 ja 40 kohta; Derclay 2008, s. 73–75. Ks. myös Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 502.

190 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 502: ”Jos kyse on relatiivisesta edellytyksestä, voi esimerkiksi yhden miehen yrityksen kuukauden työpanos olla riittävä suojan saamiseksi. Jos kyse taas on absoluuttisesta vaatimuksesta, voi suojaa saada vain keski-suuren tai suuren yrityksen panostuksin.”

191 Huomattavuuden käsitteestä ks. myös Derclay (2008, s. 75–91), jonka mukaan argumentteja sekä matalalle että korkealle kynnykselle voidaan löytää. Matalan huomattavuuden kynnyksen tulkinta voi johtaa tiedonsaannin heikkenemiseen ja yleisen edun kannalta epäsuotuisiin seurauksiin. Näin ollen matalaa kynnyksensä tulisi tasapainottaa poikkeuksin. Kyseessä on kuitenkin loppujen lopuksi subjektiivinen käsite, jolloin huomattavuuden määrittäminen jää tapauskohtaisen arvioinnin varaan.

192 Tekijänoikeusneuvoston lausuntojen painoarvo oikeuslähteenä on kuitenkin syytä huomioida lausuntokäytännön arvioinnissa.

TN 2002:17. Yrityksen www-sivut katsottiin kokonaisuutena muodostavan TekijäL 49.1 §:n 2 momentin mukaisen tietokannan, edellyttäen, että yleiset vaatimukset tietokantasuojan osalta täyttyivät.

TN 2012:6. Hakijan koulutusmateriaali koostui mm. luentomateriaalista, joita vastaaja oli kopioinut ja käyttänyt osana omia aineistojaan. Tekijänoikeusneuvoston mukaan koulutusmateriaali ei kiistattomasti näyttänyt edellyttäneen huomattavaa panostusta ja näin ollen jäi tietokantasuojan ulkopuolelle. Materiaali jäi myös luettelosuojan ulkopuolelle, sillä perusteella, ettei materiaalissa ollut käsitelty objektiivisesti arvioiden suurta määrää tietoa. Lisäksi omaperäisyysedellytysten puuttuessa, materiaali ei nauttinut myöskään teossuojaa.

Yksittäinen materiaali, esimerkiksi koulutusmateriaali tai asiakirja, ei lähtökohtaisesti näyttäisi muodostavan suojattavaa tietokantaa. Toisaalta raja on kuin veteen piirretty viiva, jolloin asiakirja-aineisto, yksittäiseen karttaan kerätty informaatio tai www-sivut voivat helposti ylittää investointikynnyksen ja muodostua suojattavaksi tietokannaksi. Riitatilanteissa huomattavan panostuksen näyttövelvollisuus on suojaan vetoavalla, sillä ulkopuolisen on lähes mahdotonta näyttää toteen tietokannan muodostamiseen käytettyä investointia.¹⁹³

Tietokannan valmistajan yksinomaiset oikeudet vastaavat luettelosuojan valmistajan oikeuksia.¹⁹⁴ Yksinomainen oikeus määrätä työn sisällöstä niin luettelo- kuin tietokantasuojan osalta on voimassa, kunnes 15 vuotta on kulunut siitä vuodesta, jona työ valmistui, tai jos työ saatettiin yleisön saataviin ennen tämän ajanjakson päättymistä, 15 vuotta siitä vuodesta, jona työ saatettiin ensimmäisen kerran yleisön saataviin (TekijäL 49.3 §). Näin ollen julkaisuvuodesta laskettava suoja-aika varmistaa, ettei julkaisematon luettelo tai tietokanta voi saada ikuista suojaa.¹⁹⁵ Toisaalta päivitykset ja muutokset tietokantaan voivat laukaista uuden suoja-ajan. Näin ollen, jos tietokantaan tehdään uusi investointikynnyksen ylittänyt muutos, ei *sui generis* -tietokanta välttämättä koskaan muutu suojusta vapaaksi avoimeksi aineistoksi.¹⁹⁶

Dynaamisista eli jatkuvasti päivittyvistä tietokannoista säädetään tietokantadirektiivin 10 artiklassa, jonka 3 kohdan mukaan, jos tietokannan sisältöön tehtyjen laadullisesti tai määrällisesti olennaisten muutosten seurauksena voidaan katsoa, että kyseessä on uusi olennainen investointi, voidaan tietokannalle antaa oma suoja-aika. Hallituksen esityksen (HE 170/1997) mukaan tämä jatkuvasti päivittyviä tietokantoja koskeva sääntely käy ilmi

193 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 503–504.

194 Ks. jakso 3.2.

195 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 509.

196 Van Eechoud ym. 2009, s. 61.

tietokantoja koskevista tekijänoikeuslain säännöksistä, jolloin ei nähty tarpeelliseksi erityissäännösten säätämistä.¹⁹⁷ Käytännössä arviointi, milloin uudella investoinnilla on syntynyt uusi tietokanta, on kuitenkin haastavaa.¹⁹⁸ Tämä käytännön ongelma on syytä nostaa esille, sillä tulevaisuuden maankäyttö- ja rakennustietokannat tulevat todennäköisesti yhä enemmän olemaan jatkuvasti päivittyviä. Uusi huomattava investointi luokin tällaisille tietokannoille käytännössä mahdollisuuden pitkään suoja-aikaan. Mielenkiintoinen kysymys onkin, muodostuuko esimerkiksi automaattisesti päivittyvässä rakennustietokannassa tai karttapalvelussa huomattava investointi aina, kun tietokantaa muutetaan tai päivitetään merkittävästi.

3.3.4 Tietokannan olennainen osa

Tietokantasuoja ei koske sellaisia tietokannan osia, jotka eivät ole olennaisia. Samaa periaatetta noudatetaan myös luettelosuojan osalta. Vuoden 1998 lakimuutos laajensi näin ollen myös luettelon valmistajan oikeuksia koskemaan luettelon saattamista yleisön saataviin.¹⁹⁹ TekijäL 49.1 §:n mukaan valmistajalla on yksinomainen oikeus määrätä työn koko sisällöstä tai sen laadullisesti tai määrällisesti arvioiden olennaisesta osasta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin. Valmistajan oikeutta määrätä työn sisällöstä on tulkittava yhtä laajasti kuin TekijäL 2 §:n taloudellisia oikeuksia.²⁰⁰ Toisin sanoen oikeudenhaltijalla ei ole oikeutta puuttua epäolennaisen osan yleisön saataville saattamiseen tai kopioimiseen.²⁰¹ On selvää, että yksittäisen tiedon osalta on aina kysymys epäolennaisesta osasta.²⁰²

Euroopan Unionin tuomioistuin otti kantaa olennaisen osan määrittelyyn tietokantasuojan osalta *The British Horseracing Board ym. –tapauksessa*²⁰³. Unionin tuomioistuin totesi, että määrällisellä olennaisen osan arviolla tarkoitetaan tietokannasta kopioitua tai uudelleenkäytettyä tietomäärää, jota arvioidaan tietokannan kokonaisuus sisältöön nähden. Laadullisella olennaisella osalla puolestaan viitataan investoinnin merkittävyyteen riippumatta siitä, onko kyseessä määrällisesti merkittävä osa tietokantaa. Epäolennaiseen osaan kuuluvat tiedot, jotka eivät vastaa näitä käsitteitä.

197 HE 170/1997 vp, s. 14.

198 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 510. Ks. myös Ohisalo 2017, s. 79. Suoja-ajan pidennys ei synny ilman vaivaa, mutta se tarjoaa mahdollisuuden pitkäaikaiselle suoja-ajan pidennykselle.

199 HE 170/1997 vp, s.18; Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 499–500. Aiemmin suoja koski vain luvatonta jäljentämistä.

200 HE 170/1997 vp, s. 18.

201 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 500. Rajaus on sisällöltään sama kuin tietokantadirektiivin *sui generis* -suojaan rajaus.

202 HE 170/1997 vp, s. 12.

203 C-203/02 *The British Horseracing Board Ltd ym. v. William Hill Organization Ltd* EU:C:2004:695, kohdat 70–73. Tapauksen arvioinnista ks. esim. Davison 2006, s. 170–172.

tä. Lisäksi ratkaisussa todetaan, että aineistojen luontaisella arvolla ei ole merkitystä olennaisen osan arvioinnissa.

Määrällisen arvioinnin osalta tulkinta lienee selkeintä. Merkittävä osa tietokannan sisälöstä on lähtökohtaisesti aina myös olennainen osa tietokantaa.²⁰⁴ Laadullisen arvioinnin osalta on otettava huomioon huomattavan panostuksen käsite. Jos tietokannan osan esittäminen, varmistaminen tai muodostaminen on edellyttänyt huomattavaa panostusta, kuten esimerkiksi taloudellista panostusta, on kyseessä silloin olennainen osa.²⁰⁵ Tietokannassa olevien tietojen taloudellisella arvolla ei kuitenkaan ole merkitystä olennaisen osan arvioinnissa. Lisäksi tietokannan sisältämän tiedon muullakaan merkittävyydellä, kuten esimerkiksi sillä, onko kyseessä virallisaineisto, ei ole painoarvoa arvioinnissa.

Euroopan Unionin tuomioistuimien otti kantaa tietokantadirektiivin 7 artiklan tulkintaan ja olennaisen osan määrittelyyn *Apis-Hristovich* -tapauksessa²⁰⁶. Tapauksessa yhtiö oli kopioinut toiselta yhtiöltä virallisia oikeudellisia tietokantoja. Kummankin yhtiön toimialaan kuului tällaisten tietokantojen myynti. Kysymyksessä oli virallisaineistosta kerätty tietokanta, jolloin käytetty tieto ei voinut saada tekijänoikeussuojaa. Unionin tuomioistuimen mukaan tämä oli tietokantasuojan kannalta merkityksetöntä. Se, että kysymys on virallisaineistosta ei vapauta tuomioistuinta tutkimasta sitä, onko kyseessä tietokannan olennaisen osan kopiointi.

Olennaisen osan arvioinnissa kysymys on jälleen tapauskohtaisesta harkinnasta. Jokainen tietokanta muodostaa oman kokonaisuutensa, ja tämän kokonaisuuden kerääminen edellyttää eri tilanteissa erilaisia panostuksia ja investointeja. Vaikka investoinnin merkittävyyden ylittyminen vaikuttaisi muodostuvan jopa satunnaisesti, on arvioitavia tosiseikkoja silti mahdollista erotella. Ympäristötietoa koskevan tietokannan osalta kysymys voi olla esimerkiksi paikkatiedon keräämisestä, voimassa olevien kaavojen järjestämisestä ajantasaiseen tietopalveluun tai rakennuspiirustusten ja muun rakennustiedon keräämisestä. Kysymys on siis tosiasiallisesta toiminnasta. Tulevaisuudessa esimerkiksi kaava voi itsessään olla tietokanta, johon on kerätty erilaisia kaavoitusta ja ympäristöä koskevia tietoja. Tällöin olennainen osa voisi muodostua kaavan sisältämistä tiedoista.

204 Määrällisestä arvioinnista ks. Davison 2003, s. 83 ja Derclaye 2008, s. 56–57. Tietokannan valmistajan on mahdollista vaikuttaa määrällisen arvioinnin määritelmään esimerkiksi muuttamalla tietokannassa sijaitsevien elementtien määrää ja luomalla suuresta tietokannasta monta pienempää (mts. 56). Tietokantoja pilkkomalla liikutaan kuitenkin alueella, joka on lähellä yksittäisen tiedon suojaamista, mikä puolestaan on ristiriidassa tekijänoikeudellisten periaatteiden kanssa.

205 Laadullisen arvioinnin käsitettä on kritisoitu sen epäselvyydestä, ks. tästä esim. Davison (2003, s. 83–87 ja 100), jonka mukaan laadullisen arvioinnin käsite huomattavan panostuksen ja tietokannan olennaisen osan osalta on omiaan hämärtämään *sui generis* -suojan ja tekijänoikeussuojan suhteita. Laadullisesta olennaisen osan arvioinnista ks. myös Derclaye 2008, s. 109–119.

206 C-545/07 *Apis-Hristovich* EU:C:2009:132, kohdat 70–73.

Tästä tosiasiallisesta tietojen keräämisestä ja järjestämisestä on erotettava itse yksittäisten tietojen luomistyö. Tiedon luomista on esimerkiksi ajan, paikan, esiintymisalueen, määrän ja lajityypin määrittäminen luontokohteiden osalta. Tällaista tietojen tuottamista ei oteta huomioon olennaisen osan eikä huomattavan panostuksen arvioinnissa.

Olemassa olevan maankäyttöön, rakentamiseen, ympäristöön ja luontoon liittyvän tiedon järjestäminen tietokantaan puolestaan on otettava huomioon arvioinnissa. Valmisteilla olevien kaavojen kerääminen karttapohjaan, luonnonsuojelualueiden esittäminen ja vesistötietojen järjestäminen tietokantaan ovat toimintoja, jotka edellyttävät aineiston luomisesta riippumattomia investointeja. Esimerkiksi laadullisesti arvioiden liito-oravien esiintymispaikkojen muodostaminen asemakaavoitettavalta alueelta tuskin edellyttää merkittävää investointia. Sitä vastoin kaiken ympäristöön ja luontoon liittyvän tiedon kerääminen esimerkiksi koko maakuntakaavan alueelta voi jo ylittää investointikynnyksen. Näin ollen kyseessä voisi olla tietokannan oleellinen osa laadullisesti arvioiden.

Olennaisen osan määrittelemisen ei kuitenkaan ole aivan ongelmaton. Tulkintaongelmia voivat aiheuttaa sellaiset tiedot, jotka edustavat määrällisesti pientä osaa tietokannasta, mutta ovat silti vaatineet taloudellista panostusta.²⁰⁷ Jos tällaista tilannetta tulkitaan niin, että kysymys on olennaisesta osasta, lähennellään tulkinnalla tilannetta, jossa suojataan tietokannan sisältämää tietoa.²⁰⁸ Tämä puolestaan on lähellä tulkintaa, jossa on kysymys tekijänoikeuslainsäädännön periaatteiden vastaisesta tulkinnasta.²⁰⁹

3.3.5 Tietokannan valmistajan ja käyttäjän suhde

Tekijänoikeuslain 40.3 b §:n mukaan tekijänoikeus siirtyy työnantajalle sellaisen tietokannan osalta, joka on luotu täytettäessä työ- ja virkasuhteesta johtuvia tehtäviä. Säännöksen sanamuoto viittaa luomiseen, joten se koskee ainoastaan Tekijäl 1 §:n nojalla suojaa saavia niin sanottuja teostietokantoja. *Sui generis* -tietokantojen osalta oikeudet kuuluvat valmistajalle, joka voi alun perin olla myös oikeushenkilö. Tietokantadirektiivin johtolauseen 41 kohdan mukaan tietokannan valmistaja on henkilö, jonka aloitteesta ja riskillä investoinnit tehdään.²¹⁰ Lainsäätäjän näkemyksen mukaan tietokannan tekijänoikeussuojaa ja *sui generis* -tietokantasuojaa olisi tulkittava samansuuntaisesti.²¹¹ Ristiriitatilanne, jossa Tekijäl 1

207 Ohisalo 2017, s. 94–95.

208 Ohisalo 2017, s. 95.

209 *Sui generis* -suoja on myös kritisoitu sekä immateriaalioikeudellisesta että kilpailuoikeudellisesta näkökulmasta, ks. tästä esim. Reichman – Samuelson 1997, s. 81; Davison 2007, s. 852–854 ja Derclaye 2008, s. 144–149. Näin myös Ohisalo (2017, s. 77–80.), jonka mukaan *sui generis* -tietokantasuoja lähioikeutena ei vastaa sen ekonominen arvon merkittävyyttä, sillä suoja mahdollistaa tiedon kertymisen suojaamisen kautta tiedon monopolisoinnin.

210 Valmistajan käsitteen ulkopuolelle jäävät näin ollen ainakin alihankkijat.

211 HE 170/1997 vp, s. 15–16.

§:n mukainen tekijänoikeussuoja tietokantaan olisi eri oikeudenhaltijan hallussa kuin Tekijäl 49 §:n mukainen tietokantasuoja lienee käytännössä erittäin harvinainen.²¹²

Kaavoitusta koskevan tiedon osalta valmistajana on useimmiten asianomainen viranomaisena. Lähtökohtaisesti kunta on esimerkiksi sellaisten tietokantojen oikeudenhaltija, jotka sisältävät kaavoitustietoja karttapalvelussa. Hakemusasioissa, esimerkiksi rakennuslupien osalta, valmistajana voi puolestaan toimia luvan hakija tai hakijan konsultti. Täten tietokannan valmistaja voi olla myös yritys, jolloin viranomaisena ja yritys ovat sopimussuhteessa. Tilanteesta riippuen, tietokannassa sijaitsevan yksittäisen tietomallin osalta kysymyksessä voi olla myös tekijänoikeudella suojattu teos. Vaikka tällä ei tietokantasuojan kannalta ole merkitystä, on se viranomaistoiminnan ja hyvän tiedonhallintatavan näkökulmasta tarpeen tiedostaa.

Tietokannan valmistajan ja laillisen käyttäjän suhteessa kysymys on pitkälti sopimussuhteista. Länsimaisen oikeusjärjestyksen pohjana on sopimusvapaus, joka toisaalta mahdollistaa osapuolten parhaaksi katsomat ratkaisut, mutta toisaalta yksinoikeuksien rajoittaminen on myös tärkeää heikomman osapuolen suojan turvaamiseksi.²¹³ Valmistajan ja käyttäjän välisessä sopimussuhteessa tulee huomioida Tekijäl 49.4 §. Sen mukaan sopimuksen ehto, jolla tietokannan tai luettelon valmistaja estää työn laillista käyttäjää käyttämästä sen sisällön laadullisesti tai määrällisesti arvioiden epäolennaista osaa mihin tahansa tarkoitukseen tai rajoittaa tällaista käyttöä, on tehoton.²¹⁴ Vaikka säännöstä ei ole kirjoitettu kieltomuotoon, on sitä tulkittava samoin kuin kyseisen sopimusehdon kieltämistä.²¹⁵ Jos laillista käyttäjää kielletään tai muuten rajoitetaan käyttämästä tietokannan epäolennaista osaa mihin tahansa tarkoitukseen, on sopimuksen määräys tältä osin vailla oikeusvaikutuksia.²¹⁶ Näin ollen laillista käyttäjää ei voida kieltää käyttämästä yksittäistä tietoa mihin tahansa tarkoitukseen. Sopimuksella ei siis voida kieltää esimerkiksi käyttämästä karttapalvelusta löytyviä yksittäisiä tietoja. Valmistaja voi kuitenkin kieltää käyttämästä tietoa, joka muodostuu useammasta yksittäisestä tiedosta, jos se muodostaa laadullisesti tai määrällisesti olennaisen osan tietokannasta.

212 HE 170/1997 vp, s. 16. Ks. myös Davison (2003, s. 84), jonka mukaan tekijänoikeussuojaa saava teostietokanta saa myös automaattisesti *sui generis* -tietokantasuojaa, jolloin tietokannan valmistaja on molempien oikeuksien oikeudenhaltija. Tällöin investointi, joka on tehty tietokantaan, jotta suoja on saatu, voi sisältää ennemminkin omaperäistä järjestelyä ja valintaa kuin varsinaista työpanosta.

213 Ohisalo 2017, s. 81. Tätä tasapainokysymystä voidaan kuvailla ikuisuuskieltoiksi teollisoikeuksien ja sopimusvapauden välillä.

214 Hallituksen esityksen (HE 170/1997 vp, s. 10) mukaan laillinen käyttäjä on se, jolla on oikeus käyttää tietokantaa. Tällainen oikeus on voinut syntyä sopimuksella, joka voi nimenomaisen sopimuksen ohella olla myös konkludenttinen sopimus tai suostumus; Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 512. Laillisella käyttäjällä tarkoitetaan tietokantaan käyttöoikeuden eli lisenssin hankkimutta käyttäjää. Ks. myös Derclaye 2008, s. 120–126. Lisenssin merkityksestä ja erilaisista lisenssityypeistä ks. jakso 4.2.2.

215 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 513.

216 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 513. Ks. myös Ohisalo 2017, s. 80.

Jos tietokanta muodostuu aineistosta, joka on tekijänoikeudesta ja muista aineettomista oikeuksista vapaata, sisältöä saa vapaasti käyttää.²¹⁷ Jos tietokannan sisältöön kohdistuu tekijänoikeus, on tätä kysymystä tarkasteltava erikseen tietokantasuojasta ja sen mahdollisista rajoituksista.²¹⁸ Tietojen kerääminen tekijänoikeudella suojatusta materiaalista ei välttämättä muodosta oikeudenloukkausta tietokantasuojan oikeudenhaltijaa kohtaan vaan mahdollinen oikeudenloukkaus voi kohdistua tekijänoikeuden haltijaa kohtaan.

TN 1999:15. Ympäristöministeriö päätti siirtää rahoittamiinsa tutkimushankkeisiin sisältyvän valtakunnallisen harjututkimusaineiston ympäristötietokeskuksen hallintaan tutkijaa kuulematta. Aineisto koostui muun muassa valokuvista, ilmakuvista, kartoista, lomakkeista sekä tieteellisistä havainnoista ja kuvauksista. Tekijänoikeusneuvoston mukaan ympäristöministeriöllä oli oikeus luovuttaa tutkimusaineistoa toiselle taholle, jos sillä on oikeuksien edelleenluovutus-oikeus. Tämä siitä huolimatta, että tutkijalla oli tekijänoikeus aineiston tietokantoihin ja muuhun suojattavaan materiaaliin. Tekijänoikeuksien loukkaus on kuitenkin mahdollinen, jos suojattavasta aineistosta valmistetaan kappaleita ilman tekijän lupaa tai rajoitussäännösten tukea.

Sopimuksen ehto, joka kieltää tietokannan epäolennaisen osan käyttämisen, oli kyseessä mikä tarkoitus hyvänsä, on lähtökohtaisesti Tekijäl 49.4 §:n vastainen. Näin ollen esimerkiksi kunta ei voi kieltää rakennustietokannan käyttöehdoissa tietojen käyttämistä uuden tietokannan muodostamiseen tietokantasuojaan vedoten. Tilanne, jossa tämänkaltaisen kiellon käyttäminen on perusteltua voi tulla kysymykseen esimerkiksi silloin, kun tietokanta ei ole mahdollista hyödyntää muutoin kuin siten, että hyödyntäminen tapahtuu koko tietokannan osalta tai koskien sen laadullisesti taikka määrällisesti olennaista osaa. Lisäksi kiellon käyttäminen on mahdollista, jos kysymyksessä on tietokanta, joka jää tekijänoikeus-, luettelo- ja tietokantasuojan ulkopuolelle. Tällöin käyttöehdot ovat vapaasti määriteltävissä yleiset sopimusoikeudelliset rajoitukset huomioon ottaen.²¹⁹ Palaan tähän ongelmaan hieman jäljempänä.

Kun kysymys ei ole edellä mainituista tilanteista, valmistajan ja laillisen käyttäjän välisten käyttöehtojen osalta näkisin, että kyseisen kohdan voisi muotoilla esimerkiksi seuraavalla tavalla: "tietojen poimiminen tietokannasta siten, että tiedot muodostavat laadullisesti tai määrällisesti olennaisen osan tietokannan kokonaissisältöön nähden, on kielletty."²²⁰ Käytännössä käyttöehdoissa laadullisen ja määrällisen merkittävyyden voisi korvata esimerkiksi laajamittaisella poimimisella tai käyttämällä tietokannan epäolennaisen osan määritelmää. Nämä sanamuodot palvelisivat todennäköisesti paremmin käyttäjää ja olisivat

217 HE 170/1997 vp, s. 11.

218 HE 170/1997 vp, s. 12.

219 Ks. esim. C-30/14 Ryanair Ltd. v. PR Aviation BV. ECLI:EU:C:2015:10. Kohdat 34–40.

220 Lisenssiehdoista ks. jakso 4.2.2.

viranomaisen toiminnan kannalta selkeämpiä. Laadullista merkittävyyttä arvioitaessa on syytä muistaa, että esimerkiksi piirustuksen suunnittelutyötä ei huomioida investointina vaan kysymyksessä on luomistyö.

Hyvän tiedonhallinnan näkökulmasta olisi suositeltavaa, että asianomainen viranomainen osoittaisi merkinnöin, mikä materiaali on tekijänoikeudella suojattua. Jos tällaista arviota on mahdoton toteuttaa, voisi aineistoa erotella omaperäisyysedellytysten mukaan ja informoida tekijänoikeuden olemassaolon mahdollisuudesta. Rakennuspiirustusten osalta tämä voisi tarkoittaa erottelua esimerkiksi tavanomaisen rakennusten sekä rakennustaiteen tuotteiden välillä.

Tietokantoja ja luetteloita koskevat samat rajoitussäännökset kuin tekijänoikeudella suojattuja teoksia. Tämä käy ilmi Tekijäl 49.3 §:stä, joten tietokantasuoja ei siten rajoita oikeutta saada tietoa viranomaisen yleisestä asiakirjasta (Tekijäl 25.1 d §). Viranomaisen päätöksen osalta tilanne on selkeä, sillä päätös on tietokantasuojasta vapaa Tekijäl 9 §:n nojalla. On kuitenkin huomattava, että tietokantasuojaa nauttiva aineisto ei Tekijäl 25.1 §:n johdosta tule vapaasti käytettäväksi, vaikka se tulisikin julkiseksi.²²¹ Valmistajalla ei ole oikeutta kieltää viranomaista antamasta tietoa tietokannasta. Jos valmistaja on viranomaisen, ei sillä ole oikeutta kieltäytyä antamasta tietoa yleisestä asiakirjasta tietokantasuojaan vedoten.²²²

Lisäksi käyttäjän oikeuksiin vaikuttavat Tekijäl 25 j §:n rajoitussäännökset. Tekijäl 25 j §:n 4 momentin mukaan se, jolla on oikeus käyttää tietokantaa, saa valmistaa tietokannasta kappaleita ja tehdä kaikki muutkin toimet, jotka ovat tarpeen tietokannan sisältöön pääsyä ja sisällön tavanmukaista käyttöä varten. Säännös otettiin tekijänoikeuslakiin tietokantadirektiivin voimaansaattamisen yhteydessä. Tietokantadirektiivissä on omaksuttu laillisen käyttäjän osalta *implied license* -ajattelu, jonka mukaan oletuksena voidaan pitää tekijän suostumusta sekä sopimussuhdetta tekijän ja käyttäjän välillä.²²³ Hallituksen esityksen (HE 170/1997) mukaan "[m]arkkinoilla saatavilla olevien tekijän luvalla monistettujen ja levitettyjen tai verkkoon sijoitettujen tietokantojen osalta voidaan olettaa, että tekijä on suostunut siihen, että tietokannan haltuunsa saanut henkilö saa sitä myös käyttää."²²⁴

Vahvasta *implied license* -ajattelusta huolimatta tulkinnassa on myös otettava huomioon sopimusoikeuden yleiset periaatteet, joiden mukaan sopimuksen olemassaoloon vetoavan on näytettävä sopimus toteen. Lisäksi on huomioitava tekijänoikeudellisia rajoitus-

221 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 226.

222 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 226: "Olennaista 1 momentin soveltamisessa on se, että siinä mainitaan oikeus saada "tieto" yleisestä asiakirjasta."

223 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 267.

224 HE 170/1997 vp, s. 10.

säännöksiä ja sopimuksia ohjaava suppean tulkinnan periaate ja tietyllä alalla tai tietyn aineiston osalta vallitseva käytäntö. Käytännössä aineiston käytön vapautteen vetoavan on harkittava, voidaanko aineiston sijoittamista tietoverkkoon pitää käyttölupana.²²⁵

Rajoitusta täydentää Tekijäl 25 j §:n 5 momentti, jonka mukaan sopimuksen ehto, jolla rajoitetaan laillisen käyttäjän 25 j §:n 2–4 momentin mukaista käyttöä, on tehoton. Valmistaja ei siis voi rajoittaa sopimuksen laillisen käyttäjän tavanomaista käyttöä. Lailliselle käyttäjälle turvataan siis tietyt ”vähimmäisoikeudet” suoraan lain nojalla. Jos lisenssiehdot sisältävät maininnan siitä, että käyttäjän oikeuksia ei rajoiteta enempää kuin pakottava lainsäädäntö sallii, viitataan juuri edellä mainittuihin tekijänoikeuslain 25 ja 49 §:ien säännöksiin. Seikalla, tietääkö lisenssinantaja näiden säännösten olemassaolosta, ei ole merkitystä.²²⁶

Laillisen käyttäjän oikeuksia rajoittaa myös Tekijäl 12.4 §, jonka mukaan oikeus valmistaa muutamia kappaleita yksityiseen käyttöön suojatusta teoksesta ei koske tietokantoja, jotka ovat tietokoneella luettavassa muodossa. Toisin sanoen kyseessä on kielto valmistaa kappaleita digitaalisessa muodossa olevista tietokannoista yksityiseen käyttöön.²²⁷ Digitaaliset tietokannat arvioidaan niin arvokkaiksi, että niiden kopioiminen on suoraan kielletty lain nojalla.²²⁸ Lisäksi digitaalisessa muodossa olevien tietokantojen kopioiminen on suhteellisen nopeaa ja helppoa, jolloin kielto on perusteltu.²²⁹

Analysoinnin arvoinen on myös tilanne, jossa tietokantaa ei suojata tekijänoikeuden, luetelo- tai tietokantasuojan nojalla. Tällöin käyttöehtojen osalta ollaan tilanteessa, jossa vain kansalliset sopimusoikeudelliset normit sääntelevät käyttöehtoja.

Ryanair Ltd. -tapauksessa²³⁰ Euroopan unionin tuomioistuin otti kantaa *sui generis* -suojan tulkintaan sellaisen tietokannan osalta, joka ei ylittänyt investointikynnystä. Tapauksessa PR Aviation ylläpiti internetsivustoa, jolta käyttäjien oli mahdollista hakea lentotietoja. PR Aviation sai tiedot automatisoidusti mm. Ryanairin internet-sivuilta, jonne pääsy edellytti Ryanairin yleisten käyttöehtojen hyväksymistä. Käyttöehdot kielsivät tietojen käytön kaupallisiin tarkoituksiin, ellei tästä ollut erikseen sovittu Ryanairin kanssa käyttölupasopimuksella. Kysymys oli siitä, olivatko tällaiset

225 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 268. Jos tietyllä alalla käytäntönä on ollut suostumuksen antaminen nimenomaisesti, sisältää *Implied license* -tyyppisiin ehtoihin luottaminen omat riskinsä. Ympäristöalan tietokantojen osalta syntyneistä lisenssikäytännöistä ks. jakso 4.2.2.

226 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 268–269.

227 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 127. Sallittua sen sijaan on esimerkiksi ei-digitaalisen tietokannan muuttaminen sähköiseen muotoon sekä ei-digitaalisen kopion valmistaminen sähköisestä tietokannasta.

228 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 512.

229 HE 170/1997 vp, s. 11; Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 127.

230 C-30/14 Ryanair Ltd. v. PR Aviation BV. EU:C:2015:10, Kohdat 34–40.

ehdot hyväksyttäviä huomioon ottaen tietokantadirektiivin 6, 8 ja 15 artiklan rajoitukset.

Unionin tuomioistuimen mukaan se, että tietokanta täyttää tietokantadirektiivin tietokannan määritelmän, ei tarkoita automaattisesti sitä, että se nauttisi *sui generis* -suojaa. Suojaedellytysten on täytyttävä, jotta *sui generis* -suoja voi tulla kyseeseen. Näin ollen tietokantadirektiivin asettamia tietokantasuojan rajoituksia ei voida soveltaa tietokantoihin, joita ei *sui generis* -oikeudella suojata. Näin ollen tietokantadirektiivin 6 artiklaa, joka koskee yksinoikeuden rajoituksia, 8 artiklaa, joka koskee laillisen käyttäjän oikeuksia sekä 15 artiklaa, jossa määrätään tiettyjen sopimusmääräysten pätemättömyydestä ei voida soveltaa tietokantoihin, jotka jäävät *sui generis* -suojan ulkopuolelle. Direktiivi ei täten ole esteenä käyttöehdoista sovittaessa tällaisten tietokantojen osalta.

Vaikka *Ryanair Ltd.* -tapaus oli sinänsä looginen ja systemaattisesti syntynyt ratkaisu, saattoi se pudottaa silti pohjaa pois aikaisemmalta *sui generis* -suoja koskevalta ratkaisukäytännöltä.²³¹ Tietokantasuojan ulkopuolelle jäävien tietokantojen käyttöehdot voidaan nimittäin määritellä halutulla tavalla ja näin ollen esimerkiksi suojata yhtä kattavasti kuin tietokantadirektiivilläkin.²³² Tietokantasuojan ulkopuolelle jäävät esimerkiksi niin sanotut spin-off-tietokannat, sillä nämä tietokannat syntyvät usein jonkin päätoimen sivutuotteina.²³³ Spin-off-tietokannan valmistajan on näin ollen kannattavaa rajoittaa käyttöoikeuksia haluamallaan tavalla.²³⁴ Esimerkiksi jos *sui generis* -suojan antamat oikeudet asetetaan käyttöehdoiksi, ei ole väliä, ylittääkö tietokanta investointikynnystä. Jos tietokanta ylittää kynnyksen, *sui generis* -suojan kanssa identtiset käyttöehdot voidaan perustella informoitarkoituksella. Mikäli kynnys ei ylity, ”*sui generis* -tason” käyttöehdot suojaavat tietokantaa laajasti.²³⁵

Edellä mainitun perusteella käytännössä tilanne on seuraavanlainen: tietokantaa voidaan suojata vahvasti joko suoraan tekijänoikeuslain nojalla taikka vielä vahvemmin sopimusten kautta. Rajoituksia asettavat kuitenkin julkishallinnossa esimerkiksi julkisuuslaki ja henkilötietolaki. Näin ollen tekijänoikeuden, tietokantasuojan ja sopimusoikeuden suhteet voivat näyttäytyä käytännössä hyvinkin epäselviltä.²³⁶

231 Ohisalo 2017, s. 82–84.

232 Ibid.

233 Ohisalo 2017, s. 95. Spin-off-tietokannoista ks. myös Hugenholtz 2005, s. 5–7 ja Davison 2007, s. 837–840.

234 Ohisalo 2017, s. 83–84.

235 Ibid.

236 Näin myös Davison (2003, s. 100), jonka mukaan ongelmia lisäävät kaiken lisäksi myös terminologian epäselvyys.

4 Maankäyttö- ja rakennustieto avoimen datan maailmassa

4.1 Tietojen avautuminen

4.1.1 Avoin data ja PSI-direktiivi

Digitaaliset palvelut ovat muuttaneet aineiston käyttäjien, oikeudenhaltijoiden ja tekijänoikeudellisen markkinan suhteita voimakkaasti etenkin 2010-luvulla, jolloin aineistojen jakelu on uudistunut tietoverkkojen kapasiteetin kasvun johdosta.²³⁷ Asiakirjajulkisuutta Suomessa sääntelee julkisuuslaki, mutta erityislainsäädäntöä julkisten tietovarantojen osalta ei ole säädetty. Näin ollen avointa dataa ja sen toimintakehitystä tulee tarkastella julkisuulain valossa.²³⁸ Viranomaisten näkökulmasta kerätty data on ensisijaisesti omaa käyttöä varten ja uudelleenkäytettävä data syntyy ikään kuin sivutuotteena.²³⁹ Avoimen datan voidaan katsoa edistävän demokratian ja hallinnon läpinäkyvyyttä, uusien markkinoiden ja innovaatioiden syntymistä sekä hallinnon sisäistä tehokkuutta.²⁴⁰ Näin ollen digitalisaatio yhdistettynä datan avaamiseen voisi luoda myös viranomaisille kustannustehokkuutta hallinnon sisäisiin toimiin.

Avoin data tarkoittaa tietoa, joka avautuu maksutta²⁴¹ ja standardoidussa muodossa kenen tahansa ja kaikkia käyttötarkoituksia varten.²⁴² Avointa dataa voidaan myös vapaasti

237 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 5–6.

238 Jaatinen Edilex 2016, s. 28.

239 Poikola – Kola – Hintikka 2010, s. 12.

240 Ibid.

241 Maksuttomuuteen tulee kuitenkin suhtautua varauksella, sillä JHS-suositusten (JHS 189 Avoimen tietoaineiston käyttöluva versio 1.0, 11.12, 2014, s. 3) mukaan avoin data tarkoittaa dataa, joka on kenen tahansa uudelleen käytettävissä maksutta, luvallisesti ja koneluettavassa muodossa. Sitä vastoin PSI-direktiivin 6 mukaan asiakirjojen uudelleenkäytöstä voidaan periä maksu, joka perustuu marginaalikustannuksiin.

242 Valtiovarainministeriön julkaisu 31/2015, s. 31; Jaatinen Edilex 2016, s. 17. Ks. myös Mäenpää (2016, s. 2), jonka mukaan "[a]voin data tarkoittaa mahdollisuutta hyödyntää vapaasti julkisia tietovarantoja ja viranomaisdataa erilaisiin tarkoituksiin. Avoin data korostaa myös julkisen tiedon hyväksikäytön ja edelleen jalostamisen mahdollisuutta."

laajentaa, kierrättää ja yhdistellä erilaisiin käyttötarkoituksiin.²⁴³ Avointa dataa sääntelee EU-tasolla Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi julkisen sektorin hallussa olevien tietojen uudelleenkäytöstä 2003/98/EY, jäljempänä PSI-direktiivi.²⁴⁴ Direktiivin 1 artiklan 1 kohdan mukaan direktiivillä vahvistetaan vähimmäissäännöt jäsenvaltioiden julkisen sektorin elinten hallussa olevien asiakirjojen uudelleenkäytölle sekä käytännön keinot niiden uudelleenkäytön helpottamiseksi. Direktiivillä on veloitettu jäsenvaltiot avaamaan julkiset tietovarantonsa, jos kyseisten tietojen tai asiakirjojen uudelleenkäyttöä ei ole rajoitettu (3 artikla 1 kohta).²⁴⁵

PSI-direktiivin asiakirjan määritelmä eroaa julkisuuslain tarkoittamasta asiakirjasta, sillä PSI-direktiivin asiakirjan käsite on laaja. Direktiivin 2 artiklan 3 kohdan mukaan asiakirjalta tarkoitetaan mitä tahansa tallennetta tai tällaisen tallenteen osaa tallennusvälineestä riippumatta.²⁴⁶ Ennen vuoden 2013 muutosta, PSI-direktiivi ei veloitannut julkista sektoria avaamaan dataansa uudelleenkäyttöä varten.²⁴⁷ Alun perin pääperiaatteena oli se, että jokainen jäsenvaltio huolehtisi julkisen sektorin asiakirjojen uudelleenkäytöstä, mikäli kansallinen lainsäädäntö mahdollistaisi tämän.²⁴⁸ Tämä johti siihen, että monet julkisen sektorin toimijat jäsenvaltioissa päättivät, etteivät ne aio sallia julkisen datan uudelleenkäyttöä.²⁴⁹

Vuonna 2013 annetun PSI-direktiivin muutoksen tarkoituksena oli teknologiseen kehitykseen reagoimisen lisäksi muun muassa edistää unionin laajuisten palvelujen kehittämistä, kansallisten käytäntöjen yhdenmukaistamista sekä tietojen uudelleenkäyttöä.²⁵⁰ Vuoden 2013 PSI-direktiivin johdanto-osan 4 kappaleen mukaan julkisen sektorin hallussa olevien asiakirjojen uudelleenkäyttäminen tuottaa lisäarvoa käyttäjille, yhteiskunnalle ja viran-

243 Valtiovarainministeriön julkaisu 31/2015, s. 31. Ks. myös Manyika ym. 2013, s. 4. Avoin data käsitteenä sisältää myös yksityisen sektorin tuottaman avoimen datan. Tässä tutkielmassa avoimella datalla tarkoitetaan kuitenkin vain julkishallinnon tuottamaa avointa aineistoa, jotta välttyttäisiin epäselvyyksiltä julkisen ja avoimen datan välillä. Julkisen ja avoimen datan suhteesta ks. jakso 4.1.2.

244 Julkisen sektorin tiedon uudelleenkäyttöä on muutettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivillä 2013/37/EU julkisen sektorin hallussa olevien tietojen uudelleenkäytöstä annetun direktiivin 2003/98/EY muuttamisesta.

245 Ks. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/37/EU julkisen sektorin hallussa olevien tietojen uudelleenkäytöstä annetun direktiivin 2003/98/EY muuttamisesta, 8 johtolause; Jaatinen Edilex 2016, s. 23–24. Vuoden 2013 direktiivimuutos koski mm. juurikin siirtymää mahdollisuudesta velvollisuuteen avata julkiset asiakirjat uudelleenkäytölle. Jäsenvaltiot ovat kuitenkin itse vastuussa siitä, kuinka dataa hyödynnetään vai hyödynnetäänkö ollenkaan.

246 Tallenne voi olla esimerkiksi paperilla tai sähköisessä muodossa tallennettuna tai äänenä, visuaalisessa muodossa tai audiovisuaalisena tallenteena.

247 WP 207, s. 2.

248 Jaatinen Edilex 2016, s. 21.

249 WP 207, s. 2.

250 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/37/EU julkisen sektorin hallussa olevien tietojen uudelleenkäytöstä annetun direktiivin 2003/98/EY muuttamisesta, johdanto-osan kohdat 3, 4, 5, 15 ja 17. Direktiivin implementointiin jäsenvaltioilla oli 2 vuoden määräaika, joka päättyi kesäkuussa 2015.

omaiselle itselleen. Direktiivin muutoksen taustalla on myös pyrkimys yhdenmukaistaa avointa dataa koskevan sääntelyn syntymisen jäsenvaltioihin, jotta kilpailu ei tuotteiden ja palveluiden osalta vääristyisi (johdanto-osan 6 kappale). Muutoksen tarkoituksena ei ollut muuttaa direktiivin pääperiaatteita eikä -tavoitteita, vaan tarkoituksena käytäntöjen yhdenmukaistamisen lisäksi on tehostaa julkissektorin datan avaamista koskevaa sääntelyä.²⁵¹

PSI-direktiivi ei aseta datan loppukäyttäjää eri asemaan kaupallisen tai ei-kaupallisen aseman johdosta.²⁵² 29 artiklan mukaisen tietosuojatyöryhmän lausunnon (WP 207) pohjalta julkisten tietovarantojen avaamiselle voidaan nähdä menettelyllisiä vaatimuksia. Nämä vaatimukset ovat seuraavanlaisia: (1) tietovarantojen on oltava standardoidussa elektronisessa muodossa; (2) uudelleenkäytön tulee olla kulutonta tai käyttäjille suunnattujen maksujen tulee olla rajoitettuja ja (3) uudelleenkäytön tulee olla sallittu kaupallisia ja ei-kaupallisia tarkoituksia varten ilman erityisiä käyttöehtoja.²⁵³ Jäsenvaltiot ovat kuitenkin pitkälti itse vastuussa siitä, kuinka avointa dataa hyödynnetään ja millaisiksi datan taloudelliset hyödyt muodostuvat.²⁵⁴

Direktiivin toteuttamista koskee valtioneuvoston periaatepäätös julkisen sektorin digitaalisten tietoaisteistojen saatavuuden parantamisesta ja uudelleenkäytön edistämisestä (3.3.2011).²⁵⁵ Direktiivi ei sinällään velvoita julkisuuslain muuttamista, vaikkei julkisuuslaista löydy julkisen tiedon hyödyntämistä ja uudelleenkäyttöä koskevia nimenomaisia säännöksiä.²⁵⁶ Julkisuuslaissa ei ole erikseen säädetty tiedon käyttötarkoituksesta, sillä oikeus saada tieto viranomaisen asiakirjasta pitää tämän sisällään.²⁵⁷

251 WP 207, s. 3–4; Jaatinen Edilex 2016, s. 23.

252 Jaatinen Edilex 2016, s. 23.

253 WP 207, s. 3. Lisäksi vaatimuksena on kokonaisten tietokantojen saataville asettaminen sekä kenen tahansa mahdollisuus hyödyntää tietovarantoja ilman esitarkistuksia; Jaatinen Edilex 2016, s. 23–24.

254 Jaatinen Edilex 2016, s. 24.

255 Valtioneuvoston periaatepäätös 2011, s. 1–2. Periaatepäätöksen linjauksilla pyritään edistämään julkishallinnon digitaalisten aineistojen avointa saatavuutta ja uudelleenkäyttöä. Ks. myös valtiovarainministeriön perustelumuistio (2017, s. 1–4.), jonka mukaan PSI-direktiivin täytäntöönpano ei edellytä tällä hetkellä Suomessa lainsäädäntömuutoksia vaan perustuslain, valtion maksuperustelain (150/1992), julkisuuslain sekä julkisen hallinnon tietohallinnon ohjauksesta annetun lain (2011/634) on katsottu olevan PSI-direktiivin mukaisia sekä muodostavan riittävän pohjan direktiivin tavoitteiden toteuttamiselle.

256 Mäenpää 2016, s. 140. Tiedon käyttötavan, -tarkoituksen ja taloudellisen hyödynnettävyyden osalta julkisuuslain sääntely on neutraalia. Lähtökohtana voidaan pitää sitä, että tiedon pyytäjän ei tarvitse perustella pyyntöään tiedon käyttötarkoituksen osalta (JulKL 13.1 S).

257 Mäenpää 2016, s. 140. Muualta lainsäädännöstä tulevat rajoitteet voivat kuitenkin rajoittaa tätä oikeutta.

4.1.2 Julkinen data ja tekijänoikeudet

Julkisella datalla voidaan tarkoittaa kaikkea julkisin varoin tuotettua dataa tai rajata määritelmä koskemaan vain julkisen hallinnon tuottamaa dataa.²⁵⁸ Tiedon julkisuutta ei kuitenkaan voida mielekkäästi ymmärtää avoimen datan synonyymiksi, sillä kaikki julkinen tieto ei sovellu käytettäväksi uudelleen. Julkisen ja avoimen datan vertailussa on myös kiinnitettävä huomiota siihen, että ne palvelevat eri tarkoituksia. Lisäksi avoimen datan ulottuvuus on laajempi kuin julkisen datan. Näin ollen olisi tarkoituksenmukaista, ettei avoimuutta rinnastettaisi julkisuusperiaatteeseen. Datan avaaminen ei kaikilta osin ole täysin ongelmaton prosessi, sillä julkisella sektorilla on hallussaan tietoa, jota voidaan luokitella eri tavoin. Näin ollen on luokiteltava tieto, mikä on mahdollista avata uudelleenkäyttäjille.²⁵⁹

Lainsäädäntö asettaa tiettyjä rajoituksia datan uudelleenkäytölle. Tällaisia rajoitteita asetavat esimerkiksi henkilötiedot, joista säädetään henkilötietolaissa. Lisäksi tekijänoikeudet voivat asettaa rajoitteita datan käytölle. Tekijänoikeudet eivät nimittäin lakkaa olemasta tietojen avautumisen seurauksena.²⁶⁰ Tekijänoikeuksista voidaan kylläkin luopua ja asettaa aineisto tekijänoikeudesta vapaaseen käyttöön (*public domain*).²⁶¹ PSI-direktiivin näkökulmasta lähtökohta on myös selkeä. Direktiiviä ei sovelleta asiakirjoihin, joihin liittyy kolmansien osapuolten tekijänoikeuksia (1 artiklan 2 kohdan b alakohta).²⁶² Tältä osin oikeuksien siirtymisestä olisikin sovittava, mikäli viranomaisen toimintaan liittyy asiakirjan uudelleenkäyttöä.²⁶³ Vaikka viranomaisen aineisto ei sisältäisi kolmansien osapuolten tekijänoikeuksia, aineisto harvemmin on täysin aineettomista oikeuksista vapaata. On mahdollista, että viranomaisen tietokannat nauttivat tekijänoikeuksien lisäksi tietokanta- tai luettelosuojaa.

258 OECD (2008, s. 4) määrittelee julkisen datan seuraavasti: "...information, including information products and services, generated, created, collected, processed, preserved, maintained, disseminated, or funded by or for the Government or public institution"; Salokannel 2012a, s. 4.

259 Jaatinen Edilex 2016, s. 35–44.

260 Oesch Edilex 2013, s. 4.

261 Samuelson 2006, s. 7–21. *Public domain* -käsite voidaan määritellä ja jaotella useilla erilaisilla tavoilla. Määritelmän alle voidaan lukea kuuluvaksi esimerkiksi tieto, teos tai tuote, joka on tekijänoikeuksista vapaata, kokonaan aineettomista oikeuksista vapaata, vanhentunutta tai muuten erilaiset suojakynnykset alittavaa. Tekijänoikeuden siirtymisestä ja lisenssiehdoista ks. jaksot 4.2.1 ja 4.2.2.

262 Myös direktiivimuutoksen (2013/37/EU) johdanto-osan 9 kappaleen mukaan tämä johtuu pitkälti unionin oikeuden velvoittavuudesta sekä jäsenvaltioiden ja unionin kansainvälisten velvoitteiden, kuten Bernin yleissopimuksen velvoittavuudesta.

263 Näin välttyään esimerkiksi oikeudenloukkauksilta kolmatta osapuolta kohtaan.

4.2. Tietojen käytöstä sopiminen

4.2.1 Sopimusperusteinen tekijänoikeuden luovutus

Tekijänoikeuslaki ei aseta tekijänoikeuden luovutukselle määrämuotoa.²⁶⁴ Sitä vastoin tekijänoikeuslain 3 luku sisältää sopimusten sisältöä koskevaa sääntelyä sekä sopimusvapautta rajoittavia säännöksiä tiettyjen sopimustyyppien osalta. Suurin osa tekijänoikeudellisista sopimuksista on kuitenkin sopimuksia, jotka jäävät Tekijäl 3 luvun ulkopuolelle. Tällaisia voivat olla esimerkiksi tekijänoikeuden niin sanotut kokonaisluovutukset, joissa tekijä menettää kaikki taloudelliset oikeutensa luovutuksensaajalle. Luovutuksensaajasta tulee täten oikeudenhaltija ja ”uusi tekijä”.²⁶⁵ Lisäksi tekijänoikeudellisten aineiston käyttöoikeuksia määrittelevät lisenssisopimukset.²⁶⁶ Kokonaisluovutusten ja lisenssisopimusten väliin mahtuu joukko tekijänoikeuden eri komponenttien luovutuksen mahdollistavia sopimuksia.²⁶⁷ Tekijänoikeuslain 27.1 §:n mukaan tekijänoikeus voidaan, 3 §:n säännösten rajoitukset huomioon ottaen, luovuttaa kokonaan tai osittain. Tekijäl 3 §:n rajoitukset koskevat moraalisia oikeuksia.²⁶⁸

Kokonaisluovutusten osalta kysymys ei kuitenkaan ole täydellisestä tekijänoikeuden luovutuksesta, vaan luovutuksessa on kunnioitettava isyysoikeutta sekä respektioikeutta.²⁶⁹ Lisäksi Tekijäl 28 §:n dispositiivinen edelleenluovutuskielto rajoittaa luovutuksensaajan oikeuksia. Tekijäl 28 §:n mukaan ellei toisin ole sovittu, ei se, jolle tekijänoikeus on luovutettu, saa muuttaa teosta eikä luovuttaa oikeutta toiselle.

Tekijänoikeuden luovutus tulee erottaa kappaleen luovutuksesta, sillä kappaleen luovutukseen ei Tekijäl 27.2 §:n mukaan sisälly tekijänoikeuden luovutusta. Tekijänoikeuslaissa pääsääntönä on varallisuus oikeudellinen sopimusvapaus, jonka rajoituksista on säädetty erikseen.²⁷⁰ Sopimusten sisältö on kuitenkin usein sidoksissa kysymykseen tekijänoikeu-

264 Tämä periaate on lausuttu julki esimerkiksi tekijänoikeusneuvoston lausunnossa TN 2005:13.

265 Haarmann 2005, s. 296. Joissakin Euroopan maissa tekijänoikeuden luovutus ei kokonaisluovutuksena voi tulla kysymykseen. Tällainen maa on esimerkiksi Saksa; Haarmann 2014, s. 137–138; Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 332.

266 Haarmann 2014, s. 137; Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 332.

267 Haarmann 2005, s. 296. Jaottelun kokonaiskuva erilaisine ”viipaleoikeuksineen” voi olla vaikea hahmottaa. Ympäristötiedon osalta kysymys on usein kysymys erilaisista käyttöoikeussopimuksista; Haarmann 2014, s. 137–138.

268 Kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin, on tekijä ilmoitettava sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii (Tekijäl 3.1 §). Tekijäl 3.2 § koskee puolestaan tekijäkunnian loukkausta ja 3.3 § oikeudesta luopumista. Oikeudesta, joka tekijällä on tämän pykälän mukaan, hän voi sitovasti luopua vain, mikäli kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen (Tekijäl 3.3 §).

269 Haarmann 2005, s. 296–297.

270 Haarmann 2005, s. 322. Lisäksi sopimuksia koskee yleiset sopimusoikeudelliset normit. Näin ollen harvinaista ei ole myöskään oikeuksien siirtyminen konkludenttisin sopimuksin; Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 331.

den sisällöstä eli esimerkiksi siihen, onko teoskynnys ylittynyt tai onko sopimus loukannut kolmatta osapuolta.²⁷¹

Tekijänoikeuslaki ei sisällä säännöksiä siitä, miten luovutussopimuksia tulisi tulkita.²⁷² Komiteamietinnön (KM 1953:5) mukaan "[l]uovutussopimusta olisi tulkittava ahtaasti eikä sopimuksen siis olisi katsottava sisältävän mitään muuta kuin mitä siitä selvästi käy ilmi."²⁷³ Haarmannin mukaan ei liene olemassa syytä, jonka mukaan tekijänoikeuslakimme tulisi poiketa maailmalla omaksutusta tekijälle suotuisasta tulkintalinjasta.²⁷⁴ Näin ollen tekijänoikeuksien luovutussopimuksia tulkitaankin pääsääntöisesti suppeasti, jolloin oikeuksien siirtymisen ollessa epäselvää, katsotaan oikeuksien jääneen lähtökohtaisesti tekijälle.²⁷⁵ Kyseisessä tulkinnassa taustalla on käsitys tekijästä heikompana osapuolena, mikä käytännössä tuskin pitää aina paikkaansa.²⁷⁶ On kuitenkin syytä muistaa, että tekijänoikeudelliset sopimukset voivat poiketa huomattavasti toisistaan, jolloin sopimusoikeudelliset tulkintatilanteet ovat erilaisia. Tällöin syntyy erilaisia yleisen sopimusoikeuden, varallisuus oikeuden ja tekijänoikeuden periaatteiden variaatioita.²⁷⁷ Vilpittömän mielen suoja ei tekijänoikeussääntely tunne, joten kaksoisluovutustilanteessa sovelletaan aikaprioriteettiperiaatetta.²⁷⁸

Työ- tai virkasuhteessa luotavien teosten osalta pääsääntönä on, että työ- tai virkasuhteen ehdoista sovittaessa määritellään tekijänoikeuden siirtymisestä työnantajalle. Poikkeuksen tästä pääsäännöstä muodostaa jo edellä mainittu tietokantasuoja, joka siirtyy Tekijäl. 40.3 b §:n nojalla suoraan työnantajalle.²⁷⁹ Heikomman suojaan liittyvää tulkintaa ei sovelleta myöskään tietokantojen luovutussopimuksiin, jotka ovat tapahtuneet 40.3 b §:n mukaisen oikeuden siirtymän jälkeen. Tekijänoikeuksien osalta työsopimuksissa ei käytännössä aina sovita tekijänoikeuden siirtymisestä, jolloin ajaututaan heikoille jälle sen suhteen, kenelle tekijänoikeus kuuluu.²⁸⁰ Vaikka ongelmaa esiintyy yleisesti, ei korkeimpaan oikeuteen ole

271 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 334.

272 Haarmann 2005, s. 303. Monissa muissa Euroopan maissa lainsäätäjät on päätenyt säännöksiin, joiden mukaan luovutussopimuksia on tekijän ja luovutuksensaajan välisessä sopimuksessa tulkittava tekijän hyväksi. Tällaisia maita ovat esimerkiksi Norja ja Tanska.

273 KM 1953:5, s. 63. Lisäksi suppean tulkinnan kanta on säilynyt korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä. Ks. esim. KKO 1984 II 26 ja KKO 2005:92.

274 Haarmann 2005, s. 304.

275 Haarmann 2014, s. 140. Ks. myös Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 333.

276 Ibid. Sen sijaan, huomiota tulisi tulkinnassa kiinnittää siihen, onko sopimuksen toisena sopijapuolena alkupe-
räinen tekijä vai muu oikeudenhaltija.

277 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 333–334. Nämä periaatteet voivat liittyä esimerkiksi näyttötaakan arviointiin.

278 Haarmann 2005, s. 308; Haarmann 2014, s. 142.

279 Haarmann 2005, s. 304.

280 Haarmann 2014, s. 143. Tällaisessa tilanteessa tekijänoikeuslaki on työntekijän puolella, sillä tekijänoikeus syntyy Tekijäl. 1 §:n mukaan sille, joka on luonut teoksen. Työoikeudelliset periaatteet puolestaan ovat työnantajan puolella, sillä työn tulos kuuluu työnantajalle ja työntekijä ymmärtää tämän työsuhdetta solmiessaan.

edennyt yhtään tapausta.²⁸¹ Haarmannin mukaan ratkaisuna voisi toimia niin sanottu keskitien periaate, jonka mukaan työnantajalla on oikeus työntekijän luomaan teokseen, jos kysymys on normaalista työnantajan toiminnasta.²⁸²

Ympäristö- ja rakennusalan näkökulmasta työsuhdeteoksia koskevat sopimukset liittyvät lähinnä suunnittelutyöhön, joka tapahtuu konsulttitoiminnassa. Jos työntekijän suunnittelema teos kuuluu yrityksen normaaliin toimintaan, saa työnantaja oikeudet sopimuksen puuttuessa. Näin ollen tekijänoikeuden loukkausta työntekijää kohtaan ei tapahdu, jos työnantaja luovuttaa tällaisen teoksen viranomaiselle. Virkasuhteeseen sovelletaan samoja periaatteita soveltuvien osin.²⁸³ Julkishallinnossa selkeimmät tulkintatilanteet muodostuvat kaavakarttojen osalta, joiden tekijänoikeudet siirtyvät käytännössä kokonaan asianomaiselle viranomaiselle.²⁸⁴ Tätä pääsääntöä voidaan soveltaa myös muihin julkishallinnossa työ- ja virkasuhteessa tehtäviin suunnittelu- ja selvitystehtäviin, kun kysymys on viranomaisen normaalista toiminnasta.²⁸⁵ Julkishallinnossa ongelmallisen tilanteen lähettyville voidaan joutua esimerkiksi tutkimusaineiston osalta, joka sisältää usean eri tutkimuslaitoksen tuottamaa materiaalia. Yksityisellä sektorilla lähellä ongelmallista tilannetta puolestaan lienee pelkän työsuhteen perusteella laaditut teokset konsulttiyrityksessä. Alkuperäisten oikeudenhaltijoiden systematisoinnilla on merkitystä suojattavan aineiston määrävallan suhteen. Valtio voi esimerkiksi määrätä suoraan aineiston saataville asettamisesta, jos aineiston on tuottanut valtion viranomaisen. Tilanne ei ole näin yksinkertainen, jos tutkimusdatan on tuottanut esimerkiksi yliopisto.²⁸⁶

4.2.2 Lisensointi

Osittaisluovutukset voidaan jakaa yksinomaisiin ja yksinkertaisiin kokonaisluovutuksiin. Nämä sopimukset jäävät yleensä tekijänoikeuslain 3 luvun säännösten ulkopuolelle.²⁸⁷ Yksinomaisilla osittaisluovutuksilla tarkoitetaan luovutusta, joka estää muita kuin luovutuksensaajaa hyödyntämästä teosta luovutuksessa tarkoitetulla tavalla.²⁸⁸ Yksinkertaisessa osittaisluovutuksessa luovutuksensaaja voi käyttää teosta hyväkseen sovitulla tavalla.

281 Ibid.

282 Haarmann 2014, s. 143. Työntekijä voisi periaatteen mukaan hyödyntää muunlaista luomaansa aineistoa, mikäli muut veloitteet tai lainsäädäntö eivät tätä estä. Vaikka keskitien malli on saanut kannatusta, ei siitä yksittäisessä riitatapauksessa ole kovinkaan suurta apua. Ks. myös Haarmann 2005, s. 323–324.

283 Haarmann 2005, s. 324.

284 Ks. esim. KM 1987:7, s. 128.

285 Salokannel Oikeus 2011, s. 80.

286 Salokannel Oikeus 2011, s. 80–81. Käytännössä yliopistot voivat vapaasti päättää, miten tutkimusaineistoa käytetään ja saatetaan yleisön saataville (mts. 81). Yliopistojen ja tutkijoiden tekijänoikeudellisesta asemasta ks. esim. Haarmann 2005, s. 322–323 ja Salokannel 2012b.

287 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 332.

288 Haarmann 2005, s. 298–299. Rajoitus koskee myös tekijää itseään.

Luovutettaessa tekijänoikeuksia yksinkertaisina osittaisluovutuksina käytetään luovutuksesta usein nimityksiä käyttöoikeus tai lisenssi.²⁸⁹ Osittaisluovutus ei ole sidottu TekijäL 2 §:n taloudellisiin oikeuksiin vaan tekijänoikeus voidaan ”viipaloida” erilaisiin komponentteihin.²⁹⁰ Lisensoinnilla tekijä antaa luovutuksensaajalle sopimuksenmukaisen käyttöoikeuden teokseen menettämättä omaa oikeuttaan.²⁹¹ Erilaiset lisenssirakenteet ja erilaisten lisenssien myöntäminen eri markkina-alueille ovat tyypillisiä tapoja hyödyntää osittaisluovutuksia.²⁹²

Lähtökohta julkisen datan lisensoinnin osalta on, että dataa ylipäättänsä suojataan. Tämä voi tapahtua esimerkiksi tekijänoikeudellisena teoksena taikka tietokanta- tai luettelosuojan nojalla.²⁹³ Lisenssinantaja ja lisenssinsaaja tekevät lisenssisopimuksen, jossa sovitaan osapuolten ehdoista ja lisenssimaksuista.²⁹⁴ Oikeudenhaltijan päätettävissä on, myönnetäänkö käyttöoikeuksia yhdelle vai useammalle luovutuksensaajalle.²⁹⁵ Jos lisenssiehdot eivät ole maksuun perustuvia, on kysymyksessä avoin lisenssi.²⁹⁶

Esimerkiksi digitaalisessa ympäristössä lisenssinantaja voi hyödyntää Creative commons -lisenssijärjestelmää, jossa teoksiin liitetään kuvaukset käyttöehdoista.²⁹⁷ Lisenssinantajan tulee hankkia oikeudet jakamaansa aineistoon, jos käytössä on Creative commons -lisenssijärjestelmä. Jos aineistoon kohdistuu kolmannen oikeuksia, tulee lisenssinantajan hankkia edelleenluovutusosoikeudet tähän aineistoon.²⁹⁸ Esimerkiksi Creative commons 4.0 –lisenssin (CC 4.0) ehtojen mukaan aineisto on vapaasti muunneltavissa, kopioitavissa ja levitettävissä. Vapaa käyttö edellyttää kuitenkin, että lisenssin saaja mainitsee lähteen, asettaa linkin lisenssiin sekä merkitsee tekemänsä muutokset.²⁹⁹ Nimenmaininta esimerkiksi karttojen kohdalla ei ole laissa säädetty velvoite, vaan siitä on mahdollista sopia lisenssiehdoissa.³⁰⁰ Tätä lisenssiä käyttää esimerkiksi Suomen ympäristökeskus Liiteri-palve-

289 Haarmann 2005, s. 299.

290 Haarmann 2005, s. 300. Tällaisia komponentteja voivat olla esimerkiksi valmistaminen, välittäminen ja levittäminen. Lisäksi lisärajoitukset voivat sopimuksissa muuttua yksityiskohtaisemmiksi, kuten ehdot liittyen määrättyyn määrään, aikaan, tapaan ja kieleen. Ks. myös Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 336.

291 Haarmann 2005, s. 302.

292 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 337.

293 Salokannel 2012a, s. 21.

294 Sopimus voi olla esimerkiksi nimenomainen tai konkludenttinen sopimus taikka suostumus, kuten edellä jaksoissa 3.3.5 ja 4.2.1 on käynyt ilmi. Tietokannan valmistajan ja käyttäjän sopimussuhteesta ks. myös HE 170/1997 vp, s. 10.

295 Harenko – Niiranen – Tarkela 2016, s. 337–338.

296 Salokannel Oikeus 2011, s. 81.

297 Haarmann 2014, s. 142.

298 Salokannel Oikeus 2011, s. 81. Ks. myös Creative commons 2018. Kohta Share your work > Licensing types > Attribution by > License.

299 Creative commons 2018. Kohta Share your work > Licensing types > Attribution by > License.

300 Oesch Edilex 2013, s. 4.

lussaan.³⁰¹ Tärkeää oikeusvarmuuden kannalta on, että lisenssiehdoista tai muista merkinnöistä käy ilmi, miten aineistoa on mahdollista käyttää.³⁰² Jos valtion jakamasta avoimesta lisenssiaineistosta käytetään laadullisesti tai määrällisesti pientä osaa, ei ole perusteltua, että asianomainen viranomaisella on vetoa tiedollisiin hallintaoikeuksiinsa aineiston käytössä.³⁰³

Jos aineisto on asetettu vapaaseen käyttöön (*public domain*), on aineisto asetettu käyttöön ilman tekijänoikeudellisia rajoituksia. Esimerkiksi Creative Commons Zero (CC0) -lisenssillä luovutaan kaikista tekijänoikeudellisista vaatimuksista.³⁰⁴ Eri viranomaisten lisenssiehtoja tarkasteltaessa, täysin tekijänoikeudesta vapaa käyttö on kuitenkin erittäin harvinaista. Esimerkiksi Liiteri-palvelun rekisteröityneille ja vieraskäyttäjille suunnatuissa käyttöehdoissa todetaan seuraavaa:

”Palvelun sekä niihin liittyvien Aineistojen tuottaja ja tekijänoikeuden, tietokantasuojan ja muiden aineettomien oikeuksien haltija on SYKE tai sen yhteistyökumppanit.”

”Lisenssin kohteena olevaa dataa voi vapaasti käyttää kaikin mahdollisin tavoin edellyttäen, että datan lähde mainitaan. Palvelussa olevia avoimia aineistoa, joihin myönnetään CC BY 4.0 käyttöluva, ovat SYKEN latauspalvelu, LAPIOsta saatavilla olevat paikkatietoaineistot, tilastot ja asemakaavan seurantalomakkeet.”

Lisenssiehdoissa aineistoa on jaoteltu niin, että vain osaa aineistosta voi käyttää kaikkiin mahdollisiin tarkoituksiin. Lisäksi sopimuskäyttäjien lisenssiehdot poikkeavat vieraskäyttäjille suunnatuista ehdoista. Sopimuskäyttäjien ehdoissa asetetaan aineiston käytölle enemmän rajoituksia.³⁰⁵ Aineisto on sisällöltään laajempi ja sisältää useamman aineistokokonaisuuden, joiden käyttöoikeuksien laajuudessa on eroja. Aineistoa saa esimerkiksi käyttää kappaleiden valmistamiseen, yleisön saataville asettamiseen sekä muokkaamiseen ja yhdistelemiseen. Lisäksi konsulttitoiminta on otettu huomioon määrittelemällä tiettyjen aineistojen luovutuksesta toimeksiannon tai yhteistyöhankkeen suorittamista varten. Lisenssiehtojen ”hienosäätöä” on tehnyt myös Maanmittauslaitos avoimen tietoaaineiston

301 Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu 2018. Kohta Etusivu > Elinympäristö ja kaavoitus > Rakennetun ympäristön tietojärjestelmät > Elinympäristön tietopalvelu Liiteri.

302 Salokannel Oikeus 2011, s. 81.

303 Salokannel Oikeus 2011, s. 81. Esimerkiksi patenttioikeudessa tällaisia reach through -lisenssejä on pidetty erittäin tuomittavina.

304 Salokannel Oikeus 2011, s. 82; Creative Commons 2018. Kohta Share your work > *Public domain* > CC0. Lisenssin rajoitusten ja vastuuvapauslausekkeen mukaan lisenssinantaja ei luovu tällä lisenssillä tavaramerkki- ja patenttioikeuksistaan ja tarjoaa teoksen sellaisena kuin se on.

305 Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu 2018. Kohta Etusivu > Elinympäristö ja kaavoitus > Rakennetun ympäristön tietojärjestelmät > Elinympäristön tietopalvelu Liiteri > Käyttöehdot (sopimuskäyttäjille).

osalta.³⁰⁶ Verrattuna CC 4.0 –lisenssiehtoihin, on myös Maanmittauslaitos määritellyt ehtoja tiukempaan suuntaan:

”Maanmittauslaitos (jäljempänä Lisenssinantaja) on tietoaaineiston immateriaalioikeuksien haltijana myöntänyt lisenssin tietoaaineiston (tai sen osan) kopioon (jäljempänä aineisto) näiden käyttöehtojen mukaan.”

”Tämä on maailmanlaajuisen, maksuttoman, peruuttamattoman rinnakkaisen käyttöoikeuden myöntävä lisenssi, jonka mukaan Lisenssinsaajan vastaanottamaa aineistoa voi vapaasti:

- kopioida, levittää ja julkaista,
- muokata ja hyödyntää kaupallisesti ja ei-kaupallisesti,
- yhdistellä muihin tuotteisiin ja
- käyttää osana sovellusta tai palvelua.”

”Lisenssinsaajan on aineistoa levittäessään tai aineistoa sisältävän tuotteen tai aineistoa käyttävän palvelun yhteydessä käytettyyn jakelumediaan tai -menetelmään kohtuullisesti soveltuvalla tavalla:

- mainittava Lisenssinantajan nimi, aineiston nimi ja ajankohta, jolloin Maanmittauslaitos on luovuttanut aineiston (esimerkiksi: sisältää Maanmittauslaitoksen Maastotietokannan 06/2012 aineistoa)
- esitettävä tämän lisenssin kopio tai linkki siihen, sekä
- vaadittava vastaavat maininnat luovuttaessaan kolmannelle oikeuksia aineiston kopioihin tai aineistoa sisältäviin tuotteisiin tai palveluihin ja
- poistettava Lisenssinantajan nimi tuotteen tai palvelun yhteydestä, mikäli Lisenssinantaja sitä vaatii.

Tämän lisenssin perusteella Lisenssinsaaja ei saa aineiston käytön yhteydessä ilmaista, että Lisenssinantaja tukisi tai suosittelisi kyseistä aineiston käyttötapaa.”

Lähtökohtana Maanmittauslaitoksen avoimen tietoaaineiston sopimusehdoissa on CC 4.0 –lisenssi. Oikeusvarmuuden näkökulmasta Maanmittauslaitos määrittelee lisenssin saajan käytön laajuuden hyvin täsmällisesti ja yksityiskohtaisesti. Näin ollen ehdoista selviää, miten aineistoa on mahdollista käyttää. Kuntien osalta aineistojen käyttöehtojen sisältö vaih-

306 Maanmittauslaitos 2018. Kohta Etusivu > Avoimien aineistojen tiedostopalvelu > Maanmittauslaitoksen avoimen tietoaaineiston CC 4.0 -lisenssi.

telee. Esimerkiksi Espoon kaupungin eCity -palvelun³⁰⁷ käyttöehdoissa on muun muassa seuraavanlaisia kohtia:

”Tietoja saa käyttää vain omaan hankkeeseen liittyvään tarpeeseen. Piirustusten mahdolliseen jatkokäyttöön saattaa myöskin liittyä tekijä- tai omistusoikeudellisia kysymyksiä, jotka tulee selvittää tarvittaessa osapuolten kanssa. Tietojen poiminta siten, että niistä luodaan uusi rekisteri, on kielletty. Asiakkaalla ei ole oikeutta julkaista paikkatietoaineistoa eikä myydä tai luovuttaa sitä tai siitä tuotettuja tulosteita kolmannelle osapuolelle ilman erillistä lupaa. Kaupungilla on tekijänoikeus asiakkaalle luovuttamaansa aineistoon. Aineiston käyttäjän tekemä muokkaus ei poista kaupungin tekijänoikeutta. Laadittaessa aineiston pohjalta julkaisuja on kaupungilta haettava julkaisulupa.”

Kuntien karttapalveluiden ja tietokantojen käyttöehdoissa on huomattavia eroja. Esimerkiksi suurimmilla kaupungeilla lisenssiehdot voivat olla hyvin yksityiskohtaisia. Toisaalta esimerkiksi Espoon kaupunki rajoittaa hyvin täsmällisesti aineiston käyttöä, muttei määrittele käytön laajuutta kovinkaan yksityiskohtaisesti. Yhteistä useiden kuntien käyttöehdoissa on, että kuntien aineistopalveluiden lisenssiehtojen pohjalla on harvemmin viittauksia CC 4.0 -tyyppisiin lisensseihin. Näissä tapauksissa käytön laajuus on usein määritelty suoraan käyttöehtoihin³⁰⁸ Toisaalta esimerkiksi Helsingin kaupungin karttapalvelussa on jokaiselle tietomallille laadittu erikseen käyttöehdot.³⁰⁹ Kyseisessä palvelussa esimerkiksi kaa-voitus-, rakennus- ja ympäristötietojen käyttöoikeudet ovat jaoteltu tietomallien mukaisesti. Näin ollen esimerkiksi valmisteilla olevia asemakaavoja koskevan tiedon käyttöehdot poikkeavat rakennuksia ja kiinteistöjä koskevien tietojen käyttöehdoista. Toista ääripäätä edustavat kunnat, joiden karttapalveluiden käyttöehdoissa ei puolestaan ole määritelty käytön laajuutta ollenkaan vaan käyttöehdot muodostuvat esimerkiksi pelkästään vastuuvapauslausekkeista. Tämänkaltaiset lisenssiehdot jättävät lisenssinantajan ja lisenssinsaaajan välisen oikeustilan epävarmaksi.

Oikeustilan epävarmuuden välttämiseksi komissio on antanut suosituksen vakimuotoisista lupaehdoista, joiden avulla julkisen sektorin hallussa olevia tietoja avataan uudelleenkäytettäväksi.³¹⁰ Komissio suosittaa julkishallintoa käyttämään avoimia vakioehtoisia

307 Espoon kaupunki 2018. Kohta Asuminen ja ympäristö > Rakentaminen > Rakennusvalvonnan sähköiset palvelut > eCity/Arska > Käyttöehdot. Palvelu sisältää sähköisessä muodossa Espoon kaupungin kartta-, pohjatutkimus- ja rakennuspiirustusaineistoja.

308 Poikkeuksia kuitenkin on, kuten esimerkiksi osa Helsingin kaupungin karttapalvelun aineistoista, joiden käyttöehdoissa on viittauksia CC 4.0 -lisenssiin.

309 Helsingin kaupunki 2018. Kohta Etusivu > Kaupunki ja hallinto > Palvelut ja hallinto > Kaupungin palvelut A-Ö > Karttapalvelu > Helsingin karttapalvelu.

310 Komission tiedonanto 2014/C 240/01. Tiedonannossa on kysymys ei-sitovista ohjeista esimerkiksi suositeltavien lupasäännösten osalta.

lisenssejä, jotka sopivat yhteen kansallisen tekijänoikeudellisen ja sopimusoikeudellisen sääntelyn kanssa.³¹¹

Avoimien aineistojen käytön hienosäätö tapahtuu lisenssien sopimusehtojen kautta, joten avoin tieto ei välttämättä aina olekaan kirjaimellisesti avointa.³¹² Oeschin mukaan avoimia aineistoja tuottavien julkishallinnon organisaatioiden suhtautuminen avoimuuteen on kaksijakoista. Toisaalta lisenssiehdoista saa käsityksen, että aineisto on vapaasti käytettävissä, mutta toisaalta ehdoissa mainitaan myös tekijänoikeuksien säilymisestä asianomaisen viranomaisen hallussa. Avoimet aineistot tarkoittavatkin monesti julkisoikeudellista pääsyä aineistoihin.³¹³ Avoin data voi näin ollen osoittautua harhaanjohtavaksi käsitteeksi, kun käytännössä aineistoa koskee vain rajattuun osaan kohdistuva vapaa käyttöoikeus.

4.3 Tietojen luovuttaminen

Avoimen tiedon politiikkaa kuvaillaan PSI-direktiivimuutoksen 2013/37/EU johdanto-osan 3 kappaleessa. Kappaleen mukaan avoimen tiedon politiikka, jolla edistetään julkisen sektorin tiedon laajaa saatavuutta ja uudelleenkäyttöä ilman oikeudellisia rajoitteita vauhdittaa merkittävästi tiedon uudenlaista yhdistelyä ja hyödyntämistä erilaisien uusien palveluiden kehittämisessä sekä talouskasvussa. Tätä ei direktiivin johdanto-osan mukaan voida saavuttaa ainoastaan jäsenvaltioiden tai julkisen sektorin erilaisilla säännöillä tai käytännöillä. Edellä on käsitelty tekijänoikeuslain asettamia oikeudellisia reunaehtoja. Sinällään tekijänoikeuslaki asettaa hyvin vähän oikeudellisia rajoitteita esimerkiksi julkisen sektorin tietojen avautumiselle, sillä käyttöehtojen kohdalla on kysymys sopimusvapaudesta tiettyin tekijänoikeuslaista ilmenevin rajoituksin. Avoimen rajapinnan kautta tapahtuvan tietojen luovuttamisen osalta on kyse pitkälti asianomaisen viranomaisen käytännöistä, jotka ilmenevät esimerkiksi lisenssiehdoista.

Ongelmana tietojen luovuttamisessa ja lisensoinnissa on epätietoisuus julkisen sektorin hallussa olevan tiedon käyttöoikeuksista ja jakelukäytännöistä.³¹⁴ Tämä ongelma on poistettavissa yhtenäistämällä lisenssikäytäntöjä.³¹⁵ Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunta suositteleeekin käyttämään julkishallinnon avointen tietoaaineistojen osalta joko CC 4.0 -lisenssiä tai CC0 -lisenssiä.³¹⁶ Myös komissio on todennut, että CC -lisenssit voivat

311 Komission tiedonanto 2014/C 240/01, kohta 2.2.

312 Oesch Edilex 2013, s. 3.

313 Oesch Edilex 2013, s. 4.

314 Salokannel 2012a, s. 17. Ks. myös Kiuru – Mäkelä – Huvio 2012, s. 2–3.

315 Salokannel 2012a, s. 17.

316 JHS 189 Avoimen tietoaaineiston käyttöluja versio 1.0, 11.12, 2014.

mahdollistaa julkishallinnon hallitsemien tietojen ja aineistojen uudelleenkäytön ilman tarvetta kehittää ja päivittää kansallisen tai alueellisen tason yksilöllisiä lupia.³¹⁷ Lisäksi komission mukaan erityisen mielenkiintoinen on CC0-lisenssi, jossa tekijänoikeuksista ja tietokantasuojasta on luovuttu, jolloin välttyttäisiin useiden käyttöluopien tuomista ongelmista, ja julkisen sektorin hallitsema tieto olisi täysimääräisesti uudelleenkäytettävissä.³¹⁸

Kuten edellä on käynyt ilmi, CC-lisenssityypit edellyttävät, että lisensoitavan aineiston tekijänoikeudet ovat asianomaisen viranomaisen hallussa. Aina tilanne ei kuitenkaan ole mainitunlainen, jolloin ratkaisuna voi esimerkiksi olla aineiston erottelu sen mukaan, kennellä tekijänoikeudet ovat. Ratkaisuna voi toimia myös aineiston jaottelu lisenssityypin mukaan, mikä helpottaa laillista käyttäjää saamaan tarvitsemansa aineiston.

Luovutuksen yhteydessä on myös mahdollista, että tekijänoikeuksiin vetoamisesta luovutaan kokonaan (*waiving of copyrights*), kun julkishallinnon tuottamaa aineistoa luovutetaan avoimena datana.³¹⁹ Arvioita tulisivatkin tehdä sen suhteen, mikä voisi olla tämänkaltaista aineistoa.³²⁰ Tämä voisi olla mahdollista sellaisen aineiston kohdalla, jonka tekijänoikeudet ovat julkishallinnon hallussa. Kysymys voisi olla esimerkiksi luettelosuojasta luopumisella raakadatan osalta. OECD on myös todennut suosituksissaan, että julkishallinnon tulisi mahdollistaa tekijänoikeuksista luopuminen, jos oikeudenhaltija on näin halukas tekemään.³²¹

Lainsäädäntö sallii julkishallinnolle monenlaisia keinoja käsitellä tekijänoikeuksia julkisrahoitteisesti tuotetun tiedon osalta. Kaikelle tiedolle ei siten ole järkevä luoda samanlaisia käytäntöjä tekijänoikeuden ja lähioikeuksien hallinnan ja luovutuksen suhteen. OECD:n julkishallinnon tuottamaa ja rahoittamaa tietoa koskevien suositusten mukaan lähtökohtien tulisi olla tekijänoikeuksia kunnioittava. Tämän pohjalle julkishallinnon ja mahdollisten oikeudenhaltijoiden olisi mahdollista kehittää yksinkertaiset käytännöt, kuten esimerkiksi lisenssiehdot, jotka kannustavat tiedon uudelleenkäyttöön.³²²

Tulevaisuuden kaavoitus- ja rakennustietokantojen osalta kysymys voi olla myös tiedon luovuttamisesta kunnalta valtiolle. Tulevaisuuden digikaava voi mahdollistaa myös kaavan uudenlaisen aseman tietokantana ja näin ollen luettelo- ja tietokantasuojan kohteena. Tietojen luovutusta edesauttaisi jonkin tyyppinen tietojen erottelu, oli sitten kysymyksessä esimerkiksi jaottelu suojamuotojen, lisenssityyppien tai tiedon laadun perusteella. Nykyti-

317 Komission tiedonanto 2014/C 240/01, kohta 2.2.

318 Ibid.

319 Salokannel 2012a, s. 22.

320 Ibid.

321 OECD 2008, s. 5.

322 Ibid.

la on kuitenkin nähdäkseni se, että kuntien kirjavan lisenssikäytännön johdosta on vaikea kuvitella kuntien ottavan itsenäisesti käyttöön esimerkiksi CC 4.0 -lisenssiä. Mahdollisuutena voisi myös toimia lisenssiehtojen erillinen räätälöiminen esimerkiksi kunnan ja valtion suhteeseen. PSI-direktiivin näkökulma tähän on kuitenkin kaksijakoinen. Lisenssiehtojen tulisi PSI-direktiivin johdanto-osan 17 kohdan mukaan tasapuolisia ja avoimia. Aineistojen uudelleenkäytöllä ei saisi syrjiä toisiinsa verrattavissa olevia käyttäjäryhmiä.³²³ Toisaalta tällä ei kuitenkaan saisi estää julkisen sektorin elinten välillä tapahtuvaa maksutonta tietojen välitystä julkista tehtävää hoidettaessa.³²⁴ Kansainvälisen ulottuvuuden osalta puolestaan mahdollisimman pitkälle yltävät CC -lisenssit mahdollistavat tietojen Euroopan laajuisen uudelleenkäytön.³²⁵ On kuitenkin vaikea ennustaa, milloin kansainvälinen ulottuvuus tulee ajankohtaiseksi kaavoitus- ja rakennustietokantojen osalta.

323 PSI-direktiivin johdanto-osan 19 kappale.

324 Ibid.

325 PSI-direktiivimuutoksen 2013/37/EU johdanto-osan 6 kappaleen mukaan "Jotta jäsenvaltioiden erilaiset säännöt eivät estäisi tuotteiden ja palveluiden tarjoamista yli rajojen ja jotta mahdollistettaisiin toisiaan vastaavien julkisten tietoaaineistojen uudelleenkäyttö niihin perustuvissa Euroopan laajuisissa sovelluksissa, julkisen tiedon saatavuutta koskevien menettelytapojen vähimmäistason yhdenmukaistaminen on tarpeen sen määrittämiseksi, mitä julkista tietoa on uudelleenkäytettävissä tiedon sisämarkkinoilla."

5 Johtopäätökset

Edellä esitetty tarkastelu muodostaa ikään kuin elinkaaren, joka alkaa teoskynnyksen määrittelystä ja päättyy tekijänoikeuden, lähioikeuksien ja tiedon luovutuksesta sopimiseen. Tekijänoikeussuojan saamiseksi teoksen tulee ylittää teoskynnys eli yltää teostasoon. Tämä omaperäisyys koostuu persoonallisuus-, itsenäisyys- ja omaperäisyyselementeistä. Teoksen tekijänä ja alkuperäisenä oikeudenhaltijana pidetään sitä, jonka nimi ilmenee teoksesta tai ilmaistaan julkaistaessa. Tekijänoikeussuojan osalta suojan kohteena on aina luonnollinen henkilö, mutta oikeudet voidaan luovuttaa myös oikeushenkilölle.

Tekijänoikeus ei TekijäL 25.1 §:n mukaan rajoita oikeutta saada tietoa yleisestä asiakirjasta. Säännöstä on tarkoituksenmukaista soveltaa julkisuusperiaatteen ja julkisuuslain 3 §:n tarkoitusperistä käsin, jolloin viranomaisen kieltäytyessä antamasta tietoa, on perusteena oltava jokin muu kuin tekijänoikeudellinen laissa säädetty peruste. Tekijänoikeus voi kuitenkin rajoittaa asiakirjan käyttöä, jos asiakirjassa olevaa teosta käytetään puhtaasti kaupalliseen tarkoitukseen. Puhtaasti kaupallisen tarkoituksen määrittelyyn puolestaan vaikuttaa se, tulkitaanko sitä julkisuusperiaatteen tarkoitusperistä käsin. Tekijänoikeus ei kuitenkaan kumoudu, vaikka teos sisällytettäisiin viranomaisen asiakirjaan eikä viranomaisen näin ollen tulisi rajoittaa tekijänoikeutta, ellei se ole julkisuusperiaatteen toteuttamisen kannalta tarpeellista.

Kaavoitukseen liittyvien asiakirjojen osalta viranomaisen toiminnassa on usein kysymys julkisuusperiaatteen toteuttamisesta. Kaavakartta on viranomaisen asiakirja riippumatta siitä, onko se laadittu viranomaisessa tai esimerkiksi konsulttitoiminnassa. Kaavoituksessa karttaa käytetään pääasiassa kaavoituksen tarkoituksen toteuttamiseen, jolloin julkisuusperiaatteen toteuttaminen syrjäyttää tekijänoikeuden. Kun viranomaisen toiminnassa ei ole kyse enää julkisuusperiaatteen toteuttamisesta, on tekijänoikeudet huomioitava. Tällöin oikeudenhaltijan suostumus tarvitaan, mikäli teoskynnys ylittyy. Näin ollen kunnallisten päätösten liitteenä olevien kaavakarttojen käyttäminen kaavoituksen tarkoitukseen sekä julkisuusperiaatteen toteuttamiseen on mahdollista tekijänoikeuden estämättä. On kuitenkin huomioitava, ettei tekijänoikeus tällöin kumoudu.

Teoskynnyksen ylittyessä alkuperäinen luoja ja oikeudenhaltija kaavakartan osalta voi olla asianomaisen viranomaisen lisäksi myös esimerkiksi konsultti. Tällöin kysymys on pitkälti sopimussuhteista työntekijän ja työnantajan sekä työnantajan ja viranomaisen välillä. Sopimuskäytäntö määrittelee pitkälti teoksen lisäksi myös luettelon ja tietokannan valmistajan asemaa. Lisäksi sopimuksilla on merkitystä oikeudenhaltijan ja laillisen käyttäjän välisessä suhteessa.

Rakennuspiirustusten kohdalla on pitkälti kyse edellä mainituista seikoista julkisuusperiaatteen ja tekijänoikeuden välisen suhteen osalta. Teossuojan osalta rakennuspiirustukset voivat saada suojaa sekä TekijäL 1.1 §:n tai TekijäL 1.2 §:n nojalla. Kun rakennuspiirustusten kohteena on rakennustaiteen tuote, kuuluvat sekä piirustus että rakennus TekijäL 1.1 §:n taiteellisten teosten luokkaan. Muunlaisia rakennuspiirustuksia käsitellään TekijäL 1.2 §:n nojalla kirjallisina teoksina. Tekijänoikeuksien siirtyminen puolestaan on sopimuksenvaaraista. Jos tekijänä on esimerkiksi arkkitehti ja tekijänoikeuksien siirtymisestä ei ole sovittu, tekijänoikeudet eivät lähtökohtaisesti siirry arkkitehtitoimistolta tilaajalle. Näin ollen tällaisissa tapauksissa tekijänoikeudet säilyvät arkkitehtitoimistolla. Jos rakennuspiirustus on laadittu virkatyönä, on tekijänoikeuden haltija piirustuksen valmistanut henkilö tai asianomainen viranomainen eli tässä tapauksessa kunta.³²⁶

Luettelosuoja konkretisoituu maankäyttö- ja rakennustiedon osalta esimerkiksi raakadatan muodossa. Luettelosuoja on sillä, joka on valmistanut työn, johon on yhdistelty suuri määrä tietoja. Suojan kynnys on sidoksissa tietojen luomiseen, joten jos valmistaja on luonut suuren määrän dataa, tulee suojamuotojen osalta kysymykseen luettelosuoja tietokantasuojan sijaan. Luettelosuoja voi kuulua alkuperäisesti luonnollisen henkilön lisäksi myös oikeushenkilölle. Oikeudenhaltijaan liittyvään tulkintaan vaikuttavat myös työ- ja virkasuhde sekä mahdolliset sopimukset oikeuksien siirtymisestä.

Tietokantasuojan osalta maankäyttö- ja rakennustiedon osalta kysymys on erilaisen ympäristötiedon keräämisestä samaan tietokantaan. Tulevaisuudessa digikaava voi saada tietokantasuojaa, jos ympäristötiedon järjestäminen kaavaan on edellyttänyt huomattavaa panostusta. Tietokantasuoja perustuu tietojen keräämisen suojaamiseen, mikäli tämä kerääminen on edellyttänyt huomattavaa panostusta. Tässä arvioinnissa ei huomioida tietojen luomistyötä. On kuitenkin huomioitava, että erilaiset suojamuodot voivat olla päällekkäisiä, jolloin tietokanta voi saada sekä teossuojaa että luettelo- ja tietokantasuojaa. Näin ollen kaavoituksen taustaselvityksinä olevien tietomallien osalta luonnontieteellinen raakadata voi olla suojattu luettelosuojan nojalla, luontoselvitys tekijänoikeuden nojalla sekä tietokanta, johon on kerätty nämä tiedot, tietokantasuojan nojalla.

326 Alkuperäinen oikeudenhaltija on tekijänoikeuden osalta aina luonnollinen henkilö.

Työ- ja virkasuhteessa tekijänoikeus voi siirtyä pelkän työ- tai virkasuhteen nojalla työnantajalle. Pääsääntönä on se, että työ- ja virkasuhteen ehdoista sovittaessa määritellään tekijänoikeuden siirtymisestä työnantajalle. Jos siirtymisestä ei ole sovittu, on vaarana ajautuminen epäselvään oikeustilaan. Jos kyseessä on kuitenkin työnantajan normaali toiminta, on työnantajalla oikeus työntekijän luomaan teokseen. Tämä lähtökohta pätee myös virkasuhteessa soveltuvien osin. Näin ollen selkeimmät tilanteet muodostuvat viranomaisen normaalin toiminnan ympärille. Sitä vastoin esimerkiksi konsulttitoiminnassa luodut teokset, jotka eivät kuulu työnantajan normaaliin toimintaan, voivat aiheuttaa ongelmallisia tilanteita oikeudenhaltijan aseman suhteen.

Tekijänoikeudet eivät lakkaa olemasta myöskään tietojen avautumisen seurauksena. Tekijänoikeuksista voidaan kylläkin luopua tai asettaa ne vapaaseen käyttöön. Tekijänoikeuksien luovutukselle ei ole asetettu määrämuotoa, mutta tekijänoikeuslaki asettaa tiettyjä sopimusvapautta rajoittavia säännöksiä. Avoimen datan osalta tekijänoikeuden ja lähioikeuksien asemaa määrittävät pitkälti lisenssisopimukset. Maankäyttö- ja rakennustiedon osalta sopimuskäytännöissä on eroja, mutta tekijänoikeudet sekä lähioikeudet ovat edelleen keskeisiä ja niitä suojataan.

Avoimen datan kohdalla ei aina voida kuitenkaan puhua kirjaimellisesti avoimesta datasta, sillä käytännössä avoin data tarkoittaa monesti aineiston rajattuun osaan kohdistuvaa käyttöoikeutta. Näin ollen maankäyttö- ja rakennustiedon osalta kysymys ei aina ole täysin avoimesta datasta, jos avoimella datalla tarkoitetaan *public domain* -tyyppistä aineettomista oikeuksista luopumista.

Ympäristöalan lisenssikäytännöissä suhtautuminen avoimuuteen on kaksijakoista. Lisenssiehdoista saattaa saada käsityksen, jonka mukaan aineisto olisi vapaasti käytettävissä, mutta tekijänoikeuksista pidetään silti lähtökohtaisesti kiinni. Lisenssejä myös muokataan erilaisiksi eri käyttäjäryhmille, jolloin oikeudenhaltijan on helpompi valvoa oikeuksiaan. Lisensseissä kontrolloidaan aineettomien oikeuksien lisäksi myös tiedon käyttömahdollisuuksia. Tämä kuvastaa myös osin tekijänoikeuksien vahvistumista. Tekijänoikeuden, lähioikeuksien ja maankäyttö- ja rakennustiedon muodostama kokonaisuus näyttäytyykin pitkälti vasta sopimus- ja lisenssikäytäntöjen tarkastelun kautta. Lainsäädäntö sallii julkishallinnolle monenlaisia keinoja käsitellä tekijänoikeuksia sopimusten ja lisenssien kautta. Kaikelle tiedolle ei siten ole järkevä luoda samanlaisia käytäntöjä tekijänoikeuden ja lähioikeuksien hallinnan ja luovutuksen suhteen. Näin ollen julkishallinnon tulisi tunnustaa julkisuusperiaatteen ja tekijänoikeuden suhde, luoda tiedon uudelleenkäyttöä kannustavat sekä tekijänoikeuksia kunnioittavat käytännöt ja edesauttaa tietojen luovutusta tietojen erottelulla ja tyypittelyllä.

LÄHTEET

KIRJALLISUUS

Davison, Mark:

The Legal Protection of Databases. Cambridge University Press 2003.

Database Protection: The Commodification of Information. Teoksessa Guibault, Lucie – Hugenholtz, Bernt P. (toim.): The Future of the Public Domain: Identifying the Commons in Information Law. Kluwer Law International 2006, s. 167–189.

Database protection: Lessons from Europe, Congress and WIPO. Case Western Reserve Law Review 2007, vol. 57, Issue 4, s. 829–854.

Derclaye, Estelle: The legal protection of databases: a comparative analysis. Edward Elgar Publishing Limited 2008.

Erkkilä, Tero: Government Transparency. Impacts and Unintended Consequences. Palgrave Macmillan. Basingstoke 2012.

Haarmann, Pirkko-Liisa:

Tekijänoikeudesta karttaan. Teoksessa Juhani Wirilander ym. (toim.): Juhlajulkaisu Matti Ylöstalo 1917 – 4/2 – 1987. Vammala 1987, s. 37–44.

Tekijänoikeus ja lähioikeudet. 3. uudistettu painos. Helsinki 2005.

Immateriaalioikeus. 5. Uudistettu painos. Helsinki 2014.

Hallberg, Pekka – Haapanala, Auvo – Koljonen, Ritva – Ranta, Hannu – Reinikainen, Jukka: Maankäyttö- ja rakennuslaki. Alma Talent Fokus -palvelu. (Hallberg ym. 2016)

Harenko, Kristiina – Niiranen, Valtteri – Tarkela, Pekka: Tekijänoikeus. 2. uudistettu painos. Helsinki 2016.

Heinilä, Aleks: Oikeus rakentaa. Tutkimus suunnittelutarveratkaisu- ja poikkeamispäätöksenteosta maankäyttö- ja rakennuslain järjestelmässä. Helsinki 2017.

Hugenholtz, P.B.: Abuse of Database Right – Sole-source information banks under the EU Database Directive. Teoksessa Lévêque, F. – Shelanski, H. (toim.): Antitrust, patents and copyright: EU and US perspectives, Edward Elgar Publishing Limited 2005, s. 203–219.

Huttunen, Kimmo: Maakuntakaavan viranomaisvaikutus erityisesti metsien käytön ohjauksen kannalta. Ympäristöjuridiikka 2/2012 s. 31–69.

Jaatinen, Tanja: Muokkaako avoin data kansallista julkisuusperiaatetta? Edilex 27.10.2016.

Kirchberger, Christine: Information technology for lawyers. Teoksessa Cecilia Magnusson Sjöberg (toim.): Legal Management of Information Systems – incorporating law in e-solutions. Studentlitteratur 2005, s. 37–61.

Kiuru, Pertti – Mäkelä, Jaana – Huvio, Petteri: Avoimen julkisen tiedon hyödyntämisen potentiaalista suomalaisissa yrityksissä. Aalto-yliopisto 2012.

Kivimäki, T. M.:

Tekijänoikeus. Porvoo 1948.

Uudet tekijänoikeus ja valokuvauslait. Porvoo 1966.

Kivistö, Martti: Tekijänoikeus omaisuutena: tutkimus suomalaisen tekijänoikeuden yleisistä opeista. Helsinki 2016.

Malin, Kimmo – Pölönen, Ismo: Yleiskaavoitus metsäalueiden käytön ohjauksessa. Edilex 2.2.2012.

Manyika, James – Chui, Michael – Farrell, Diana – Van Kuiken, Steve – Groves, Peter – Almasi Doshi, Elizabeth: Open data: Unlocking innovation and performance with liquid information. McKinsey Global Institute Report. McKinsey & Company 2013. (Manyika ym. 2013)

Mäenpää, Olli: Julkisuusperiaate. 3. uudistettu painos. Helsinki 2016.

Oesch, Rainer:

Rakennuksen omistajan ja suunnittelijan välinen konflikti rakennusta muutettaessa.

Teoksessa Tapani Lohi (toim.): Kaavoitus, rakentaminen, varallisuus – juhla- ja kirkkaisu Vesa Majamaa 1945 – 28/12 – 2005. Helsinki 2005.

Karttojen tekijänoikeussuojasta. Defensor Legis 3/2013, s. 387–398.

Kartta-aineistojen käytöstä sopiminen ja paikkatietojen avautuminen. Edilex 6.9.2013.

Ohisalo, Juho: Tietokannan sisältämän tiedon suojaaminen sui generis -oikeudella ja sopimusmenettelyllä. Teoksessa Oesch, Rainer – Eloranta, Mikko – Heino, Mari – Kokko, Mira (toim.): Immateriaalioikeudet ja yleinen etu. Helsinki 2017. s. 73–100.

Pihlajarinne, Taina: Immateriaalioikeuden yleiset opit ja digitalisoituminen – vertailussa tekijänoikeus ja tavaramerkkioikeus. Lakimies 3/2012, s. 383–396.

Pitkänen, Olli:

Sinun tietosi eivät ole sinun: rekisteröidyn oikeus hyödyntää omia henkilötietojaan. Oikeus 2/2014.

Mitä lähioikeus suojaa? Lakimies 5/2017, s. 580–602.

Poikola, Antti – Kola, Petri – Hintikka, Kari A.: Julkinen data - johdatus tietovarantojen avaamiseen. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisu. Helsinki 2010.

Pöysti, Tuomas: Tehokkuus, informaatio ja eurooppalainen oikeusalue. Helsingin yliopisto. Forum Iuris. Helsinki 1999.

Reichman J.H. – Samuelson, Pamela: Intellectual Property Rights in Data? 50 Vanderbilt Law Review 51 1997, s. 51–166.

Salokannel, Marjut:

Julkinen varoin tuotettu tieto tutkimuksen käyttöön. Oikeus 1/2011, s. 71–82.

Julkisesta datasta avoimeen dataan. Julkisen datan lisensointi. Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen keskusteluaiheita No. 1277, 16.8.2012. (Salokannel 2012a)

Tutkimuksen perusteet: Tutkimusdatan ja muun primäärin tutkimusaineiston saatavuuteen liittyvä oikeudellinen sääntely. Edilex 21.11.2012. (Salokannel 2012b)

- Samuelson, Pamela*: Challenges on Mapping the Public Domain. Teoksessa Guibault, Lucie – Hugenholtz, Bernt P. (toim.): The Future of the Public Domain: Identifying the Commons in Information Law. Kluwer Law International 2006, s. 167–189.
- Sorvari, Katariina*: Opetustoimen tekijänoikeudet. Helsinki 2010.
- Virtanen, Perttu*: Database rights in safe European home: the path to more rigorous protection of information. Lappeenranta 2005.
- Valtiovarainministeriö*: Avoimesta datasta innovatiiviseen tiedon hyödyntämiseen. Avoin tiedon ohjelman 2013–2015 loppuraportti. Valtiovarainministeriön julkaisuja 31/2015. Helsinki 2015.
- Voutilainen, Tomi*:
 ICT-oikeus sähköisessä hallinnossa. Edita Prima Oy, Helsinki 2009.
 Oikeus tietoon – Informaatio-oikeuden perusteet. 1. painos. Edita Publishing Oy. Porvoo 2012.
- Voutilainen, Tomi – Galkin, Denis*: Oikeudet ja velvollisuudet kansalaisarkiston tiedonhallinnassa. Selvitysraportti digitaalisen tiedonhallinnan tutkimus- ja kehittämiskeskus Digitalialle. Mikkelin ammattikorkeakoulun tutkimuksia ja raportteja 108. Mikkeli 2016.
- Voutilainen, Tomi – Huttunen, Kimmo*: Julkisen hallinnon tiedonhallinnan pirstoutuminen ja lainsäädäntö. Oikeus 1/2015, s. 69–81. 22.4.2015. Lyhyempi kirjoitus.
- van Eechoud, Mireille – Hugenholtz, P. Bernt – van Gombel, Stef – Guibault, Lucie – Helberger, Natali*: Harmonizing European Copyright Law: The Challenges of Better Lawmaking. Kluwer Law International. Great Britain 2009. (van Eechoud ym. 2009)
- Ympäristöministeriö*:
 Maakuntakaavan sisältö ja esitystavat. Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000. Opas 6. Ympäristöministeriö 2002.
 Asemakaavamerkinnot ja -määräykset. Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000. Opas 12. Ympäristöministeriö 2003.
 Yleiskaavan sisältö ja esitystavat. Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000. Opas 13. Ympäristöministeriö 2006.
 Maankäytön ja rakentamisen ohjauksen uudistaminen. Ympäristöministeriön raportteja 7/2018. Helsinki 2018.

VIRALLISLÄHTEET

- HE 32/1984 vp*: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi 1) tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin (Uusi nimike: Tekijänoikeuslaki) sekä 2) oikeudesta valokuvaan annettujen lakien muuttamisesta.
- HE 170/1997 vp*: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain ja rikoslain 49 luvun 1 §:n muuttamisesta
- HE 30/1998 vp*: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja siihen liittyviksi laeiksi

- HE 101/1998 vp*: Hallituksen esitys Eduskunnalle rakennuslainsäädännön uudistamiseksi
- HE 28/2004 vp*: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain ja rikoslain 49 luvun muuttamisesta
- Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunta*: JHS 189 Avoimen tietoaineiston käyttöluopa versio 1.0, 11.12, 2014.
- KM 1953:5*: Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin. Komiteamietintö N:o 5–1953. Helsinki 1953.
- KM 1957:5*: Tarkistettut ehdotukset laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin ja laiksi oikeudesta valokuviiin. Komiteamietintö N:o 5–1957. Helsinki 1957.
- KM 1987:7*: Tekijänoikeuskomitean III osamietintö. Esittävien taiteilijoiden, äänitteiden tuottajien sekä radio- ja televisioyriyten oikeudet, Oikeus valokuvaan, Tekijänoikeus työ- ja virkasuhteissa. Komiteamietintö 1987:7.
- KM 1987:8*: Tekijänoikeuskomitean IV osamietintö. Tietotekniikka ja tekijänoikeus. Teosten luominen ja käyttö tietokoneen avulla tietokoneohjelmien, tiedostojen ja tietokantojen sekä integroidun piirien suoja. Komiteamietintö 1987:8.
- KM 1992:4*: Tekijänoikeuskomitean VII mietintö. Päätöskirjelmä. Komiteamietintö 1992:4.
- Komission tiedonanto 2014/C 240/01*: Ohjeet suositeltavista vakio- ja muotoisista luvista, tietoaineistoista ja asiakirjojen uudelleenkäyttöä koskevien maksujen perimisestä 2014/C 240/01, EUVL 24.7.2014, s. 1–10.
- OECD*: OECD Recommendation of the Council for Enhanced Access and More Effective Use of Public Sector Information. C(2008)36.
- PeVL 7/2005 vp*: Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laeiksi tekijänoikeuslain ja rikoslain 49 luvun muuttamisesta.
- Valtioneuvosto*: Valtioneuvoston periaatepäätös julkisen sektorin digitaalisten tietoaineistojen saatavuuden parantamisesta ja uudelleenkäytön edistämisestä, annettu 3.3.2011. (Valtioneuvoston periaatepäätös 2011)
- Valtiovarainministeriö*: Valtiovarainministeriön perusmuistio. Komission julkinen kuuleminen julkisen sektorin hallussa olevien tietojen uudelleenkäyttöä koskevan direktiivin (PSI-direktiivi) tarkistamisesta, 28.11.2017. (Valtiovarainministeriön perusmuistio 2017)
- 29 artiklan mukaisen tietosuojatyöryhmä*: 29 artiklan mukaisen tietosuojatyöryhmän lausunto 6/2013 "On open data and public sector information ('PSI') reuse", annettu 5.6.2013. (WP 207)

INTERNET-LÄHTEET

- Creative commons*: Creative commons 4.0 kansainvälinen. [<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.fi>] (18.01.2018)
- Espoon kaupunki*: eCity-palvelu. [<https://arska.espoo.fi>] (18.01.2018)
- Helsingin kaupunki*: Arska-palvelu. [<https://asiointi.hel.fi/arska/>] (17.01.2018)
- Helsingin kaupunki*: Karttapalvelu. [<http://kartta.hel.fi>] (23.01.2018)

- Maanmittauslaitos: Avoimen tietoaineiston lisenssi.* [<http://www.maanmittauslaitos.fi/avoindata-lisenssi-cc40>] (18.01.2018)
- Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu: Liiteri-palvelu.* [http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinympariston_tietopalvelu_Liiteri] (17.01.2018)
- Ympäristöministeriö: Maankäyttö- ja rakennuslain uudistus.* [<http://www.ym.fi/mrluudistus>] (13.11.2017)

OIKEUSTAPAUKSET

Euroopan unionin tuomioistuim

- C-46/02 Fixtures Marketing Ltd v. Oy Veikkaus Ab.* EU:C:2004:694
- C-203/02 The British Horseracing Board Ltd ym. v. William Hill Organization Ltd* EU:C:2004:695
- C-545/07 Apis-Hristovich EOOD v. Lakorda AD.* EU:C:2009:132
- C-5/08 Infopaq International A/S v. Danske Dagblades Forening* EU:C:2009:465
- C-604/10 Football Dataco ym. v. Yahoo! UK Ltd ym.* EU:C:2012:115
- C-30/14 Ryanair Ltd. v. PR Aviation BV.* EU:C:2015:10

Korkein oikeus

KKO 1978 II 48	KKO 2000:56
KKO 1984 II 26	KKO 2005:43
KKO 1988:4	KKO 2005:92
KKO 1989:149	

Eduskunnan oikeusasiamiehen päätökset

- AOA 14.11.2003 dnro. 656/4/02

Tekijänoikeusneuvoston lausunnot

TN 1988:7	TN 2005:13
TN 1989:3	TN 2009:14
TN 1996:15	TN 2012:6
TN 1999:13	TN 2012:8
TN 1999:15	TN 2013:14
TN 2002:5	TN 2015:4
TN 2002:17	

LYHENNELUETTELO

AOA	apulaisoikeusasiamies
CC	Creative commons
DL	Defensor Legis. Suomen asianajajaliiton äänenkannattaja
dnro.	Diaarinumero
EU	Euroopan unioni
EUVL	Euroopan unionin virallinen lehti (1.1.2004 alkaen)
EY	Euroopan yhteisö
HE	hallituksen esitys
ibid	ibidem, samassa paikassa
JHS	julkisen hallinnon suositus
KKO	korkein oikeus
KM	komiteamietintö
ks.	katso
LM	Lakimies. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen aikakauskirja
MRA	maankäyttö- ja rakennusasetus (895/1999)
MRL	maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999)
mts.	mainitun teoksen sivulla
nyk.	nykyinen
OECD	The Organisation for Economic Co-operation and Development
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PL	perustuslaki (731/1999)
PSI	Public Sector Information
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
t.	taltio
TekijäL	tekijänoikeuslaki (404/1961)
TN	tekijänoikeusneuvosto
vp	valtiopäivät
vert.	vertaa
WIPO	World Intellectual Property Organization
WWW	World Wide Web

Tutkielmassa tarkastellaan rakennettua ympäristöä koskevan tiedon tekijänoikeudellista ulottuvuutta ja sen tarkoituksena on systematisoida tekijänoikeuden, julkisuusperiaatteen ja avoimen datan suhteita toisiinsa lainopin keinoin. Tutkielmassa analysoidaan, mitä vaatimuksia tekijänoikeuslaki (404/1961) ja informaatio-oikeudellinen säädöspohja asettavat rakennettua ympäristöä koskevalle tiedolle, ja aihetta lähestytään pitkälti tekijänoikeuden, luettelosuojan, tietokantasuojan sekä lisensoinnin kautta. Tekijänoikeuden ja julkisuusperiaatteen välisessä suhteessa julkisuusperiaate syrjäyttää lähtökohtaisesti tekijänoikeuden. Tekijänoikeus ei kuitenkaan kumoudu tämän seurauksena, ja voi tietyissä tilanteissa rajoittaa asiakirjojen käyttöä. Kaava-asiakirjojen ja rakennuspiirustusten osalta kysymys onkin usein julkisuusperiaatteen toteuttamisesta. Luettelo- ja tietokantasuoja puolestaan konkretisoituvat tietojen luomisen ja keräämisen yhteydessä. Näin ollen maankäyttö- ja rakennustiedon osalta luotu tieto voi olla suojattu luettelosuojan nojalla ja tietokanta, johon nämä tiedot on koottu, tietokantasuojan nojalla. Tekijänoikeudet eivät myöskään kumoudu tai lakkaa olemasta tietojen avautumisen seurauksena. Avoimen datan osalta tekijänoikeuden ja lähioikeuksien asemaa määrittelevät pitkälti lisenssisopimukset, joissa tekijänoikeudet ja lähioikeudet ovat edelleen keskiössä. Ympäristöalan lisenssikäytännöissä suhtautuminen avoimuuteen on kaksijakoista, sillä lisenssejä muokataan erilaisiksi eri käyttäjille. Avoin data paljastuu lähemmässä tarkastelussa rajatuksi käyttöoikeudeksi, mikä kuvastaa tekijänoikeuksien vahvistumista.

Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

ISBN 978-952-11-4813-2 (PDF)
ISSN 1796-170X (PDF)